

PEER GYNT.

78 1/2
IBSEN HENRIK

DRÁMAI KÖLTEMÉNYE.

FORDITOTTA

SEBESTYÉN KÁROLY.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1903.

Ára 1 K.

PEER GYNT.

IBSEN HENRIK

DRÁMAI KÖLTEMÉNYE.

FORDITOTTA

SEBESTYÉN KÁROLY.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

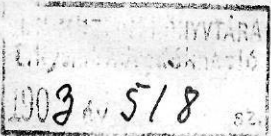
1903.

P.O. ref.
210 a.a.

Szent örületben a költő szeme
Földről az égre, égből földre villan,
S míg ismeretlen dolgok vázait
Megtettesíti képzeletje, tolla
A légi semmit állandó alakkal,
Lakhelylyel és névvel ruházza fel.

Szent-Iván-éji álom V. 1.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

SZEMÉLYEK.

Aase (ejtsd: Osze), özvegy parasztasszony.
Peer Gynt (ejtsd: Günt), fia.
Két öreg asszony gabonaszákokkal. Aslak, kovács. Nászi-
vendégek. Szakács. Muzsikuskok stb.
Bevándorolt paraszt feleségével.
Solvejg és kis Helga, lányaik.
A Haegstad.
Ingrid, lánya.
A vőlegény és szülei.
Három pásztorlány. A zöldruhás asszony.
A Dovre-véne.
Udvari manó. Más manók. Ifjú manók. Boszorkák, föld-
szellemei, törpék, koboldok stb.
Egy rút fiú. Hang a sötétben. Madárhangok.
Kari takarítóné.
Master Cotton, Monsieur Ballon, von Eberkopf, Trumpe-
terstrale, utazók. Tolvaj, Orgazda.
Anitra, egy beduin törzsfő lánya.
Arabok, rabszolgánok, tánczó lányok stb.
A Memnon-szobor (énekel), a gizehi Sphinx.
Begriffenfeldt, tanár, a phil. doktora, a kairói örültek
házának igazgatója.
Huhu, malabári nyelvújító.
Hussein, keleti minister.
Fellah, mumiával a hátán.
Örültek és ápolók.
Norvég hajóskapitány és legénysége.
Idegen utas.
Pap. Halotti menet.
Előljáró.
Gomböntő.
Sovány személy.

Idő a XIX. század elejétől a hatvanas évekig. Hely: a
Gudbrand völgye és hegyei, a marokkói tengerpart, a
Szahara, az örültek háza Kairóban, a tenger stb., stb.

ELSŐ FELVONÁS.

Lombos fával benőtt hegyoldal. Patak tájtézkzik alá.
A túloldalon malom. Forró nyári nap. PEER GYNT, izmos
húsz esztendőes ifju, jön a csapáson lefelé, AASE, anyja,
kicsiny, gyenge alak, nyomában jár. Haragosan szidja.

AASE. Peer, hazudtál!

PEER GYNT (meg sem áll). Nem hazudtam.

AASE. Esküdj' hát, hogy így esett!

PEER GYNT. Mért esküdjem?

AASE. Úgy-e tudtam.

Hazugság lehelleted!

PEER GYNT (megáll). Pedig úgy volt, hígyed el.

AASE. Hogy földbe nem sülyed el,

A ki anyját így megcsalja.

Most volna a munka nagyja,

S a helyt, hogy füvet kaszálna,

Vad után a hegyet járja,

Hetek hosszat elmarad,

Végre megjön egy darab

Vad nélkül, szakadt gúnyába,

Sebes testtel, s van pofája

Hazudozni rémmeséket!

Tán még el is hígyem őket?

Hát hogy' is volt? Hol is lőtted?

PEER GYNT. Hallgass hát meg. Így esett...

A Gendintől napnyugatra...

AASE (gúnyosan nevet). Hm... érdekes az eset...

PEER GYNT. Erős szél fujt. Ép utamba

Volt az erdő, s észbe vészem —

AASE. Ahá, igen! értem, értem.

PEER GYNT. Fojtott lélekzettel állok

És ő a hóban kapál ott,

Csak a szarva hegyét látom,

Áttörök a bokron, ágon,

S előttem a csodaszarvas.

Anyám, oly nagy, oly hatalmas,

Sokat mondok, van tíz éve,

Ilyen nem került elémbé.

AASE. Hogy került vón' ? Isten mentsen !

PEER GYNT. Csövem durran... és a vad

Elterül a földön menten.

Nem telt el egy pillanat,

S én a hátán fönn vagyok,

A halfülét megragadtam,

Jobb kezembe kést kapok,

Hogy a végdőfést megadjam.

Erre ő is megvadul,

Ordít egyet, szabadul,

A kést kiveri kezemből,

Szarvát hányja, nekilendül,

Két aggancsa beszorít:

Se ki, se be... én meg rajta.

Ő a mélynek nekihajtja.

AASE. Jézus Isten !

PEER GYNT. Mondd, anya,

Láttad a Gendint valaha ?

Ezt a szörnyű sziklaszálat ?

Keskeny, mint egy kasza éle,

Beborítva síkos jégbe,

Alatta a tenger árad,

Fölül jéghegy, alul örvény,

Éhes szájjal reám törvén.

És a szélben, vad viharban

Száguld vélem szakadatlan.

Soha, soha ily utat !

Szemem káprázik a naptul...

Mélyen zord pályánk alatt

Hegyi sasok háta barnul.

Lebeg... lebben... eltűnik...

Jég torlódik, megtörik,

De én nem hallok zaját,

A szem is aligha lát

Valamit a habverésből,

Elmém borul, fejem szédül...

AASE (szédeleg). Uram Isten, légy velem !

PEER GYNT. S íme fölszáll hirtelen

Az utunkba, följedve,

Rejtekéből kizörgetve

Egy hófehér dunnalud,

Röpdös, gágog iszonyut,

És a bak megtorpad ottan,

Bokros lesz, lábával dobban,

Egyet szökken hirtelen

S a mélységben lenn terem.

(Aase tántorog s egy fatörzsbe kapaszkodik. Peer Gynt folytatja.)

Fejünk fölött a sziklás fal,
És alattunk szörnyű mélység,
Majd estünk felhőkön által,
Majd sirályrajt rebbenténk szét,
A mint rajtuk áttörtettünk.
Lenn tájékozott hófehéren,
Vártak, vártak ránk a mélyen.
Anyám, saját képünk láttam
Megfordítva víz síkjában,
Hogy rohant felénk a kép,
A mint estünk közelébb!

AASE (levegő után kapkod).

Peer, elég volt! mondd a végét!

PEER GYNT. Zsuppsz! a víz színére érék,

Légi bak és vízi bak

A mint találkoztanak.

Hogy lövelt a víz, fecskendett,

Ló és lovas hogy lelkendett!

Végre leltünk csöpp helyet,

Hol kikötni lehetett,

Ő uszott, én megfogóztam —

És most itt vagyok.

AASE.

S ő hol van?

PEER GYNT. Tudja Isten, hol legel?

(Ujjával osettint, sarkon fordul s hozzátesszi):

Ha meglátod, csipjed el.

AASE. Csak hogy nyakad ki nem törted!

Nyakadat, meg lábadat!

Isten örkdött fölötted,
Isten, halámat fogadd!
Bár nadrágod kilyukadt,
Nem bánom e kis lyukat,
Nem lesz nehéz tenni róla:
De mi történhetett volna!

(Egyszerre észre tér, tátott szájjal, tágra nyitott szemmel néz rá, sokáig szólni sem bír, végre kitér.)

Ó te átkozott hazug!
Jezsus, mit összehazudt!
Ez a mese, mit meséltél,
Vénebb apád vén ósénél,
Gudbrand Glesne-ről beszélnek,
Véle történt.

PEER GYNT. És velem.

Ilyesmi gyakran történik.

AASE. Hazugság mind végtelen!

Hazugság egész tudásod,

Kifordítod, fölezifrázod,

Addig túlozod, viszed,

Hogy magad is elhiszed.

Igen, tudom, ehhez értesz,

Ezt az egyet vitted véghez,

Nagyitottál, tódítottál,

S mennyi mindent hozzáadtál:

Sasszárnyakat, légi tájat,

Hogy az anyád belefáradt,

S rá sem ösmert a mesére,

Mely mint öregapám, régi.

PEER GYNT. Csak más merne így beszélni,
Tudom, jól elbánnék véle.

AASE (sirva). Bár feküdném már a sírba,
Jaj, ki világra hozott.
Meg van már felőled írva:
Átkozott vagy, kárhozott!

PEER GYNT. Jó anyuskám, kis anyám,
Hiszen jól szólsz, igazán,
Csak ne —

AASE. Eredj a pokolba!
Jó kedvem nem t'om hogy volna,
Mikor ily gaz a fiam.
Nem rágódol untalan
Sajgó özvegy szívémen,
Te, örökös szégyenem?!

(Újra sir.)

Nagyapádnak örökébül
Mi maradt ránk csorba nélkül?
Örökségünk megfogyott,
Hogy Rasmus Gynt elhagyott.
Apád kezdett pazarolni,
Polyvamódra pénzt kiszórni,
Földet vett — egész országot,
Aranyhintón kocsikázott.
Hajh! de most!... rég volt a lakma,
Melyen vadul falhoz csapta
A kiürült poharat,
Míg a vendégnép kaczag.
PEER GYNT. Tavaly esett hó! kereshedd!

AASE. Néked mindegy, a fülesnek!

Nézd az udvart: csupa gyom,
Papirrongy tört ablakon,
A sövény mind bontva szerte,
Földünk sines ki megművelje,
Nincs vetés, nincs aratás,
Csak elsején foglalás.

PEER GYNT. Ugyan hagyd, ne adj reá:
Jár a kerék föl s alá.

AASE. Udvarunkban fű terem,
És mégis, te szemtelen,
Fennen hordod orrodát,
Úgy beszélsz, mint az a pap,
Mikor megkérdezte tőled:
Mi neved? s te úgy beszéltél,
Hogy megesküdtél: szent már az,
Herczeghez méltó e válasz.
S erre apád ott, ebédnél
Szánt adott neki lovastul.
Hej, de jó kedve lett attul!
Itt ivott a kapitány,
Prépost, káplán valahány,
Ivott, evett, nem: zabált,
Míg a hasa félreállt.
De az inség kopogott,
S csönd lett egyben, mély, nyomott.
Jon szatócs nem kell nekik,
Azt már nem szenvedhetik.

(Kötényével törli szemét.)

Ládd, te volnál oly erős, hogy
Megvédhetnéd jó anyádat,
Gondozhatnád kissé házad,
Hisz örököd egyre vész, fogy!

(Ujra sirni kezd.)

Nem hogy segitnél inségben,
Időd, pénzed ellopod,
Álmadozva renyhén, tétlen
Várod egyre jó napod.
Átok kél mindütt nyomodban,
Lány, ha lát, elmenekül,
De Peerem mindenhol ott van,
Hol fejemre szégyen ül.

PEER GYNT (elindul). Eredj!

AASE (utána megy). Jó, jó, tán tagadnád,

Lundeben a minap is,
Mikor mint a bokros marhák
Verekedtek, civakodtak,
Mint az ebek, marakodtak,
Ott voltál te magad is.
Hát Aslakot, a kovácsot
Nem igaz, hogy úgy levágtad,
Hogy megrándult csipeje?
Tán csak a kis ujjá? he?

PEER GYNT. Ki beszélt ilyen bolondot?

AASE. Kari hallá: bögött, tombolt!

PEER GYNT (könyökét vakarja).

Bögött? én bögttem csak, értsd!

AASE. Mit? te?

PEER GYNT. Én kaptam verést!

AASE. Hogy?

PEER GYNT. Az úgy üt, mint egy állat.

AASE. Ki?

PEER GYNT. Ki? Aslak! Mondom egyre!

AASE. Pfuj, hadd köpjek! pfuj! gyalázat!

Ez a kocsmahős, e semmi

Mert téged így csuffá tenni!

(Ujra sir.)

Csak ez kellett! Ez hiányzott,

Nem volt eddig bűm elég!

De már most szívem föllázad!

Mondd, ha ő üt, te tűréd?

Helyén van még a két karja,

És verést tűr, mint egy marha.

PEER GYNT. Eh? Üllő vagy kalapács,

Egy se jobb, egyik se más.

(Nevet.)

Sohse búsulj, jó anyácska!

AASE. Hazudtál megint?

PEER GYNT. Igen...

Kár a könnyért, Isten látja.

(Balkezét öklöbe szorítja.)

Itt e vaskar töriben

Tartottam derék kovácsom.

(Jobbját öklöbe szorítja.)

Ez meg volt a kalapácsom.

AASE. Gaz duhaj! nem nyugszol addig,
Míg nem tettek földbe le.

PEER GYNT. Ugyan már ne szídj te annyit,
Meglátod, nem halsz bele.
Édes, rossz, aranyanyácska,
Bizz' csak bennem, nemsokára
Szolgád lesz a falu mind,
Nagyralátó fiad nagy lesz,
Megládd majd, anyám, olyat tesz,
Örülsz rajta szív szerint.

AASE (grínnyesen). Rajtad?

PEER GYNT. A jövőt ki tudja?

AASE. A nadrágnak sok a lyukja,
Jó lesz, ha az úr bedugja.

PEER GYNT (túzesen). Király, császár leszek én!

AASE. Megy az eszed, el is ment tán.

PEER GYNT. Idő kell s az leszek én!

AASE. Rózsa nő a türelemfán,

Példabeszéd is azt mondja.

PEER GYNT. Majd meglátod!

AASE. Fogd be szád,

Megkergült a koponyád.
Nem mondom, nem lehetett
Volna valami belőled,
De csak arra kelletett
Az idő, hogy agyonöljed.
Haegstad lánya, az szeret,
Mért nem nyújtod ki kezéd?
Mért nem látsz hozzá, a mint kell?

PEER GYNT. Igazán?

AASE. Az apa vén,
S a lány tied egész szívvel.
Néha legyes az öreg,
De a lány meg nem ijed,
És az apa, bárhogy duzzog,
Mindig csak nyomába kullog.

(Újra sirni kezd.)

Peer te, mennyi pénz van ott!
S az mind a te vagyonod.
Csak egy csöppnyi kis ész kéne,
Lehetnél a vőlegénye,
Nem ily rongyongyúlt, kopott.

PEER GYNT. Hát gyerünk, gyerünk oda!

AASE. Hova?

PEER GYNT. Haegstadba.

AASE. Soha!

Hjába kéred, nem kapod.

PEER GYNT. Mért?

AASE. Botot neked! botot!

Jó szerencséd elraboltad.

Míg a bakot lovagoltad,

Mats Moëné lett a lány.

PEER GYNT. Hisz az egy madárijesztő.

AASE. Mégis csak a neje lesz ő.

PEER GYNT. Befogok csak, várj reám.

(Megfordul, hogy menjen.)

AASE. Sohse siess, kis babám,
Holnap mennek esküvőre.

PEER GYNT. Annál gyorsabban előre!

AASE. Te elnéznéd türelmesen,

Hogy hegyébe kinevessen?

PEER GYNT. Meghát, csak jöjjenek én.

(Kaczag.)

Hahó, csak pihenj gebém,

Én leszek a paripád —

(Magasan fölemeli.)

AASE. Engedj!

PEER GYNT. Tűzön, vizen át

Igy megyünk a nászi házba.

(A patakba lép.)

AASE. Segítség! Jaj, irgalom!

PEER GYNT. Emellek én jól, vigyázva,

Sohase félj, angyalom.

AASE. Persze, mért féltetni téged?

Ugyis bitón lesz a véged!

(Huzza a haját.)

Undok állat!

PEER GYNT. Most vigyázat!

Síkos nagyon a talaj.

AASE. Állj meg, te barom, megállj csak!

PEER GYNT. Bánom én? A nyelved járhat,

Válaszom rá csak kaczaj.

Ez volt a legnehezebb.

AASE. Tarts, szoríts csak!

PEER GYNT. Ne neked!

Szarvasán Peer, a lovag,

Én a szarvas, Peer te vagy.

AASE. Oda vagyok! jaj nekem!

PEER GYNT. Át vagyunk a csermelyen.

(Kilép a szárazra.)

Im a szárazra kivitt,

Adj a baknak egy puszt.

AASE (félképe). Itt a béréd, kell-e még?

PEER GYNT. De silány a díjja, hölgyem!

AASE. Engedj!

PEER GYNT. Nem, mamus, ne még!

Nászháznál hadd üdvözljem.

Beszélj az öreg fejével,

Hisz te jól érted, miként kell,

Mondd, hogy Mats Moën barom.

AASE. Engedj!

PEER GYNT. S ha lesz alkalom,

Mondd el, Peered mily legény.

AASE. Ne félj, elbeszélem én.

Leföstelek igazába,

Milyen hazug, ravasz, kába

Egy legény vagy ...

PEER GYNT. Csakugyan?

AASE (lábával dühösen dobbant).

Oly szent, mint hogy ma ma van!

Úgy leföstelek, hogy a vén

Haegstad ebét rád uszítja,

Mintha koldus ajtót nyitna.

PEER GYNT. Akkor megyek magam én.

Ibsen. Peer Gynt.

AASE. S én nem járok még előbb?

PEER GYNT. Járnál ám, de nincs erőd.

AASE. Nincsen-é? Ki mondja azt?

Követ tudnék szétharapni,

Élőfákat hasogatni.

Majd meglátom, ki maraszt?

Engedj!

PEER GYNT. Esküdj' meg —

AASE. Nem én, nem.

Megtudják még máma tőlem,

Hogy ki vagy.

PEER GYNT. Adj hát időt!

AASE. Az ebeit rád uszítja.

PEER GYNT. Mondom, hogy maradj te vissza!

AASE. Mit akarsz?

PEER GYNT. Nézd e tetőt.

Ide teszek föl. Megérted?

(Fölteszi a tetőre. Aase kiabál.)

AASE. Végy le!

PEER GYNT. Hogyha megigéred...

AASE. Füttyölök rád!

PEER GYNT. Csönd legyen!

AASE. Végy le, azt mondom, azonnal!

PEER GYNT. Te kívántad, ám legyen.

(Közeledik.)

Ülj csak szépen, nyugalommal,
Ne kapálódzz oly vadul,
Ne szakítsd a cserepet,

Mert hogyha csak egy kihull,

Földre pottyansz, úgy lehet.

AASE. Ó te szörny!

PEER GYNT. Pszt, csöndesen!

AASE. Fattyu te, bárcsak ne élnél!

PEER GYNT. Szégyeld magad, kedvesem,

A helyt, hogy áldást beszélnél

Rám, még átkozol?

AASE. No várj csak,

Tőled még nem félek én.

PEER GYNT. Isten áldjon! Hát vigyázat

Ott a malom tetején!

(Indul, újra megfordul, ujjával figyelmeztetőleg int.)

Aztán ott fenn békét, csendet! (El.)

AASE. Peer! nagy Isten! itt hagyott.

Baklovag te, álomherczeg,

Hallod-e? nem hallgatott!

(Kiabálva.)

Segítség! fejem hasgatja...

(Két vén asszony gabonaszákokkal hátán jön a malom felé.)

ELSŐ. Ki jajgat itt?

AASE. Én vagyok.

MÁSODIK. Aase, nézd, fönna magasba!

AASE. Sokat mégse láthatok,

Majd ha föl az égbe szállok —

ELSŐ. Szerencsés utat kívánok.

AASE. Hozz egy létrát — le szeretnék...

Ez a Peer, jaj...

MÁSODIK. A fiad?

AASE. Most aztán elmesélhetnéd

Mit csinál a —

ELSŐ. Ha szabad?

AASE. Segítsetek csak leszállnom,

Ma Haegstadban kell még hálnom.

MÁSODIK. Ő is ott van?

ELSŐ. Akkor jó,

Hogyha ott a boszuló!

AASE. Istenem, mi lesz vele?

Csak ne kössenek bele.

ELSŐ. Hosszú lábu a halál,

Jaj annak, kit megtalál.

MÁSODIK. Oda van, egész beteg!

(Főlkialt.)

Ejvid, Anders, jöjjetek!

FÉRFIANG. Nos, mi az?

MÁSODIK. Peer Gynt, az ebadta,
Anyját a tetőre rakta.

Csekély halom, bokorral, gazzal benőve. Hátul, sövény mögött, húzódik az országút. Peer Gynt gyalogúton jön fölfelé, hirtelen a sövénynek tart, ott megáll, s kitekint a távolba.

PEER GYNT. Amott van Haegstad. Hamar odaérek.

(Félig átmászik a sövényen, majd vonakodva megáll.)

Ingrid talán most otthon, egyedül.

(Kezét szeme elé tartja, kibámul.)

Eh, annyi nép nyüzsg ott, jobb, ha kitérek,
Jobb, közzéjük az ember nem vegyül (visszaugrik).
Mit suttogjanak hátam mögött körbe,
S én meglapuljak sértve, meggyötörve?

(Néhány lépést hátrál s elmélázva leveleket tépdös.)

Csak volna jó erős kis italom,
Vagy odajuthatnék loppal, vakon,
S nem ösmernének... hajh csak az itóka,
Attól az ember mégis siket volna.

(Ijedten körülnéz, s a bokrok mögé rejtezik. Néhány ember jó nász-
ajándékkal a lakodalmass ház felé.)

EGY FÉRFI (beszélgetés közben).

Az apja ivott, az anyja sem ép.

EGY ASSZONY. S a fiú jól forgatja örökét.

(Tovább mennek, Peer Gynt előjön s szegyénytől kipirult arccal tekint utánuk.)

PEER GYNT. A komisz fecsegők! (erőltetve nevet).

No de járjon a szájuk,

Azért se bánom, nem adok rájuk.

(A fűbe heveredik, hátán fekszik, keze a feje alatt, s az égbe bámul.)

Mily furcsa e felleg. Akár csataló.

És rajta lovagja, nyereg, takaró.

Mögötte boszorka boton lovagol.

(Magába nevet.)

Anyám az: ah egyre kiált, zakatol,
Peer, Peer, te barom!

(Lassankint lezárul szeme.)

Ugy-e félsz, kis anyám?

Ott vágat a Peer aranyos paripán.
Paripája díszes, a kísérete fényes,
Maga keztyűvel és sarkantyúval ékes.
Lebegő köpönyegje kivarrra selyemmel,
Kiséri kísérete büszke örömmel,
És ő üli legszebben paripáját,
Ő benne köszönti a népe királyát!
Alatta gomolyg a tömeg feketén,
Süvegtelenül, a merre mén.
Bókolva köszönti az asszonyi nép
Peer Gyntet, a császárt és seregét.
S mint utczai rossz kavicsot, ledobálja
A vert aranyat a silány sokaságra.
Nyomába öröm, s derű a falun át,
S Peer Gynt a nyugatnak ugratja lovát,
Már Anglia hercege várja a parton,
És véle a sok gyönyörű úriasszony,
A császár s mind a dicső, nagy urak
Láttára a hány van, eléje szalad,
S átadja a császár arany koronáját
S azt mondja.—

A KOVÁCS (néhány más embernek, ki tul a sövényen vele együtt
a ra mennek.)

Nonézd, Peer Gynt, ez a részeg állat.

PEER GYNT. (félíg fölemelkedve) Császár úr!

A KOVÁCS (a kerítéshez támaszkodik, vigyorog).

Kelj föl, hé te, várlak!

PEER GYNT. Ördögbe, ez Aslak! Nos mit akarsz?

A KOVÁCS (a többiekhez). Inában még a minapi harc.

PEER GYNT. Eredj, Kovács, békével!

A KOVÁCS. Eredek.

De hol töltötted ezt a hat hetet?

El voltál varázsolván tán?

PEER GYNT. Nagycsodatörtént. Haelmondanám...

A KOVÁCS (szemével int a többieknek).

No mondd hát!

PEER GYNT. Mi gondod velem?

A KOVÁCS (szünet után) Haegstadba mégy?

PEER GYNT. Nem.

A KOVÁCS. Tudod-e,

Az a kis lány fülig beléd volt veszve.

PEER GYNT. Te kánya!

A KOVÁCS (hátrál). Ugyan, ne tüzelj te!

Ha Ingridnek nem kellesz, lány akad,

Jon Gynt fia, ne búsulj el magad,

Van ifjú lány s özvegy, jó negyvenes —

PEER GYNT. Pokolba is!

A KOVÁCS. Találsz, csak jól keress.

S a szép menyasszonyt nem tiszteltetted?

(Nevetve, susogva távoznak.)

PEER GYNT (egy ideig utánuk néz, félíg megfordulva).

Miattam Belzebúbbhoz elmehet.

Bánom is én? Találok eleget.

(Végig nézi magát.)

Hej, rossz a gunyám, csupa rongy, piszok is,
Más volna ruhám, más lennék magam is.

(Türelmetlenül dobbant.)

Ó hogyha egy vágással a szivekből
Kitéphetném a fájó megvetést!

(Körülnéz hirtelen.)

Valami itt a bokrok közt megrezdül,
Mint ahogy hallanék elfojtott nevetést.
Hazamegyek anyámhoz.

(Megindul, de megáll, s a lakodalmás ház felé figyel.)

Tánczhoz szól a zene.

(Mereven figyel, lassu léptekkel visszamegy, szeme csillog, lábait egyengeti.)

Alig van férfi ottan. A ház lánynyal tele.
Eh ördög és pokol, megyek, ha mondom.
Az anyám a tetőn ne csücsülne csak otthon;

(Megint lenéz, ugrándoz, kaczag.)

Hajahaj! hogy járja a táncz, vigalom,
Guttorm hegedűjét érti nagyon!
Hogy zúg, zakatol, valamint vizesés,
És annyi a lány és kézben a kéz.
Megyek én, megy előre az, a ki merész!

(Egy ugrással átkerem a sövényen és leszalad.)

Haegstad udvara, háttérben a lakóház. Sok vendég. A pázsitos téren tánczolnak. A muzsikus egy asztalon ül, a szakács az ajtóban áll; szakácsnék szaladgálnak az épületek közt; idősebb emberek szétszórta ülnék beszélgetve.

EGY ASSZONY.

(Leül egy csoportba, mely néhány gerendán helyezkedett el.)

A menyasszony ugyan sir... azért sohse baj!
Szokás, nem egyéb, a menyasszonyi jaj.

A SZAKÁCS (egy másik csoportban).

Itt az ital, jó urak, asszonyok.

EGY FÉRFI. Jó, köszönöm, de tán megárt a sok.

EGY FIÚ (a muzsikushoz, mialatt kezén egy lánynyal sebesen eltánczol előtte).

Hajhaj, muzsikus, huzd! azt a keservét!

A LÁNY. Huzd, mintha az életedet keseregned!

LÁNYOK (körben egy tánczó fiú körül).

Jól járja, a' szent.

MÁSIK LÁNY. Megbirja a lába.

A FIÚ (táncz közben).

Kirugnám a falat, ha benn lennék a házba.

A VÖLEGÉNY (siránkozva megy az apához, ki egy csoportban áll beszélgetve. Meghuzza köntösét).

Papám, nem akar, a daczos.

AZ APA. Nem akar?

A VÖLEGÉNY. Igenis, magától messze zavar,

Most meg már bezárta magát!

AZ APA. Keresd meg a kulesot, eredj, te pupák!

A VÖLEGÉNY. De hol lelem?

AZ APA. Menj már, te bamba!

(A többiekhez fordul. A vőlegény az udvaron át elsompolyog.)

EGY FIU (jön a ház mögül).

Hohó lányok, most fogjuk kezdeni,

Itt van Peer Gynt!

A KOVÁCS (épp most jött). Meghívta valaki?

A SZAKÁCS. Nem, senki. (El a házba.)

A KOVÁCS (a lányokhoz). Csak ne kapjatok szavamba!

EGY LÁNY (a többiekhez).

Mi nem láttunk ám semmit, gyerekek!

PEER GYNT (félhevülve s élénken jó, megáll a lányok csapatja előtt és tapsol).

Ki járja a legjobban köztetek?

EGYENKINT (a mint közeleg feljűk).

Én nem.

A MÁSIK. Én sem.

HARMADIK. Én? Isten mentsen!

PEER GYNT. No gyere, míg egy jobb akad.

A LÁNY (elfordul). Nem érek rá.

PEER GYNT (az ötödikhez). Hát jer te, kincsem.

A LÁNY (indul). Otthon kell elvégezni dolgomat.

PEER GYNT. Ma estve? Elment az eszed?

A KOVÁCS (félhangosan, Peer Gynthez).

Egy vén kecskének épp most ad kezét.

PEER GYNT. (hirtelen egy éltesebb emberhez fordul).

Nincs lány szabad?

AZ EMBER. Keress magad! (elmegy tőle).

(Peer Gynt egyszerre lecsöndesedik. Lopva és félénken vizsgálja a csoportot. Mindenki ránéz, de senki sem szól hozzá. A hova lép, elhallgatnak, a mint odább áll, mosolyognak és utána néznek.)

PEER GYNT (halkan).

Szemükben gúny és tör a gondolatjuk!

Az átkozott fattyuk!

A kerítés mellett sompolyog. Solvejg a kis Helgát kézen vezetve belép az udvarra, utána szülei.)

EGY FÉRFI (a másikhoz Peer Gynt közelében).

Bevándorlottak.

A MÁSIK. Ezek itten?

AZ ELSŐ. Nyugatról jöttek.

A MÁSIK. Az biz' Isten.

PEER GYNT (elējűk áll, Solvejgre néz, s megkérdi a lány apját).

Szabad elvinnem táncba lányodat?

AZ APA (szelíd hangon).

Gazdánk köszöntöm csak. Aztán — szabad.

(Beménnek a házba.)

A SZAKÁCS (Peer Gyntet itallal kínálja).

Ha már itt vagy, hát fogd, igyál egyet.

PEER GYNT (még mindig a távozók után néz).

Nem, tánczolok. Köszönöm a kegyed.

(A szakács odébb áll; Peer Gynt a házra néz és nevet.)

Mily szép ez a lány! sohse láttam a mását,

És hogy lesütötte a szép szemepárját!

Mindig csak az anyja közelébe maradt,

Imádságos könyvvel kendője alatt,

Látnom kell (a házba akar menni).

EGY FIU (többekkel jön ki a házból).

Peer, te mégy már el, haza?

PEER GYNT. Nem én!

A FIÚ. Ne szaladj hát tőlem tova!

(Vállán ragadja, hogy megfordítsa.)

PEER GYNT. Ereszsz!

A FIÚ. Félsz, ugy-e, a kovácstól?

PEER GYNT. Én félek?

A FIÚ. A multkori megrakástól?

(A fiuk nevetnek s táncolni mennek.)

SOLVEJG. (az ajtóban).

Nem te kívántál táncolni velem?

PEER GYNT. De én. Tán elfeledted hirtelen?

(Megfogja kezét.)

Jöjj hát.

SOLVEJG. De nem soká, mondta anyácska!

PEER GYNT. Hogyan? Csak tavaly jöttél a világra?

SOLVEJG. Mulatsz rajtam?

PEER GYNT. Nem vagy pólyásgyerek.

SOLVEJG. Májusban béráltak.

PEER GYNT. Mondd meg neved.

SOLVEJG. Solvejg vagyok. S te?

PEER GYNT. Peer Gynt a nevem.

SOLVEJG. (kivonja kezét). Jézus!

PEER GYNT. Mi van veled hát, gyermekem?

SOLVEJG. Nincsemmi. Rosszul lettem hirtelen.

(Elmegy tőle.)

A VÖLEGÉNY. (anyját húzza a ruhájánál fogva).

Mamám, ő nem akar!

AZ ANYA. De mit?

A VÖLEGÉNY. Ő nem akar.

AZ ANYA. De mit? De mit?

A VÖLEGÉNY. Nem akar beengedni a hálóba.

AZ APA (halkan, ingerülten).

Jászol elé való vagy, istállóba!

AZ ANYA. Jó, jó, csak menj, majd észretér.

(Hátra mennek.)

EGY FIÚ (nagy csapattal a táncszelvényről jő).

Kis pálinkát, Peer.

PEER GYNT. Nem.

A FIÚ. De mér'?

PEER GYNT. (sötétben néz rá). Van nálad?

A FIÚ. Egy-két korty akad.

(Kihuz egy butykost és isszik.)

Finom ital. No hát, szabad?

PEER GYNT. Hadd kóstolom (iszik).

MÁSIK. Hát tőlem is e kortyot.

PEER GYNT. Nem.

UGYANAZ. Csak ne félj, nem rúgsz be oly hamar.

PEER GYNT. Hát add ide. (Újra isszik.)

EGY LÁNY (félleg hangosan).

Menjünk innen, aszondok.

PEER GYNT. Tán tőlem félsz?

A LÁNY. Tőled mindenki tart.

A NEGYEDIK FIÚ. Hát Lundeben is a minap

Nem megmutattad, hogy ki vagy?

PEER GYNT. Az semmi! majd ha egyszer igazába...

ELSŐ FIÚ (suttogva). Most kezdi.

TÖBBEN (körülfogják). Ugyan mondd, beszéld!

PEER GYNT. Majd holnap.

TÖBBEN. Nem, Peer, máma, máma!

EGY LÁNY. Értsz bűvöléshez?

PEER GYNT. Peer mindenhez ért!

Tudok varázsszal ördögöt idézni —

EGY FÉRFI. Azt éppen az én nagyanyám is érti.

PEER GYNT. Hazudsz! szeretném tudni, honnan?

De én ő kelmét belevarázsoltam

Egy rossz dióba.

TÖBBEN (nevetve). Férges volt, no persze!

PEER GYNT. Az átkoz, üvölt, mindent megigér,

A mit akarok —

EGYIK. S mégis becsukád?

PEER GYNT. Be én, betapasztottam a lyukát.

Hej, hogy zizegett, susogott a peczér!

EGY LÁNY. No nézd csak!

PEER GYNT. Zümmögött, mint a darázs.

A LÁNY. És most is fogva tartja a varázs?

PEER GYNT. Nem, fájdalom, túl van már ber-

[ken-árkon,

Miatta mérges rám Aslak barátom.

EGY FIÚ. Hogyan?

PEER GYNT. Elmentem a kovácsműhelybe,

Kértem, kemény diómat törje fel,

Szivesen, mond Aslak, veszi hüvelykbe,

De ez is oly kegyetlenül kezel

Mindent, a kalapács csak egész tudománya —

EGY HANG. S megölte tán az ördögöt?

PEER GYNT. Azt nem, csak iszonyúan ráütött,

És ördög úr egy tűzbe-lángba
Át a tetőn, megrontja a falat...

TÖBBEN. És a kovács?

PEER GYNT. Égett kézzel marad.

Azóta van közöttünk a harag.

(Nevetés.)

NÉHÁNYAN. Nem rossz!

MÁSOK. Ez még a legjobb költemény.

PEER GYNT. Azt vélitek, hogy úgy költöttem én?

EGY FÉRFI. Te? Isten mentsen! csupa agg mesék!

PEER GYNT. Hazudsz, az énvelem mind megesék!

A FÉRFI. Mint más.

PEER GYNT. Ki tud a légben lovagolni?

Mert én tudok! sőt többet is, nagyobbat!

Ki mer kétkedni? ki mer közbeszólni?

(Harsány kacagás.)

EGY A TÖMEGBEN.

No lovagolj hát, tedd is meg, ne mondd csak!

TÖBBEN. Eredj, indulj, szállj légbe, lovagolj csak!

PEER GYNT. Jöttök tielém könyörögve, ti rongyok,

S én mint a vihar, közibétek rontok,

Mind lábam elé esedezve omoltok!

ÖREGEBB EMBER. Meg van veszve!

MÁSODIK.

Jaj, a marha!

HARMADIK. Szájhős, hazug!

NEGYEDIK.

Nyomorult!

PEER GYNT (fénylegetve).

Várjatok csak nyugton, sorra!

EGY FÉRFI (félíg ittas). Hátad nem elég puhult.

TÖBBEN. A bőrödet kicserezzük
Kék folt lesz a szemed alján!

(Szétoszlik a tömeg, az idősbek haragos izgalomban, a fiatalabbak gúnyos nevetéssel.)

A VÖLEGÉNY. Légen át tudsz lovagolni?
Igaz ez, Peer? Én most hallám.

PEER GYNT.
Bizony, Mats, légen át visz süvegem engemet!

A VÖLEGÉNY.
S van köd-előttem, köd-utánnam köpenyed?

PEER GYNT.
Már hogyné volna, van bizony, van ám!

(Elfordul tőle, Solvejg átmege az udvaron Helgával kezén.)

PEER GYNT. Solvejg, mi jó, hogy mégis eljöttél te!
Most hát előre, tánczra, kis babám!

SOLVEJG. Bocssás!

PEER GYNT. Miért?

SOLVEJG. Oly vad vagy, oly merész te!

PEER GYNT. Jer tánczra édes, hisz előbb te híttál!

SOLVEJG. (elvonja kezét). De nem megyek!

PEER GYNT. Miért?

SOLVEJG. Azér', mer' ittál!

(Tovább megy Helgával.)

PEER GYNT. Kést tudnék döfni a szívébe.

És ő is tört döfött belém!

A VÖLEGÉNY (könyökével oldalba döfi.)

Jer, a menyasszonyomhoz vigy be!

PEER GYNT. Kihez? hja hozzá? hol bujkálszegény?

A VÖLEGÉNY. A kamarában.

PEER GYNT. Igen, értem.

A VÖLEGÉNY.

Boldog lennék, ha megtennéd — én értem.

PEER GYNT. Mit bánom én a te boldogságodat?

(Egy gondolat villan föl agyában.)

Ingrid a kamarában?

(Solvejghez közeledik.)

Értelek.

Szegyenkezel rongyos gunyám miatt.

SOLVEJG. (hevesen).

Te nem tudod, mit szólsz, az nem lehet.

PEER GYNT.

Aztán — nem is — jól állok — lábamon,

De daczból tettem, csak a fájdalom

Készített innom. Jöjj, jöjj.

SOLVEJG. Nem tehetem.

PEER GYNT. Miért?

SOLVEJG. Apám tiltotta meg nekem.

PEER GYNT.

Hát ő haragszik, a jámbor keresztény?

Az istenfélő, fejbőlintó szent lény?

De hát te?

SOLVEJG. Istenem, mit mondhatok?

PEER GYNT. Ösmerlek jól, ti csöndes jámborok!

Te is, anyád is, ilyenfajta férgek?

Beszélj hát!

SOLVEJG. Hagyj békében, kérve kérlek!

Ibsen. Peer Gynt.

PEER GYNT (tompá, de heves és féltelmes hangon)
 Vigyázz, vigyázz, mert egyszer eljövök
 Ágyadhoz éjfél és hajnal között,
 S ha hallod a lábdobogást, a zörejt,
 Ügyelj, mivel én vagyok, a ki megejt.
 Haraplak, emésztlek, a véred iszom,
 A kis húgodat lenyelem, le bizony,
 És megmarom ottan a tested, hol éget...

(Elhallgat, majd aggódva könyörög.)

O jer velem!

SOLVEJG. Igy nincs közöm véled! (Bemegy a házba.)

VÖLEGÉNY. Segíts, Peer Gynt, egy ökröt adok.

PEER GYNT. El hát, most már elfuthatok.

(A ház mögé mennek. Emberek jönnek a tánczterre, a legtöbbben ittasok, láрма, izgalom; Solvejg, Helga és szülei több időse emberrel kijönnek a házból.)

A SZAKÁCS (a kovácshoz, ki előre siet.) De légy nyugodt!

A KOVÁCS (leveti kabátját). Nem, a világ hadd lássa,

Hogy melyikünk a legény a csárdába.

NÉHÁNYAN. Birkózzanak!

MÁSOK. Nem, vért nem akarunk.

A KOVÁCS. Eh, fecsegés, beszéljen a karunk!

SOLVEJG ATYJA. Hidegvér, jó kovács!

EGY FIÚ. A fáját!

Csak hadd fizesse fillentése árát!

EGY MÁSIK. Megrakjuk.

HARMADIK. Arczába köpünk.

NEGYEDIK (a kovácshoz). Na meghátrálsz?

A KOVÁCS. Ma még birkát ölünk!
 SOLVEJG ANYJA. Most láthatod, hogy mire tartják!

AASE (bottal kezében jő).

Hol van fiam? No most kikap hát!

Hej ezt a betyárt de eldöngetem!

A KOVÁCS (fölgügyi ingujját).

Nekem való ez a falat, nekem!

NÉHÁNYAN. Hagyd, majd a kovács elveri.

MÁSOK. Eldöngeti.

A KOVÁCS. Megzörgeti.

AASE.

Kit? Peert? Próbáld, próbáld meg, ha mered!

Még körmöm és fogam nem ösmered!

De hol van?

(Kiáltoz.)

Peer!

A VÖLEGÉNY (rohanva jő). Irtóztató!

Elő, elő, anyó, apó!

AZ APA. Mi az?

A VÖLEGÉNY.

Peer Gynt... pár percczel azelőtt...

AASE (ordítva). Mi az? mi az? tán megöltétek őt?

A VÖLEGÉNY.

Nem... Peer Gynt... ottan a hegyen...

A TÖMEG. A menyasszonynyal.

AASE (leejt botját).

Pfuj, a czéda dög!

A KOVÁCS (meghökkenve). Hogy csúszik a meredeken,
 Mint kecskebák, oly ügyesen.

A VÖLEGÉNY (sirva).

Úgy viszi, mamám, mint sertést a medve.

AASE (fenyeget fölfelé).

Hogy esnél le!

(Halálos aggodalomban.)

Fiaeskám, lépj ügyelve!

HAEGSTAD (födetlen fövel, haragosan lép ki).

Jaj a bitangnak, jaj, ki házam meglopá!

AASE. Te Isten! vedd védő pajzsod alá!

MÁSODIK FELVONÁS.

Keskeny gyalogesapás a hegy magasán. Kora hajnal.

PEER GYNT sietve és boszúsán megy a gyaloguton.

INGRID félig nászi ruhában, vissza akarja tartani.

PEER GYNT. Menj, ha mondom!

INGRID. Így bánsz vélem?

Hova menjek?

PEER GYNT. Ne kérdd tőlem!

INGRID. Áruló vagy, álnok, hitlen!

PEER GYNT. Mit káromolsz? pusztulj innen!

INGRID. Vétkem összeköt vétkeiddel.

PEER GYNT. Pusztulj, én miattam veszsz el!

A hány asszony, mind pokolba!

Csakis egy nem! ...

INGRID. S az ki volna?

PEER GYNT. Nem te, érted?

INGRID. De ki hát?

PEER GYNT. Eredj haza, honnan jöttél!

INGRID. Peer, Peer!

PEER GYNT. Mondom, fogd be szád!

INGRID. Most szólsz így, hogy csúffá tettél?

Nem hiszem, hogy szived szól.

PEER GYNT. Pedig úgy van, értsd meg jól!

INGRID. Előbb csaltál, most elhagynál?
 PEER GYNT. S hogyha hü lennék, mit adnál?
 INGRID. Haegstadot s még annyi mást!
 PEER GYNT. Van-e imádságos könyved?
 Tudsz pirulni? ejtsz-e könyvet?
 Szemérmes szemed lesütni?
 Mindig az anyádnál ülni?

INGRID. Én?

PEER GYNT. S nem mult-e még el száz nap
 A mióta megbérmáltak?

INGRID. És?...

PEER GYNT. És tudsz-e még szemérmes?
 Mondsz-e nemet, hogyha kérnek?

INGRID. Peer, úgy látszik, meg vagy veszve!

PEER GYNT. A ki rád néz, tiszta lesz-e?

INGRID. Nem.

PEER GYNT. Nohát akkor eredj te!

(Menni akar.)

INGRID (útjában áll).

S nem félsz tőlem? boszút állok!

PEER GYNT. És ha százszor, bánom én?

INGRID. Pénzt, vagyont, nevet kínálok,

Csak maradj hív, légy enyém!

PEER GYNT. Kell az ebnek!

INGRID. Ebed voltam.

PEER GYNT. Te akartad!

INGRID. Haragomban.

PEER GYNT. Én is csak úgy.

INGRID (fenyegetve). Jaj neked!

Gazságod megfizeted!

PEER GYNT. Én szívesen szenvedek!

INGRID. Nem kellek hát?

PEER GYNT. Menj, ha mondom!

INGRID. Jól van, jól! Majd lesz rád gondom!

(Lefelé megy.)

PEER GYNT (egy ideig hallgat, egyszerre fölkiált).

Hogy az ördög vinné őket,

Dögvész egye meg a nőket!

INGRID (megfordul és gúnyosan fölkiált).

Csak egyet ne!

PEER GYNT. Csak ne ötöt!

(El mindegyik a maga útján.)

Hegyi tó; a talaj mocsaras, süppedékes; vihar közeleg. AASE kétségbeesve fürkészköd, kiabál minden irányba.
 SOLVEJG alig tud vele lépést tartani; Solvejg szülei és Helga valamivel hátrább.

AASE (haját tépi, karjaival hadonáz).

Hogy minden úgy ellenem esküvék!

Erdő, meg a hegy, meg a víz, meg az ég.

Köd kelt föl a hegyből, olyan sűrűvé lett,

Szegény fiam úgy a mocsárba betéved,

A szikla reá lezúditja követ,

S az ember! ah hogyha eléri szegényt!...

Véd meg, te nagy Isten, fogadd kegyedbe

Megszállta az ördög, azért cselekedte,

(Solvejghez fordul)

Nem értem, észszel nem birom fölfogni!
 Sohsem tudott mást, csak mindig hazudni,
 A szájával mindenkit földre vert,
 De igazában rosszat nem mivelt,
 S ő tette ezt, ő tévedt így tilosba!
 Keserves volt kettőnknek rég a sorsa.
 Szegény uram ivott, izgága volt,
 Bolondokat tett, mindig kóborolt,
 A pénz elúszott, magja sem maradt,
 S mi ültünk otthon csöndben azalatt.
 Igyekeztünk feledni legalább,
 Mert nem mertem férjemmel szembeszállni,
 Nagyon jó voltam, gyöngé, mint a báb,
 S ki tud a végzetének ellenállni?
 S azon voltunk otthon mi ketten együtt,
 Hogy fájó gondjainkat elfeledjük.
 Egyiken segít pálinka szeszi,
 Másnál a hazugság is megteszi.
 Hazudtunk hát, búbájós szép meséket:
 Királylány s árva házasságra lépett,
 Menyasszonyrablás is esett... ki hitte,
 Hogy a bolond mesék... Mi az a vízbe?
 Ki ordít ott? egy törpe vagy manó?
 Peer, Peer, fiam, ő az, Mindenható!

(Fölzalad egy kis magaslatra s a tapon végig néz; Solvejg szülei
 Helgával föllépnek.)

AASE. Nincs nyoma sem.

A FÉRFI (elgondolkozva). Rá nézve annál rosszabb!

AASE. Én elveszett báránykám!

A FÉRFI (szeliden). Bizonyynyal, elveszett!

AASE. Ne hidd, ne tartsd te őt olyan gonosznak!

A FÉRFI. Ó balga asszony, jaj neki, s neked!

AASE. Én, én vagyok rossz! A fiam ne bántsd!

A FÉRFI (folyton szelid hangon).

A lelke már nem ér föltámadást!

AASE (aggodalommal).

A jó Isten oly gyakran megbocsátott.

A FÉRFI.

S remélled még, hogy egykoron megáll — ott?

AASE. Azt nem, de ha légben lovagolni látod —

AZ ASSZONY. Mi az? mit mondasz?

A FÉRFI. Mit fecsegsz te?

AASE. Nincs semmi, mi ő neki könnyű ne lenne.

Megjő még egykor fényben, vakítón.

A FÉRFI. Bűnéért függeni fog a bitón.

AASE (fölsikolt). Ne mondd, nagy ég!

A FÉRFI. Ha a bakó megfogja,

Tán akkor gondol a szánom-bánomra.

AASE (elkábultan).

Beszéded megzavart. Gyerünk hát ismét.

Hisz meg kell mentenünk —

A FÉRFI. Lelkét.

AASE. S a testét.

S bár sorssujtotta, gyenge nő vagyok,

Mocsárban, hóban, sírban én reád akadok!

A FÉRFI. Itt marhanyom van...

AASE. Az egek fizessék,

Hogy el nem hagytok.

A FÉRFI. Keresztény kötelesség.

AASE. No hát a többi akkor mind pogány,

Egy sem jött vélem kutatni nyomán.

A FÉRFI. Hja ösmerik nagyon, hiába.

AASE. Az élete forog koczán, a drága!

A FÉRFI. Im itt nyomok...

AASE. Ó hadd futunk.

A FÉRFI. Kunyhómnál aztán ketté vál utunk.

(ő és az asszony előre mennek.)

SOLVEJG. Beszélj, beszélj még —

AASE. A fiamról? Róla?

SOLVEJG. Igen.

AASE (mosolyogva, büszkén). Az fárasztó és hosszas volna.

SOLVEJG. Inkább kifáradnál te a mesédbe,

Mint én — a figyelésbe.

Késő est csupasz hegyesúcson, a háttérben havasok, az
árnyékok megnyulnak.

PEER GYNT (rohanva jó, egyszerre megáll).

Egészen a nyomomban már a banda,

Bunkósbot, puska, villa fegyverök.

Elül a lánynak földühödött apja,

S ordítanak egyre: Peer Gynt megszökött!

Ez több, mint a kovács feje beverve,

Olyan vagyok, mint hajtáskor a medve.

(Üt-ver, nagyot ugrik.)

Hah, ütni, zúzni, kövel hajigálni,

A vízesés zaját túlkiabálni,

Hatalmas fát kitépni gyökerestül:

Ez oszt' az élet! Milyen változás!

Eremben újra élet, élet pezsdül:

Mi ehhez a hitvány hazudozás?

HÁROM PÁSZTORLÁNY

(a csúcson átszaladnak, kiabálva, énekelve).

Halló, hegyi nép, a pofád csupa ráncz,

No manók, mi manó, lesz-e este ma táncz?

PEER GYNT. Mit kiabáltok?

A LÁNYOK. A manók után.

ELSŐ. Jer, kis babám, ha nem jössz, viszlek ám.

MÁSODIK. Csak csöndesen, szép kedvesem.

HARMADIK. Üres a ház, nincs ki lakomáz.

ELSŐ. Üss, hadd szeretlek.

MÁSODIK. Hogyha ütsz, szeretsz.

HARMADIK. Emberfia nincs, manóval is mehetsz.

PEER GYNT. Hol a fiuk?

MIND A HÁRMAN (nevetve). Ők nem jöhetnek.

ELSŐ. Az enyém oly igen szeretett,

És elvett egy vén özvegyet.

MÁSODIK. Enyém egy cigánylánnyal összeállott,

Most együttjárják a világot.

HARMADIK. Enyém kicsinket vízbe ölte be,

Most a bitóru l vigyorog feje.

MINDHÁRMAN.

Halló, begyi nép, a pofád csupa ráncz,

No manók, mi manó? lesz-e este ma táncz?

PEER GYNT (egy ugrással köztük terem).

Manó vagyok én is, háromnak elég!

A LÁNYOK. Igazán?

PEER GYNT. Négyünket úgy áldja az ég!

Első. Jer a kunyhóba!

MÁSODIK. Van méhsöröm.

PEER GYNT. Hadd folyjon, omoljon, egész özőn!

HARMADIK. Ne légyen a kis szoba, s ágyam üres.

MÁSODIK (megesőkolja).

Mint lángban a vas, az ajka tüzes.

HARMADIK.

Tüzes, mint csecsemő szeme, kit vízbe dobtak.

PEER GYNT (mind a hárommal tánczol).

Szomorú a szívem, hej azért mulatok csak!

Szemem kaczag, a szívem megszakadhat!

A HÁROM LEÁNY (fittyet hány a hegyekre, énekel, kiabál),

Pfuj, pfuj, hegyi nép, a pofád csupa ráncz,

Ide nézz, ugy-e víg, ugy-e szép ez a táncz?

(Peer Gynttel együtt eltánczolnak.)

A Rondane hegység. Ragyogó havas csúcsok köröskörül.

PEER GYNT (zavartan, elvadulva).

Légvár után légvár épül

Iszonyu mélységeken.

Állj meg! — és haladék nélkül

Tűn előlem hirtelen.

Fenn a tornyon szélkakas

Mondja: menj, ne maradhass,

Vágy fog el, mély, olthatatlan,

Járni, bolygni szakadatlan.

... Mily csudás fák nőttek ott,

Hol a föld meghasadott.

Szárnyas lábú óriások...

Álom volt... a légből szállott...

Szívárvány az ott az égen?

Égeti agyam, szemem.

Ah! harangszó! végem, végem!

Homlokomon égni érzem

A pecsétet... Istenem,

Ki tehette ezt velem?

(Leroskad.)

Lovas utam a bakon...

Ki hiszi el vaj' vakon?

Aztán fenn a sziklaszálon

A leánynyal mámor, álmom...

Más nejjével... sólymok, kányák

Bujaságunk megcsodálják.

Buta véletlenség által

Szeretkezés hármassával!

Ó te átkozott hazug!

(Fölfelé bámul sokáig.)

Itt röpül két dunnalud:

Délvidéknek tartanak,

Mily tiszták, milyen fehérek!

S távol bár, de célra érnek,

Mig én, balga, az alatt
Térdig sárba elmerültem ...

(Fölugrik.)

Velük tartok! fölüdülten
Az ég nehéz viharában,
Megfürödve napsugárban.
El, fölpattanok lovamra,
Csak ne eszméljek magamra,
Át, a tengeren s belőlem
Angol föld császára légyen.
Mit bámultok úgy, leányok?
Azt teszem, a mit kívánok.
Rám várhattok jó soká!
S jaj ha eljövök alá!
Hát a sasok hova lettek?
Messze tűntek, égbe veszték! —
.... Im tető emelkedett föl,
Nézd miként nő, terjedez
Ház hegyekből s fellegekből,
Ah most látom csak, mi ez.
Nagyapó újjá lett háza,
Rozzant fala rég ledült,
Tűzre került gerendája:
Arra volt jó egyedül.
Minden ablak ragyog rajta,
Nagy ünnep van az udvarba'.
Az öreg prépost kocingat,
A kapitány ha ivott,
Falhoz vágja poharunkat,

Hasad a tükör legott.
Sohse bánd, anyám, ne bánjad,
Van Jon Gyntnek, van elég,
Nekünk hangzik a kívánat:
«Éljen a Gynt-nemzedék!
Rárivall a szörnyű láрма,
Mámor ül a társaságra,
A kapitány Peert hivatja,
A pap serlegét fölkapja:
Peer Gynt, érted e pohár,
És az ige szertejár:
Nagy volt, Peer Gynt, származásod,
Nagyra viszed, majd meglátod!

(Előre ugrik, de orrával egy kőbe ütődik, elesik és fekeve marad.)

Lejtő lombos fákkal. Csillagok ragyognak az ágakon
keresztül. Madarak énekelnek az ágakon. Egy *zöldruhás*
lány jó, PEER GYNT követi szerelmesen.

A ZÖLDRUHÁS (megáll s megfordul).

S ez mind igaz?

PEER GYNT (mutatja, hogy vágják el a nyakát.)

Mint ahogy Peer nevem,

És mint a hogy te szép vagy, kedvesem.
Legyek tied? Oly könnyű lesz az élted,
Túvel dolgoz kezecskéd meg nem sérted,
Ehetsz-ihatsz, mint szemed-szád kívánja,
És meg se' verlek. Még a hajad szála —

A ZÖLDRUHÁS. Nem bántszt?

PEER GYNT. Ha megfogom fejed, csak csókra.

Ily keveset tartsz egy királyfiókra?

A ZÖLDRUHÁS. Királyfi?

PEER GYNT. Az.

A ZÖLDRUHÁS. Atyám a Dovre-véne!

PEER GYNT. No ládd, miféle faj vagyunk mi, én s te!

A ZÖLDRUHÁS. Rondán-hegyben van apám palotája!

PEER GYNT. Anyám lakik szép tündéresarnokába',

A ZÖLDRUHÁS. Tudod, apám ki? a nagyhirű Brose.

PEER GYNT. Az én anyám királynő, neve Aase.

A ZÖLDRUHÁS. Apám ha szól, a szikla megreped.

PEER GYNT. Anyám egy szava robbant hegyeket.

A ZÖLDRUHÁS. Apám ha ugrik, a felhőt eléri.

PEER GYNT. Anyám léptével a folyót átméri.

A ZÖLDRUHÁS. És mondd, nincs ennél jobb ruházatom?

PEER GYNT. Látnád, vasárnap milyet hordozok.

A ZÖLDRUHÁS. Én biz' hétköznap is selyembe járok.

PEER GYNT. Hát nem fű, sás az, a mit rajtad látok?

A ZÖLDRUHÁS. Hohó kicsikém, te ez egyre vigyázz:

Nálunk, tudod ilyen a régi szokás.

Mi mindent kettős szemmel nézünk.

Ha majd meglátod palotánkat,

Ne csaljon ám meg ott a látszat,

Mely azt mutatja: pusztaságba léptünk.

PEER GYNT. Csodás dolog, minálunk éppen úgy van.

Látnád anyót csak piszkos otthonunkban!

Nem ösmernéd meg, s néznél ablakunkra:

Tükör helyt papirronggyal van bedugva,

A ZÖLDRUHÁS.

A feketét fehérnek, a durvát meg finomnak —

PEER GYNT.

Kicsinynek látod a nagyot, a tisztát meg pisz-

A ZÖLDRUHÁS (nyakába omlik). [kosnak.

Egymásnak alkottak az istenek!

PEER GYNT.

Mint lábat a nadrágnak, haját a fésűnek.

A ZÖLDRUHÁS (távolba kiált).

Jer elő paripám, kicsi nászparipám!

(Óriási dísznő rohan elő kötéllel zabla helyett a szájában, ócska zsákkal a nyereg helyén.)

PEER GYNT (fölugrik rá, s maga elé ülteti a zöldruhást.)

Hajahó! a kapun be! rohanj azután!

Rohanj csak, előre, nemes mén!

A ZÖLDRUHÁS (szerelmesen).

Szomorú voltam még napnyugatán,

Jobb lett a reggel, mint az estém.

PEER GYNT (a vaddísznőre vág s elvágta).

Lószerszámon látni azt,

Ki az úr és ki paraszt!

A Dovre-véne királyi palotája. Udvari manók, föld szellemei, koboldok. A Dovre-véne trónon ül, koronával és kormánypálcával, gyermekei, rokonai két oldalt, Peer Gynt előtte áll. Nagy mozgás a teremben.

AZ UDVARI MANÓK. Öljétek meg! a gyönyörű király-
Fejét ő elcsavarta! [lány

MÁS MANÓK. Iszonyat!

IFJU MANÓ.

Legjobb vón', hogyha az ujját levágnám.

MÁSIK. Haját tépem ki, hogy kopasz marad.

NŐI MANÓ. Szeretnék a czombjába marni.

MÁSIK. A másvilágra elzavarni.

BOSZORKÁNY (főzőkanállal).

Megsüssem vagy megfőzzem őt?

A DOVRE-VÉNE. Csönd.

(Magához inti bizalmasait.)

Tán tanácskozzunk előbb!

Egy néhány éve lejtőn már a sorsunk,
Jóformán azt se tudjuk, merre tartsunk.

Az ifju vér még megmenthet talán.

Nincs semmi természetén, ábrázatán

Ez ifjunak, mi visszatetszenék,

Erős legény, karcsú, csinos, derék.

Feje csak egy van, azt nem tagadom.

De lányomnak sincs több, megmondhatom.

Háromfejű manó ma nem akad,

És kétfejű is csak egy-két darab

És az is... hm... mind hitvány és szegény.

(Peer Gynthez.)

Akarod hát a lányomat, legény?

PEER GYNT. A lányodat s országodat vele.

A DOVRE-VÉNE. Míg élek, ám legyen tiéd fele,

S a többi, majd ha sirba szálltam.

PEER GYNT. Kezet rá!

A DOVRE-VÉNE. Türelem, barátom!

Még hátra van néhány ígéret,

De tudd meg, hogyha megtöröd,

Oda a trón és ifju élted.

Először: e határ között

Örökre megmaradsz. Rondan mögött

Mi van, nem érdekelhet többet,

Kerülsz a napot, a fényt, a földet.

PEER GYNT. Ráállok, csak nevezzenek királynak.

A DOVRE-VÉNE.

Aztán — megállj csak, nyomba' kipróbállak.

(Főáll.)

A LEGVÉNEBB MANÓ.

No most mutasd meg, hogy ki a legény,

Törd a diót föl, ha még oly kemény.

A DOVRE VÉNE. Miben különböz ember és manó?

PEER GYNT.

Hát — semmiben sem. Mert látnivaló:

A nagy harapja, kicsiny kaparja,

S ki bírja, marja.

A DOVRE-VÉNE. Ezt eltaláltad, itt megegyezünk;

De várj csak, most kissé tovább megyünk.

Még mindig akad egy fontos különbség,

Ott künn a jelszó — igazán nevetség —

«Magadhoz hí légy, ember mindörökre!»

De nekünk az van a szívrünkre kötve:

«Manó! elég légy tenmagadnak!»

AZ UDVARI MANÓ (Peer Gynthez).

Mit szólsz? nem mély? szédületes?

PEER GYNT. Nem értem, hogy?

A DOVRE-VÉNE. Ez elégben keress

Boldogulást, jelszót czimerpajzsodnak.

PEER GYNT (fület vakarja).

Jó, jó, de —

A DOVRE-VÉNE. Kell, ha úr akarsz itt lenni.

PEER GYNT.

Hát nem bánom, ha nem tudsz róla tenni.

A DOVRE-VÉNE. Aztán becsüld meg étked-italod,

Mi néked új, de itten megszokott.

(Int; két manó disznófővel, fehér hálósipkával ételt-italt hoz.)

Sört ad az ökor, lepényt a tehén,
Hogy édes-e vagy savanyú-e, ne kérdjed.
Fő, hogy csupa itthoni étkek.

PEER GYNT (ellőki a kínált dolgokat.)

Az ördög esz' illet, aszondom én.

Kutyába való eleségtek.

A DOVRE-VÉNE. Eztán a pohár jön, a tiszta arany,

S a lányom azé, a kié poharam.

PEER GYNT (meggondolkodva).

Irván vagyon: Győzzed le tenmagad!

Idővel még szokástok rám ragad.

Hát hadd lám (engedelmeskedik).

A DOVRE-VÉNE. Ugy-e fölfogtad eszeddel?

Mit köpködsz?

PEER GYNT. Lassan szokja meg az ember.

A DOVRE-VÉNE.

S most vesd le keresztény ruházatod,
Mert (nem dicsekvés, magad láthatod),
Sajátunk a ruhánk, ez egész szövevény,
Csak épp a szalag nem farkunk hegyén.

PEER GYNT (haragosan).

Nekem nincs farkam!

A DOVRE-VÉNE. Ember, türelem!

(Az udvari manóhoz.)

Kösd rá ünneplő farkam, rendelem!

PEER GYNT. Eredj odébb, ha kedves életed!

A DOVRE-VÉNE.

Farkatlan lény az én vöm nem lehet.

PEER GYNT. Állattá tenni embert!

A DOVRE-VÉNE. Balgatag!

Csak udvarképessé avattalak.

A hupisárga farkszalag jelenti,

Hogy nálad — kívülem — külömb itt senki.

PEER GYNT (némi gondolkodás után).

Eh mit? az ember árnyék és lehellet,

S megélünk jól a köz szokása mellett.

Kösd fel!

A DOVRE-VÉNE. Most már megnézheted magad.

UDVARI MANÓ. Próbáld kissé csóválni farkadat.

PEER GYNT (bosszusan).

Azt gondolom, most már tán megeléged?

Vagy új vallásomra tegyek hűséget?

A DOVRE-VÉNE. Nem, síríg tarthadd régi hitedet.

A vallás szabad, vámot sem fizet.

Léptérlől ráösmerünk a manóra,

Csak vélünk közös legyen külseje,

Minket hited nem ejt gondolkodóba,

Különben is nálunk «félsz» a neve.

PEER GYNT.

Csak sok bolondságod ne tűnne szembe,

Egész jó ficzko volnál, istenemre.

A DOVRE-VÉNE.

Fiam, mi jobbak is vagyunk hirünknel.
Bolond is, hidd el, mind, a ki tőlünk fél.
De most, hogy helyreállt köztünk a béke,
Lássunk a mulatsághoz is már végre.
Föl, lányok, hadd szóljon a hárfá,
Tánczosnók, föl a Dovre-tánczra.

(Táncz, zene.)

UDVARI MANÓ. Nos, hogy tetszik?

PEER GYNT. Hm.

A DOVRE-VÉNE. Sohse félj, beszélj,

Mit nézel?

PEER GYNT. Egy undok tehén zenél,
S még undokabb, ki hárfaszóra járja!

AZ UDVARI MANÓK. Falfátok őt föl!

A DOVRE-VÉNE. Emberszemmel látja.

A NŐI MANÓK.

Kitépjük a szemét, elbánunk a bitanggal.

A ZÖLDRUHÁS (sírva).

Hát én s testvérkém ily dicséretet
Kapunk a tánczért? Ez a szeretet?

PEER GYNT.

Te voltál, ó zokon ne vedd, te angyal,
Csak tréfa az egész.

A ZÖLDRUHÁS. De igazán?

PEER GYNT. Fölséges volt a tánczod, kis babám!

A DOVRE-VÉNE.

Az embertermészet nagyon csodás,
Azon nem változtat bármily varázs.

S velünk esatát ha kezd s bukást arat,
Sebe gyógyúl, de ő régi marad.

Hanem vőmuram, látom, okos ember,
Már megbarátkozott viseletemmel,
Már a sörös kanecót kiürítette,
A farkat is már hátul fölkötötte,
Oly jó volt, oly fogékony, engedelmes,
Azt hittem, hogy az ember benne elvesz.
S ime egy pillanat s fölülkerül.

Ezért, fiam, még meg fogunk kurálni
S ember mivoltodat kioperálni.

PEER GYNT. Mi kell még?

A DOVRE-VÉNE. Itt a balszemed!

Megvágom kissé, nem kell féltened!
S ha jobb szemedet egészen kivágom,
Akkor közénk való leszel, barátom.

PEER GYNT. Te meg vagy —

A DOVRE-VÉNE (éles szerszámokat tesz az asztalra),

Itt van műtétesszükségem.

Mindjárt úgy látsz, a hogy mi. Lesz öröm!
Aztán, mint lónak, ellenzőt szemedre,
S szerelmes léssz mindjárt a jegyesedbe.
S nem hagyja el többé rossznyelvű szádat
«Undok tehén» és «még undokabb állat.»

PEER GYNT. Te örült vagy!

A LEGIDŐSEBB MANÓ. Mit? úgy nézz itt ez aggra,
Hogy ő a legbölcsebb, te vagy a balga.

A DOVRE-VÉNE.

Gondold meg, mennyi bosszuságnak
Nyakáttörőds nem fáj — legfőbb néhány nap.

Gondold meg, úgy se volt jó semmi másra,
Gyötrő könnyeknek volt csak kútforrása.

PEER GYNT. Bölcsen beszélsz, miként az Írás tartja:
Ha bánt szemed, tépjed ki a szemed.
De az ember látását visszakapja
És szeme újra ép lesz?

A DOVRE-VÉNE. Nem lehet.

PEER GYNT. Akkor fogadjad köszönetemet.

A DOVRE-VÉNE. Nos és —

PEER GYNT. Mék vissza a világba.

A DOVRE-VÉNE.

Hohó! könnyű bejutni palotámba,
De kifelé az út elzárva.

PEER GYNT. Erővel én velem nem sokra mész.

A DOVRE-VÉNE.

Dehogy, csak észretérsz egyszer, vitéz.
Van benne kis talentum, nem? no szóljatok?
Embermivoltod még lerázhatod.

PEER GYNT.

Lerázhatom? ... hallgass meg, jó uram.

Ha tálcán jó элем szép lány, arany,
Vagyon, tudok én is áldozni érte.

De mindennek csak van határa, vége.

A farkat elfogadtam, mert meghányom-vetem:

Mit a manó kötött meg, azt én lefejthetem.

A gunyámat ledobtam: piszkos volt, ócska, rossz,

De fölvehetem újra, ez gondot nem okoz.

S azt is gondoltam, hadd csúszszon le étked,

Ha méreg is, van rája ellenméreg.

S megesküszöm, a tehén hajadon,

Az esküt esküvel ütök agyon.

De hogy levessem embervoltomat,

És tisztos embermódra meg se haljak,

Hegyek között manóként kóboroljak

És menekülnöm sem legyen szabad? ...

Manó vigye egész manóhadat.

Már akkor inkább úr legyek, szabad!

A DOVRE-VÉNE.

Most már haragszom. Csitt, elég legyen!

A tréfát csak módjával szeretem.

Te patkány, nem tudod kivel beszélsz.

Előbb a lányomat teszed bolondd —

PEER GYNT. Hazudsz, hazudsz, hazudsz!

A DOVRE-VÉNE. A férje léssz!

PEER GYNT.

Parancsolod? No én meg füttyölök rá!

A DOVRE-VÉNE. Nem kérted őt s országomat?

PEER GYNT. Denem komolyan! Milyen gondolat!

A DOVRE-VÉNE.

Az ember mindig csak ember marad.

Világ előtt csakis a szellemre tartotok,

De azt becsületek meg, mit megfog markotok.

Tehát a szó csak puszta lég,

S az eskü hitvány semmiség?

PEER GYNT. Az ördögnek kell a csalétked.

A ZÖLD RUHÁS. Apává teszlek, míg egy év letelnék.

PEER GYNT. Bocssássatok!

A DOVRE-VÉNE.

Elküldjük kicsikédet,

Mint kandurt.

PEER GYNT. (verejtékét törli). Ó bár végre fölébrednék!

A DOVRE-VÉNE. De hova küldjük?

PEER GYNT. Pokol fenekére!

A DOVRE-VÉNE.

Ó herczeg, fenség, ezzel még nincs vége.

Az öszvérfajta egykor nőni fog.

Sőt gyorsan nőnek az ily állatok.

PEER GYNT. Öreg, elég lesz már, ne tréfálj.

S mi is béküljünk össze, szép lány,

Én nem vagyok se herczeg, se király,

S ha fölfaltok, az ételtek silány.

(A zöldruhás elájul s a lányok kiviszik.)

A DOVRE-VÉNE (egy ideig mély megvetéssel tekint rá, aztán megszólal).

Zúzzátok a köszirten darabokra!

FIATAL MANÓK.

Játszunk vele majd kicsikét mi előbb,

Mi farkasok, özneek megtegyük őt.

A DOVRE-VÉNE. Csak gyorsan, aludni kívánok. (EL.)

PEER GYNT (a fiatal manóktól üldözve).

Eresszszetek el, ti zsványok.

(A kéményen akar menekülni.)

FIATAL MANÓK. Koboldok rája!

A hátuljára!

PEER GYNT (jajgatva menekülni akar a pinczelyukon át).

FIATAL MANÓK. Csipjük, ütjük, vágjuk.

AZ UDVARI MANÓ. Öröm nézni rájuk.

PEER GYNT (egy kis kobolddal küzködik, a ki a fülét fogai közt tartja).

Eresszsz, pokol fajzatja!

AZ UDVARI MANÓ (ujjára koppant).

E házat király lakja.

PEER GYNT. Patkánylyuk! (utána ered).

IFJÚ MANÓK. Bezárjuk.

PEER GYNT.

Rossz az öreg, de ezek rosszabbak az öregnél,

Hej Gynt, ha most egér lehetnél! (futkos.)

AZ IFJÚ MANÓK (körbe fogják).

Körbe fogjuk, közbe zárjuk.

PEER GYNT (kétségbeesve).

Nem bocsátnak ám a bárgyuk!

(Leesik.)

AZ IFJÚ MANÓK. Most rajta, rajta!

PEER GYNT (egészen eltemetve). Jó anyám! Segítség!

(Távolról harangzúgás.)

IFJÚ MANÓK.

Harang zúg... csöndet... el sietve innét!

(A manók üvöltve menekülnek, a csarnok összedől, minden eltűnik.)

Vak sötétség. Hallani, a mint Peer Gynt egy nagy ággal hadonáz.

PEER GYNT. Ki vagy? felelj!

EGY HANG. Magam!

PEER GYNT. El innen, él!

A HANG. Kerülj ki te! Van még számodra hely.

PEER GYNT (a másik oldalra megy, de beleütődik valakibe),

Ki vagy?

A HANG. Magam! S ezt mondhatod te is?

PEER GYNT.

Mondom, ha tetszik; úgy vigyázz magadra,
Hogy kardom jól vág. Nesze a hátadra.
Saul százat ölt, Peer levág ezret is.

(Vagdálózik.)

Ki vagy?

A HANG. Én, én magam.

PEER GYNT. Jó, mit fecsegsz te még?

A szövesztésből ennyi épp elég.

Mi vagy hát?

A HANG. A nagy sánta.

PEER GYNT. Ne vedd tőlem zokon,

Előbb szavad nem értém és most föl nem fogom.

Kitérj utamból, sánta!

A HANG. Te kerülj!

PEER GYNT.

Csak rajtad át! (vagdálózik.) No végre hát ledül.

(Tovább akar menni, újra belebotlik.)

Hányan vagytok?

A HANG. Én magam egyedül.

A sánta, ki meghala, földre zuhant,

A sánta, ki meghala, s újra fogant.

PEER GYNT (eldobja az ágat).

A fegyver mit sem ér. Most már ökökre!

(Áttöri magát.)

A HANG. Csak bízz inadba, izmodba, öklödbe.

Bizonynyal, jó vitéz, a harcban sokra mész.

PEER GYNT. Ide-oda egy az út,

Künnről-bentről odajut.

Itt van, ott van a nyomomban,

A hol járok, mindig ott van.

Mondd neved, te sánta állat!

A HANG. A sánta.

PEER GYNT (tapogatózva). Nem élő, nem halott,

Alaktalan; akár medvére hágnak,

Mikor jóízűn hortyogott.

Üss hát!

A HANG. Nem én!

PEER GYNT. Üss, hogyha győzöd!

A HANG. És sohse ütök s mindig győzök.

PEER GYNT. Bár volna törpe itt, ki ineselegne,

Egy kis kobold, ha törne ellenemre,

Csak volna, kit üthetnék agyba-hátba;

Most horkol is... Hé, hallod-é, te sánta!

A HANG. Mi tetszik?

PEER GYNT. Szembe hát, erővel!

A HANG. A sánta győz, de csak lassan s idővel.

PEER GYNT (karjába harap).

Húsomba vájom fogam, körmömet,

Hadd halljam, a mint vérem elered.

(Nagy madarak szárnycsapása hallatszik.)

MADÁRHANG. Jön már, hé sánta?

A HANG. Jön, de lépve lép.

MADÁRHANG. Testvérim, jöjjetek hát közelébb.

PEER GYNT.

Ó ments meg engem, édes szép leányom,

S ne nézz reám oly fájón, szemrehányón.
Vágd hozzá imádságos könyvedet!

MADÁRHANG. Már nyöszörög.

A HANG.

Miénk ő.

MADÁRHANG.

Jöjjetek!

PEER GYNT. Egy óra ily gyötrelmes szenvedés.

A rongy élet áránul nem kevés!

(összerogy.)

A MADARAK.

Már fekszik. Fogd meg sánta, rá a dögre!

(Messziről barangzúgás s templomi ének.)

A HANG (semmivé roskad s elhaló hangon szól.)

Erős volt: asszonyok álltak fölötte.

Napkölte. A hegyen, Aase viskója előtt. Az ajtó be van
reteszelve. Kietlen csönd.

PEER GYNT (alszik a fal mellett; majd fölébred, körülnéz, s
bágyadtan tekint. Kiköp.)

Csak egy besózott heringem volna!

(Újra kiköp. Egyszere meglátja Helgát, ki eleséges kosárral jő.)

Te vagy, kicsinykém? És kitől hozod?

HELGA. Solvejgtől.

PEER GYNT (fölugrik). Tőle? S monddsa, hol van?

HELGA. Nem messze tőled.

SOLVEJG (a fal mögött). Állj, maradj csak ott!

PEER GYNT.

Attól félsz tán, elviszlek erőnek erejével?

SOLVEJG. Szégyeld magad!

PEER GYNT.

Talán tudod, hol voltam éjjel?

A Dovre-lány nyomomban járt, kísért.

SOLVEJG. Azért zúgott úgy a harang, azért?

PEER GYNT.

Mit bánom én, miattam bárhogyan szól.

(Solvejg elmegy.)

HELGA (sirva).

Mindig elkergeted magadtól (utána fut).

PEER GYNT (megragadja karjánál).

Nézz ide csak, mi van zsebemben,

Ezüst gomb. A tied lesz, Isten engem,

Csak szólj egy jó szót értem.

HELGA.

Hagyj, elég!

PEER GYNT. No nesze.

HELGA.

Itt a kosár eleség.

PEER GYNT. Isten bocsásson —

HELGA (sikolt).

Ne szoríts kezedd!

PEER GYNT (gyengéden elbocsátja).

Csak azt izenem: Solvejg, ne feledj el!

(Helga futva el.)

HARMADIK FELVONÁS.

Fenyőerdő mélyén. Zord őszi idő. Havaz. Peer Gynt
ingujban áll s egy fenyőt dőnget.

PEER GYNT (ráút egy nagy fenyőre).

Igen, szívós vagy, látom, vén gonosz,
De mindhiába, mégis meghajolsz (ujra ráút).
Érzeből van bár Nagyságodnak a vérté,
Mégis legyőzöm én, jótállok érte.
Csak rázzad dühösen izmos karod,
En ertem haragod és bánatod,
S mégis mindjárt a porba sujtalak!

(Hirtelen abba hagyja a dőngetést).

Eh örülség! Egy buta fadarab,
Nem vértezett, vitéz, nemes lovag.
Nehéz, keserves munka a favágás,
S még hozzá folyton ez az álomlátás,
Az álmodás és még hozzá az éhség,
Azt mondom én, eh, vessük végre végét!
Mit bámulom tátott szájjal az üres ködöt?
Elég állatnak lenni állatok között.

(Tovább vág.)

Elég az élet! Úgy-e nincs anyád,
Ki terített asztallal várna rád.
Ha étvágyad kél, segíts magadon,
Fogj valamit, ott a patak, vadon;
Apríts magadnak fát és rakj tüzet,
És süssön-főzzön tulajdon kezed.
Ruha ha kell, hát menj vadászni,
Ha hajlék kell, törj hozzá köveket,
A fát is tenmagadnak kell levágni,
S tenválladon haza is viheted.

(Leereszti fejszáját, elméláz).

Szép lesz palotám; a torony magasán
Száll égbe, mutatva: nagy úr az uram.
Tetejébe faragva a vizileány
Koronázza be hercegi szép palotám.
És rézbül a zárom, a szélkakasom,
Ragyogó tükör áll ezer ablakomon.
Bámulja, csodálja a jó idegen
A fényt, ragyogást, a csodát e hegyen.

(Hangosan fölkaoczag.)

Ördög vigye! álmodom újra. Elég!
Kunyhóm legyen, a viharon menedék!

(Fölnéz a fára.)

Inog ám, mozog ám! Egy ütés csak alant,
S hosszában azonnal a földre zuhant,
S elzuzza, a mi csak alatta fogant.

(Kezdi a fát ágaitól letisztítani, egyszerre fölél s fölemelt baltával
megáll.)

Ibsen. Peer Gynt.

Valaki les rám és támadni nem mer.
Te vagy Hægstad, te vén gazember?

(A fa mögé rejtezik s kémlelődik.)

Csak egy magányos gyermek. Megijedt.
Körülnéz félve. Dugdós, rejteget
Valamit köpenyébe ... egy kaszát ...
Most fogja ... hogy megrázkodott ...
Egy ujját szelte le ... huh, jól talált!
Pfuj, hogy vérzik az átkozott.
Most becsavarja rongyba mély sebet.

(Főáll.)

Megörült? Egy ujját csak úgy levágta.
És hogy vigyázott, nézett szerteszét.
No persze, nem vágy a király kosztjára.
El kellett volna menni háborúba,
De néki hona röge kedvesebb.
De itt maradni bénán, megcsönkulva?
Ez jobb talán? Ez élvezet?
Ilyesmit gondolunk, kívánhatunk ...
De megtenni? ennél jobbak vagyunk.

(Fejét csóválja s munkához lát).

Szoba Aasenél. Nagy rendetlenség. A szekrények nyitva,
ruhák hevernek szerte, az ágyban egy kandur. AASE és
KARI szorgosan szedelőzködnek, rendet csinálnak.

AASE (az egyik sarokba szalad).

Kari, te, halld!

KARI. Mi tetszik?

AASE. Hallod-e?

Hol van? Nem látom. Tán megvallod-e,

Hogy nálad volt? Mi is? Szegény fejem ...

Hol van a kulcsom?

KARI. Hol? hát a helyen.

AASE. Mi zaj van ottkűnn?

KARI. Utoljára fordul

Hægstadba a szekér.

AASE. Bár engemet

Vinnének el már. Nem lehet

Kibírni ezt az életet.

A helyéből minden jószág kimozdul;

A mit a Hægstad itt hagyott,

Elszedte a bíró legott,

Testemről a ruhát leszedték,

A nyomorult, szedett-vedett nép!

Házat, jószágot, mindent eloroztak!

A Hægstad rossz, a bíróság még rosszabb.

Ah mindenem kegyetlenül elvitték,

Nem volt itt Peerem, nem is volt segítség.

KARI. De megmaradhatsz itt a házba holtig.

AASE. Én meg a macska, szép kis kegyelem.

KARI. No Peereddel most jóllakhattál torkig.

AASE. Fogd be a szád! Jót kezdél el velem.

Ingridnek kutyabaja sem esett.

Mindenről csak a Belzebub tehet.

Csak ő, csak ő volt, ő elcsábította

Szegény jó fiamat a gonosz utra.

KARI. Tégy úgy, a hogy a szokás megkívánja,

Küldj a papért. Szükség lehet rája.

AASE. Papért? Nem volna jó-e vajjon?

(Hirtelen haraggal.)

De nem! s ha mindjárt meg kell hálnom!

Majd én segítek, kell segítnem rajta,

Ki más teszi, ha nem az édes anyja?

Hol a gunyája? Most foltoztam éppen.

A vadbőrt is majd elküldöm neki.

Hol a nadrágja?

KARI. Szobád szögletében.

AASE (kutat a rongyok között).

No nézd, mi kukkan ide ki!

Egy rossz kanál; ezzel játszott gyakorta,

Tűzben megönté, újra olvasztotta.

Egyszer nagy lakma volt. A népség vacsorált,

Bejött Peer és kis czinkért kunyorált.

Jon Gyntnek széles volt a kedve,

S egy jó ezüst tallért eleje vetve

Azt mondja néki: ez való neked,

Jon Gynt fiának — Isten megbocsássa,

Idáig vitt el balga tékozlása —

Itt van a nadrág. Lyuk van itt lyukon.

Foldozd meg.

KARI. Nem lesz könnyű, anyjukom.

AASE. Csak ez legyen kész, ezután lefekszem.

Érzem, hogy fáj valami. Megbetegszem,

Eláll lélegzetem. (Vigan.) Pár gyapju ing.

KARI. A végrehajtó itt feledte mind.

AASE. Tiszta haszon. Az egyik a tied, ne.

Azaz, hogy várj... mi hasznod volna benne?

Jobb lesz neki, az övé csupa rongy lett.

KARI. Ej Aase anyjuk, ez nem szép tetőled!

AASE. Tudod a pap mit mond: kegyes az Isten

És irgalmas mi számos bűneinkben.

Ujonnan épült erdei kunyhó előtt. Az ajtó fölött iram-
szarvas agancsa. Magas hó. Sötétség.

Peer Gynt az ajtó előtt áll s egy fareteszt csinál rá.

PEER GYNT (fől-főlkaczag).

A zár szükséges. Rá kell tennem,

Manónép, asszony-férfi künn rekedjen.

A zár kell. Külömben betörne

A sok gonosz kobold s a törpe.

Jő és kopogat, ha leszáll a sötétség.

«Nyiss már ki; a tűzhelyen, ágyad alatt,

Táncolni kíván, mulatozni a népség.»

Kéményen is áttör a törpe csapat.

Vagy azt hiszed, ajtód és e fal itt

A gondolatoktól megszabadít?

(Solvejg hőcipőben jó a mezőn át; feje kendővel bekötve, kezében
kis bugyor).

SOLVEJG. Munkádon áldás! fogadj szívesen,
Te hívtál s én eljöttem, édesem.

PEER GYNT.

Solvejg... az nem lehet... igen, te vagy!
S nem félsz-e, mondd, ha közelembe vagy?

SOLVEJG. Előbb Helgával jött az izenet,
Aztán elhozták a síró szelek,
Rád gondoltam, csak téged láttalak,
Ha az anyád a tetteid beszélte,
S ha álom szállt le rám a néma éjbe
S a sok álmatlan éjszakák alatt.
Örömtelen nap, hosszú éjjelek,
Mind együtt lelt, én mindenem, veled.
Éreztem, mint fog éltem elsorvadni,
Nem tudtam többé sírni, sem kacagni,
Nem tudtam, hogy szeretsz-e igazába,
Csak azt tudtam: jönnöm kell bizonyára.

PEER GYNT. S apád?

SOLVEJG. Nincs többé széles e világon
Emberszív, melyhez fűzne kötelék.

PEER GYNT. Solvejg, én tiszta, édes napsugárom,
S enyém leszel?

SOLVEJG. Egyedül a tiéd!
Te vagy a békém, házam, mindenem!

(Könnyezve.)

Kis Helgától elválnom végtelen
Nehéz volt, és nehéz a jó apától,
Legnehezebb szegény szülő-anyámtól.
De mit mondjak? hisz nem lehet tagadnom:
Legnehezebb volt mindtől elszakadnom.

PEER GYNT. És tudod-e, fejemen az ítélet,
Nincs semmim, jószágom a Haegstadé lett?

SOLVEJG. Hát azt hiszed, vagyonra vágytam,
Mikor szüleimtől megváltam?

PEER GYNT. És tudod-e, hogy életemre törnek,
S ha a határon túlmegyek, megölnek?

SOLVEJG. És jöttem a hóba, viharba feléd,
Kérdik: hova? S én felelém: Haza mék.

PEER GYNT. Minek retesz hát, kerítés, szegek?
A kobold-világ már hátam megett!

Maradj te a vadászszal a kunyhóba,
S tudom, hogy meg van áldva, meg van óva!

Solvejg, hadd lássalak!... ne közelebb,
Mi szép vagy, ó mi szép!... hadd nézzelek!

Ha fölemellek, könnyű vagy, hely,
Nem érzem, olyan édes a teher.

Nem érintlek! mért ez aggodalom?
Tisztán emel, viszen védő karom.

Hogy eljőjj!... ó ki gondolt volna erre?
És mégis mindig vártam jövedre.

Neked építék, kész is teljesen,
De most szebb lesz, mert itt a jegyesem!

SOLVEJG. Hogy szép-e, rút-e házad, nézem is!
A levegő itt olyan üde, friss.

Lenn oly fojtó volt, rám nehezkedett,
Azért kellett követnem tégedet.

Fenyőzúgásban, erdei némaságban
Itthon vagyok, ez az, a mire vágytam.

PEER GYNT. S nekem kötöd le egész életed?
SOLVEJG. Az én utam már vissza nem vezet.

PEER GYNT.

Enyém vagy hát! menj, édesem, csak menj be!
 Én egy kis fát hozok a tűzhelyemre.
 Világot gyújtok, szítok meleget,
 S ott csöndben véled elbeszélgetek.

(Kinyitja az ajtót, Solvejg belép. Peer Gynt ideig áll, aztán örömben kaczag és nagyot ugrik.)

PEER GYNT. Királylány! végre, végre meglelém,
 Sebem meggyógyult, hogyha ő enyém!

(Kézébe fogja a baltát és megy; e pillanatban egy vén asszony rongyos zöld alsósoknyában kilép az erdőből; egy csúf fiú söröskancsóval kezében utána sántikál s kötényébe fogózik.)

AZ ASSZONY. Adj' Isten, fürge Peer!

PEER GYNT. Ki az? hahó?

AZ ASSZONY. Egy régi jó barát, szomszéd lakó.

PEER GYNT. Vagy úgy? nem tudtam.

AZ ASSZONY. Igen, egy időben

Építettem veled.

PEER GYNT. Most sietek.

AZ ASSZONY. Tudom jól, időd nem volt soha bőven.

De csak váglass. Beszélünk még veled!

PEER GYNT. Tévedsz, anyó.

AZ ASSZONY. No persze, hogyne?

Mint a mikor bolonddá tettél, úgy-e?

PEER GYNT.

Hogy én téged bolonddá — ezt nem értem.

AZ ASSZONY. A Dovre-vénél, mikor ittál értem.

PEER GYNT. Mit ingerkedsz, te undok állat,

Most ér először a csapás, hogy látlak,

AZ ASSZONY. *Akkor* volt az először s utoljára.

(A fiúhoz.) Kináld apád, tán gusztusa van rája.

PEER GYNT. Apád? ... Tán ittas vagy? ...

AZ ASSZONY. Nem ösmered meg?

Hát nincs szemed? Nincs ok rá szégyenelned.

Csak lába sánta, mint — a te agyad.

PEER GYNT. S te elhitetnéd —

AZ ASSZONY. Mily szép! és mi nagy!

PEER GYNT. E sanda, hosszúlábú, nagy kamasz?

AZ ASSZONY. Hja, gyorsan nő a gaz.

PEER GYNT. Te buta szörny, s te elhitetnéd —

AZ ASSZONY. Elvárnám, Peer, hogy nem felednéd,

Hogy nőddel így elbánnod rút dolog.

(Sírva.)

Az én hibám, hogy oly szép nem vagyok,

Mint fent a csúcson, mikor megejtettél?

Az ördög volt a bába e gyereknél,

S az arczom megsínylette, sinyli ma is még.

De hogyha szépnék kívánsz látni ismét,

Kergesd ki azt a lányt, követelem,

Ne gondold ő rá mindig, szüntelen,

Aztán az «állat» is odébb megyen.

PEER GYNT. Odébb, boszorka!

AZ ASSZONY. Nem lehet!

PEER GYNT. Odébb, mert betöröm fejed.

AZ ASSZONY. Hiába tennéd, mégse félek,

Naponta ide visszatérek,

Ajtótoknál leselkedem,

A csókotoknál kémkedem,

S'ha elfog a szerelmi mámor
 És rajta csüggsz, ölelgeted,
 Én követelem részemet
 Szerelmed forró italából.
 És majd hozzám, majd meg hozzája kapkodsz.
 Most Isten áldjon. Holnap menj a paphoz.

PEER GYNT. Te ördög!

AZ ASSZONY. Csaknem elfeledtem,
 E fiút én neked neveltem.

Ördögfi, az apádhoz menj, szivem.

A FIÚ (kiköp utána). Leütni baltával, igen.

AZ ASSZONY (megcsókolja fiát).

Kis Péterkém, szép gyöngyvirágom,
 Egyszer még túlteszel apádon.

PEER GYNT (dobbant). Bár volnátok oly messze —

AZ ASSZONY. Mint közel?

PEER GYNT (kezét tördelve). S ez mind —

AZ ASSZONY. Csak gondolatbűn, tűrjed el!

Kár érted.

PEER GYNT. Ó még inkább érte kár!

Solvejg, aranyszív, tiszta! És ma már —

AZ ASSZONY. Az ártatlan lakol. Megveri a fiút

Az anya, a mikor a férjura berug.

(Az asszony az erdőbe megy a fiúval, ki a söröskancsót apja felé hajtja.)

PEER GYNT (hosszú hallgatás után).

Hagyd abba, térj ki. Így monda a sánta.

E sors csapott királyi palotámba.

Már épült, nőtt, emelkedett a fal,

S most vége... Ebbe szívem belehal.

Hagyd abba, térj ki, nincsen út semerre,
 S valóban nincs? egykor olvastam én
 A bűnbánatról, mely ír a szívekre.
 De mi is volt? Javát elfeledém.
 S ki volna itt a szörnyű rengetegben,
 Ki engem a helyes útra vezessen?
 Bűnbánat? ... szép, de kissé hosszadalmas,
 S az élet mellette nagyon unalmas.
 A nagy egészet törni darabokra,
 S a darabokat egyberakni újra?
 Hegedűvel lehet, de nem haranggal,
 Azt össze nem ragaszthatod agyaggal.

De a boszorka okvetlen hazudt!
 S nem látom többé a szörnyalakút:
 Nem látom, ámde gondolok reája!
 Mi jó annak, a ki feledni tud,
 Engem követ örökre rémes árnya.
 Ingrid... s a három, kikkel fent mulattam...
 Tán ők is majd követnek szakadatlan?
 Tán őket is a keblemre öleljem?
 S miként e szentet, karomra emeljem?
 Hagyd abba, térj ki! mert ha a karod
 Oly hosszú, mint a leghosszabb fenyő,
 Magadtól oly távol nem tarthatod,
 Hogy tiszta, szeplőtlen maradjon ő.
 Valahogyan meg kell kerülnöm,
 Ó feledést adj, feledést!

(A kunyhó felé közeleg, de megáll.)

Hogy szabad így melléje ülnöm,
 A míg manó, boszorka tova kész?

Beszéljek és hallgassak? Titkolódzam?

(Eldobja a fejszét.)

Szent este van... a karjába fogódzam?

Isten se túrné e gyalázatot!

SOLVEJG (az ajtóban). JÖSSZ?

PEER GYNT (félleg hangosan).

Csak kerülök.

SOLVEJG. Hogy?

PEER GYNT. Te várj csak ott.

Valami dolgom van még, kedvesem.

SOLVEJG. Jövök segítni, úgy könnyebb leszen.

PEER GYNT. Maradj, a terhem hadd hordom magam.

SOLVEJG. De ne soká!

PEER GYNT. Már, édes, hasztalan,

Sokat vagy keveset, de kell rám várnod.

SOLVEJG. S én várok.

(Peer Gynt az erdőbe. Solvejg a félig nyitott ajtóban marad.)

Aase szobája. Este. Rőzsetűz ég s világít a tűzhelyről. A kandúr az ágy lábánál egy széken. AASE az ágyban fekszik és nyugtalanul tapogatózik.

AASE. Én Istenem, még nincsen itt.

Pedig nem messzire lakik.

Nincs a kit érte küldenék,

S szeretném egyszer látni még.

Olyan hamar! biz' sohse hittem,

Pedig a vég már itt van, itten.

S a lelki kín a test kínjához:

Nem voltam-e vajon hozzá rossz?

PEER GYNT. Jó estét!

AASE. Vége itt vagy, itten.

Édes fiam, áldjon meg Isten.

De senki sem látott, te drága?

Itt életed nincs biztonságba.

PEER GYNT. Eh bánom én, el kelle jönnöm,

Hogy lássalak, bármi legyen!

AASE. No a vén Kari most pöröljön!

Anyád meg — békével megven.

PEER GYNT. Te mégy? Nem értem. Mit jelent e'?

Te mégy? és ki parancsolá?

AASE. Mindegyre cseng és bong fülembé,

Érzem, hogy nem tart már soká.

PEER GYNT (kezét tördelve föl s alá járkál).

Kerültem a bút, bánatot,

Azt hittem, nálad ment vagyok.

A lábaddal, mily hideg!

AASE. Igen Peer, a vég közeleg.

Ha majd megtört fáradt szemem,

Te zárd le enyhén, szeliden,

Hagyd koporsóban csontomat

Pihenni lágyan, föld alatt.

De a koporsó szép legyen!

PEER GYNT. Anyám! Anyám!

AASE. Jó gyermekem.

Nincs pénzed, úgy-e? (Nyugtalanul körülnéz.)

Ez maradt,

Ezt hagyták a jó madarak.

PEER GYNT (kezét tördelve). Ne erről!

(Keményen.) Csak én tettem, nem te!
De minek juttatod eszembe?

AASE. Nem az tette, hidd el, bizony,
Csak az átkos eszem-izsom.
Hisz ittas voltál. Ki tehet
Arról, mit ittasan cselekvék?
Aztán a lovagút következett.
Természeted kivetkezett!

PEER GYNT. Hagyjuk ma ezt a sok beszédet,
Az örült és hazug meséket.
Majd visszatérünk még ahoz,
Nem sietős az, a mi rossz (az ágy szélére ül).
Csak arról szóljunk, a mi éget,
Mi sürgősen kell nékem s néked,
Feledd a sok bajt, édesem,
Beszéljessünk kedélyesen. —
A vén kandur hogyan henyél!

Azt hittem, hogy már rég nem él.

AASE. Az éjjel is úgy vonított,
Halált jelent, az nem titok.

PEER GYNT (kitérőleg). A városban anyám, mi ujság?

AASE. Itt némelyek azt ujságolják,
Egy lány föl a magasba jár —

PEER GYNT (hirtelen).

Mats Moen, mondd csak, mit csinál?

AASE. Azt mondják, hogy minden hiába,
Följár a hegyre titkosan.
Szólhat az apja, mit sem ad reája,
Azt mondják, a hegyen babája van.

PEER GYNT. Hát a kovács?

AASE. Hagyd azt a rongyot,
Inkább egy drága nevet mondok,
Azét a lányét — tudod-e fiam?

PEER GYNT. Nem, arról szóljunk, a mi éget,
Mi sürgősen kell nékem s néked,
Feledd a sok bajt, édesem,
Beszéljessünk kedélyesen.
Szomjas vagy? hozok valamit.
Nyujtózz ki; ez az ágy rövid.
Most ösmerek rá: hisz ezen
Aludtam egykor édesen.
Te lefektetted estve ágyba,
És mellém ültél azután,
Kis takarómba bepólyázva
Meséltél szépet, kis anyám.

AASE. Igen, ha elment az apánk,
Szánkó-játékkal mulatánk,
A takaród volt uti-bunda,
Úgy szálltunk ki a játék-Sundra.

PEER GYNT. Agomb a sipkán — hogyan félttem! —
Emlékszel? én oly jól emlékszem,
Az volt a vad mén!

AASE. Hiheted,
Hogy anyád mindent feledett?
Kari kandurja volt az ellen,
Nagy széken ült kettőnkkel szemben.

PEER GYNT. A holdbeli napnyugati palotához,
A napbeli napkeleti palotához,
A Soria-Moria házba

Törtünk be ujjongva, hurrázva.

Ostornyelem vessző vala.

AASE. Én ültem a bakon s hajtottam.

PEER GYNT. S a gyeplőt elejtéd, haha...

Mert megfordultál izgatottan.

S kérdezted, nem fázom talán?

Az Isten áldjon, jó anyám,

És áldja aranyszívedet!

Miért nyögsz?

AASE. Annyit szenvedek.

Csontom fáradt, ágyam kemény.

PEER GYNT. Kelj föl, majd megtámasztlak én.

No ládd, jobban fekszel, puhábban.

AASE (nyugtalanul). Nem Peer, itt már minden hiában.

Legjobb, ha vége is szakad.

PEER GYNT. Ugyan! takard be jól magad.

Leülök ágyad szélire

S mulassunk mindjárt ízibe,

Mesét mondunk, királylányt meg királyt.

AASE. Tán hozd elő inkább a bibliát.

Én félek.

PEER GYNT. Sohse félj, anyám,

Még minden jóra fordul ám.

A Soria-Moria házba

Vigasság, táncz, zene járja.

AASE. És meg vagyunk mi híva szintén?

PEER GYNT. Te épp úgy meg vagy híva, mint én.

(Zsinórt vet a székre, melyen a kandur ül, botot vesz a kezébe s az ágy végére ül.)

Előre, derék paripám!

Nem fázol-e, édes anyám?

Úgy zúg, hasogat az erős levegő,

A mikor paripánk a havon tör elő.

AASE. Mi hang szól, mint harangszó?

PEER GYNT. Lovam csöngője volt az.

AASE. Brr, hogy recseg, ropog, reped!

PEER GYNT. A fjordnak jege volt az.

AASE. Megállj, mi sóhajt úgy, mi zúg?

Oly fájón, élesen?

PEER GYNT. Fenyvek mellett visz el az út,

Maradj csak csendesen.

AASE. Mi fénylik ott? szikráz, ragyog,

Sugár özöniben?

PEER GYNT. A kastélyon az ablakok

És hallod a tánczot?

AASE. Igen.

PEER GYNT. Szent Péter a kapu előtt

Nyájasan hívogat.

AASE. Köszönt?

PEER GYNT. O, mélyen meghajolva áll,

S a legdrágább borból kínál.

AASE. Borból? s van hozzá sütemény?

PEER GYNT. Még ennyit sohsem ettem én.

Eljött a tiszteletes asszony,

Hogy néked kávé, cukrot hozzon.

AASE. S ugy-e találkozunk mi ott?

PEER GYNT. Ahányszor, drágám, akarod!

AASE. Veled, Peer, megyek szívesen,

A merre szép hintód viszen.

Ihsen. Peer Gynt.

PEER GYNT (patlogtatja ostorát).

Előre: jó lovam, lusta ne légy!

AASE. És Peer, az út jó merre mégy?

PEER GYNT (újra patlogtat).

Az országúton megy a szán.

AASE. Nem, Peer, nem megy jól, igazán.

PEER GYNT. Már nemsokára itt a cél

És utunk akkor véget ér.

AASE. Behúnyom fáradt szememet,

S rád bízom lelkem-testemet.

PEER GYNT. Siess ló, nemsokára megetetlek.

A kapuhoz! nincs száma a tömegnek.

Milyen zsi bongás: Peer Gynt hozza anyját.

Mit szólsz, Szent Péter, őt be nem fogadnád?

Nem volt esketve? szállj le, menj le rögtön,

És nem találod párját lenn a földön.

Mi engem illet, az téged ne bántson,

Elődalgok, ha már kell mindenáron.

Ha hívsz, szépen megköszönöm. Ha nem:

Megyek egy házzal odébb szívesen.

Sok bakot lőttem, tettem sok bolondot,

S anyámat, hogyba érte rossznak mondott,

Még kicsufoltam. De ő, az anyám

Kis helyet itt megérdemel talán?

Találtak nála sokkal gonoszabbat,

S keressetek még úgy, aligha jobbat.

De lám, az Atya-isten maga az.

No vén Péter, vigyázz, most jól kikapsz.

(Mély hangon.)

Hagyd abba már portás-tempóidat,
Jer Aase anyó, jer beljebb, szabad!

(Fölkaczag s anyjához fordul.)

Ugy-e, megmondtam én előre?

Ez már aztán úrhoz való beszéd! (Aggodalommal.)

Mért van a szemed úgy megtörve?

Anyám, szólj hozzám! Peer, Peered beszélt!

(Az ágy fejéhez lép.)

Mért bámulsz olyan mereven?

Anyám, egy szót csak, szólj nekem!

(Vigyázva megtapogatja homlokát s képét, a zsinórt a székre veti s tompa hangon szól.)

Most hát lovam, elég volt, már kifoglak.

Anyá s fiú eleget lovagoltak.

(Lezárja szemét s föléje hajol.)

Köszönök mindent, a czivódást,

Ütést, tréfát, a csokolódzást.

S most mint illő, köszönd te meg,

(Arczát ajkára szorítja.)

Hogy kocsikázni vittelek.

KARI (jő). No Peer, hát végre csak megértem,

Hogy legyőzte a bút, a bánatot,

Hogy alszik! mily mélyen, mi szépen!

Vagy tán?

PEER GYNT. Legyen csönd. Ő halott.

(Kari a tetemen sír, Peer Gynt sokáig föl-alá jár a szobában, végre az ágynál megáll.)

Anyám, miként illő, sírjába tedd le.

En megyek messze, hegyen, völgyön át.

KARI. Hát messze még?

PEER GYNT. Megyek le a tengerre.

KARI. Oly messze?

PEER GYNT. Még sokkal tovább!

(Indul.)

NEGYEDIK FELVONÁS.

Marokkó délnyugati partján. Pálmaerdő. Ebédre terített asztal, sátor, gyékényszőnyeg. Beljebb a ligetben függő-hinta. Künn a tengeren egy gőzyacht horgonyoz norvég s amerikai lobogóval. A parton kis csónak. Alkonyodik. — PEER GYNT, javakorbeli csinos úr, elegáns utazóbundában, mellén aranylorgnette, az asztal fején ül, mint házigazda. Master COTTON, Monsieur BALLON, von EBERKOPF és TRUMPETERSTRALE éppen befejezik a lakomát.

PEER GYNT. Ígyunk urak! Azért születünk,
Hogy éljünk; éljünk is tehát,
Nem a mienk, mit elvesztettük.
Parancsolnak még?

TRUMPETERS. Éljünk, czimborák!
De Peer testvér, te ugyan érted!

PEER GYNT. Nem én: a pénzem, a szakács.

COTTON. It's very nice. Barátim, kerlek,
Gazdánkért ez az áldomás.

BALLON. Monsieur, e *gout*, e *ton* dicső,
Ezer közt alig lelhető,
Különösen olyan valakinél,

A ki — mint ön — en *garçon* él.

EBERKOPF. Tudja, uram, ez minek folyománya?
Definiálom, hogyha úgy kívánja,
Az ön világnézetjét, mely korlátlan,

Világpolgárságnak mondhatni bátran.

A messzeségbe elható tekintet,

Melyre előítéletek bilincset

Nem vertek; az abszolút értelem,

Östermészet, s gyakorlati elem,

Világokat átfogó tudomány,

Nemde, Monsieur? Én ennek mondanám.

BALLON. Ilyenformán; de nyelvünk arra durva,

Hogy ily finoman kifejezni tudja.

EBERKOPF. Helyes, de erre minden nyelv erőtlén.

Ám lássuk, mint áll e tünet előtttem,

Mi az oka?

PEER GYNT. Rájönni nem nehéz:

Nem vagyok házas: ennyi az egész.

Urak, világos a dolog,

A világról ez az, mit gondolok:

Maga legyen a férfi s úgy maradjon,

Magához s a magáéhoz tapadjon.

Már pedig ezt lehetlen, hogy elérje

Mint más ember teherhordó tevéje.

EBERKOPF. De ez a lét magában és magáért

Fogadni mernék, jó néhány csatát ért.

PEER GYNT. Talán... igen... az rég vala...

De a becsülete mindig vigyáztam!

Azért megessett valaha,

Majd fennakadtam a szent házasságban.

Csinos fiú voltam, heves a vérem,

A kis lány meg királyi származék...

BALLON. No nézd csak!

PEER GYNT (elvetőleg).

Tudja, én nem sokra véltem.

TRUMPETERS. Hát persze, nékik a nép söpredék.

PEER GYNT (vállát vonja).

Ezek a végzett nagyságok ügyelnek,

Hogy czimerükön egy közrendű gyermek

Foltot ne ejtsen.

COTTON. S ön lemondta, nemde?

BALLON. A család meg a frigyet ellenezte?

PEER GYNT. Éppen nem.

BALLON. Ah!

PEER GYNT (kiméletezen). Önök megértik...

Voltak körülmények... a büszkeség hiába...

A lány megmagyarázta nékik,

Hogy csak a nász lesz orvossága.

De már — semmit se titkolok —

Nekem kínos volt a dolog.

Az embernek van hite, elve,

És azokat nem hagyja cserbe.

S mikor az öreg azt kívánta,

Tegyem le egyszerű nevem,

Tegyek szert nemes diplomára,

Sőt mást is — csupa szertelen,

Örült kívánság — visszaléptem,

Tiszteltettem kedves papámat,

S fakepnél hagytam hercegi arámat.

(Az asztalon dobol tettettet ajtatossággal.)

El, él a végzet, úr az emberen,

S láttára a szívünkben támad

És nő az Istenfélelem.

BALLON. Nos ezzel aztán vége lett?

PEER GYNT. Nem, még más is következett.

Hivatlanok beavatkoztak,

Nagy láрма, botrány kelt nyomán,

Az ifjabbak még párbajoztak

Velem, hét-nyolcz egymásután.

Igaz, a győztes én levék,

Becsületem is tiszta, ép,

S míg vérem omlott, akkor is beláttam:

Az Égnek állok külön ótalmában.

EBERKOPF. Ítélete, mely a világot általfogja,

Önt igaz filozófussá avatja.

Mert míg mi kételkedve állunk

S a sok visszás jelenségek között

Értelmet, összefüggést nem találunk:

Ön bizton áll a vakeset fölött.

Ön a kellő szót mindig megtalálja,

Lényegre néz csak, nem formára,

Érzéke nem vezeti félre

És világnézetének tiszta fénye

Elárad szerte mindenben.

És nem tanult Ön szak szerint sohsem?

PEER GYNT. Őszintén szólva sohase tanultam,

Saját tapasztalásomon okultam.

A módszeres tanulás csak megárt,

De a ki, mint én, sokat spekulált,

Az sok hiú képzettől menekül.

Nem kezdtem az eszmélést gyermekül.

És higye el, nem kis vesződség

Ily korban már tanulni valamit,

Hogy kicsiségekkel ne bibelődjék

Az ember s hagyja, mihez nem könyit.

Elkezdtem a történeten,

De csak úgy töredékesen.

Aztán mivel nehéz időben

A vallás is tehet szolgálatot,

Átvettem azt is — nem valami bőven —

S ide jutottam, a hol most vagyok.

A könyv nem étel, azt nem nyelni kell,

Csak annyi jó, a mennyi érdekel.

COTTON. Ez aztán észszerű!

PEER GYNT (cigarettére gyújt). Barátom,

Elmondom majd önöknek életem.

Mikor nyugatra jöttem, most is látom,

Sovány ficzkó, üres volt a zsebem.

Hej néha napján küzdtem keservessen,

Csak hogy a mindennapit megkeressem!

De az életben oly sok a varázs

S ifjonta oly nehéz a meghalás.

Szerencsém kivirult előbb,

Aztán nagyobb lett, egyre nőtt.

A dolgot magam is értettem,

A szerencsének segitettem.

Nem töltöttem még munkával tíz évet,

S már Charlestown Krözusának nevezének.

S a nevem partról-partra szállt

S a jó szerencse véle járt.

COTTON. S mivel foglalkozott?

PEER GYNT.

Legtöbbnyire

Rabszolgát szállíték Karolinába
És visszaúton meg fetist Kinába.

BALLON. Fi done!

TRUMPETERS. Ebadta Pétere!

PEER GYNT. Úgy látszik, tetszését vele
Nem nyertem meg. Hát tudja, eleinte
Magam is nagy vétekek hittem szinte.
De ott a hiba, hogy már bele fogtam.
Már abbahagynom oszt' nem lehetett.
Mert bajos ám ily nagy vállalatokban
Csak úgy megsérteni száz érdeket.
Ez a «csak úgy», «mit bánom?», tudja a manó,
Nagyon erős, nyers, nem nekem való.
Azonfölül, nyíltan bevallom,
Nem feledém a konzekvenciákat,
És arra általában sohse hajlom,
Hogy a kellő határokon túljárjak.
Időm is eljárt azalatt,
Az ötvenhez közel jutottam,
Ősz szál tarkázta hajamat:
Ki tudja, mi vár a jövő napokban?
Ki tudja, mikor üt az óra
S vonnak bennünket számolóra?
Mit tehettem? az üzletet
Föladnom már nem lehetett.
Hogy boldogítsam az országot,
Kieszeltem egy újabb üzletágot.
Minden hajón a fetisek között
Elküldöttem egy-egy hittérítőt,
Velük volt minden kellő készlet is:

Harisnya, szentírás, pálinka, rizs.

COTTON. S ez is jól ment?

PEER GYNT. No annyit mondhatok!

Ezek a papok fáradhatlanok.
Mert minden istenért, melyet eladtak,
Egy-egy kulit az igaz hitre csaltak.
Az egyház földje nem volt parlagon,
Mert minden istent, a kit szállítottak
Sakkban tartott egy buzgó, vallásos pap.

COTTON. S az afrikaiakkal mi vagyon?

PEER GYNT. Ott is az erkölcs jutott diadalra.

Láttam, ez üzlet nincs javálva
Hajlottabb koru férfinak,
Mindenhol tör, veszély akad.
A-filantropok kiabálnak,
Vihar fenýt, kalóz szorít,
S én azt gondoltam: Peer, megállj csak!
Mig végkép meg nem nyomorít.
S így birtokot vettem a Délen,
A húsimportra vetettem magam,
Meg is hizott a nép határtalan,
Mintha hizlalnák, Isten úgy segítjen.
Ápoltam őket, mint egy jó atya
S a tökémmek is meg volt kamata.
Még iskolát is építettem,
S főként erényük őrzém rendületlen.
Legvégén üzletem föladtam
A minta-farmot oda hagytam.
Bucsúvételkor leitattam őket
(A férfiakat éppúgy, mint a nőket),

Adtam, szivart, grogot, tubákat,
S most bátran kértem az egész világot:
Ki rosszat nem tesz, nemde jőtevő?
A mit vétettem, megbocsátja Ő.
Az erény jutott bennem uralomra,
S előbbi bűneimet pártul fogja.

EBERKOFF (kocizint vele).

Milyen malasztos! az elmélet
Im nála igazi tetté lett.
S a multnak minden botlását elhagyva
Az elméletet életté avatja.

PEER GYNT. (Ki mindez ideig szorgalmasan iddógált.)

Mi, Észak népe, értjük igazán,
Mint kell a díjat kivívni csatán.
S ha nagy a láрма, befogni fülünk:
Így nem tévelygünk és nem szédülünk.

COTTON. Miféle láрма?

PEER GYNT. Olyan, a mi szédít,
És megbuktatja lelked küzködésit (újra iszik).
Egy mód van, a szerencsét kényszeríteni,
Egy mód, a lelked nagy tette fészíteni,
Egy mód, rohanni mindig szabadon,
Az élet ezer csapdái között,
És tudni, hogy a harc új naponta,
De melyen visszatérj, nincsen lebontva
A híd azért mégsem hátad mögött.
Az elmélet adott lelket belém,
Színt öntö el egész életem mezén,
De elméletem nem én magam leltem:
Honom földjéből örököltém.

BALLON. Ön norvég.

PEER GYNT. S hozzá a legjobb fajtából,

De világpolgár — hivatásból.
A mi jó ért, vagyon, öröm,
Amerikának köszönöm.
A tudós könyvek magas polcát
Szállítja nékem Németország.
Ruhát ad Frankhon, sőt ad egyebet,
Czinizmust, élezt és friss szellemet.
Nagy Anglia üzletre oktatótt
S a fölvre: Az első én vagyok.
Zsidótól kitartó türelmet;
S a mit tanulnom nem is kellett,
Megoktatott az italiana gente,
Mi jóleső a dolce far niente.
S volt rá módom vaksötét éjjelen,
Hogy svéd aczéllal védjem életem.

TRUMPETERS. (poharat emel).

A svéd aczél!

EBERKOFF. Éljen soká,

Ki oly vitézül forgatá!

(Kocizintnak vele s isznak. Kezd melege lenni.)

COTTON. Ez mind igen szép, jó barátom,

De jól esnék tervébe látnom.

PEER GYNT (mosolyogva). Tervembe?

MIND A NÉGY (közelebb ül). Ugyan mondja, kérem.

PEER GYNT. Hát egyelőre egy uttal beérem.

Önket azért szedtem föl hajómra,
Hogy igent mondjanak a számra,

S legyen néhány jó fiu, ki örül,
Ha tánczot lejt arany-borjum körül.

EBERKOPF. Nagyon jó.

COTTON. Ám a bölcseknek czélja van,

A bölcsek nem jár vég nélkül, czéltalan,
S ön czélja mi?

PEER GYNT. Én? én császár leszek.

A NÉGY. Császár?

PEER GYNT (bólint). Az.

A NÉGY. S hol?

PEER GYNT. Egész világ felett!

BALLON. Hogyan?

PEER GYNT. Hogyan? Az arany által.

E tervem épp nem ma fogant,
Ez volt a czélom még alant,
Ezért epedtem olthatatlan vágygyal.
Mint gyermek már fellelővön
Átszálltam bércezen, vízen, tengeren,
Volt koronám és kardom, köpenyem,
S ha fölébredtem, kezdtem újkoron.
Irván vagyon (hol? azt nem mondhatom).
Hogy a ki elnyeré egész világot,
De önmagát elveszté, bárha hágott
Még oly, magasra, annak homlokára,
Nem száll más disz, mint tövis koronája.
Igy vagy ilyenformán, ennyit jelent,
De hogy e mondás igaz: annyi szent.
EBERKOPF. És a Gynt-féle *Én*, azzal mi van?
PEER GYNT. A világ itt benn az agyam,
Melytől én én vagyok, s nem más akárki,

Mint Isten — Isten; ezt könnyű belátni.
TRUMPETERS.

Hja most már értem, most már kiderül!

BALLON. Ön filozóf!

EBERKOPF. S költő azonfelül!

PEER GYNT (egyre izgatottabb.)

A Gynt-féle *Én* egymagába
Vágyak, kívánságok nagy sokasága.
A Gynt-féle *Én* remények tengere,
Ezernyi élvvel, kéjekkel tele.
Egy szóval, mi saját keblemm dagasztja,
S Peer Gyntnek éltét életté avatja.
De mint az Urnak kell a föld,
Melyet uralmával betölt:
Ugy szeretem én a sok aranyat,
Hogy úr lehessenek, mennél gazdagabb.

BALLON. Na önnek van.

PEER GYNT. Nem mondhatom.

Mire elég ilyen vagyon?
Monaco császáranak tán elég,
De én kissé több vágyom lenni még.
Én én akarok lenni teljesen,
És Gynt tetőtől talpig, édesem,
És úr és császár minden földeken!

BALLON (elragadtatva).

És úr a legszebb szépségek felett.

EBERKOPF. Hogy rajnait ihassék sör helyett.

TRUMPETERS. S a nagy Károly csatlósai kísérik.

COTTON. — De előbb jól helyezze el tőkéit,

PEER GYNT.

Az megtörtént. Hisz épp azért kötek ki.
Estére indulunk észak felé.
Egész csomó ujságlap azt beszéli,
Hogy forradalom tört ki. Hát imé

(fölláll, fölemelt pohárral).

Ujabb bizonyosság, hogy csak annak áldoz
A jó sors, a ki hű maradt magához.

AZ URAK. Beszéljen hát!

PEER GYNT. Föltámadt a görög nép!

AZ URAK (fölugranak). A görögök?

PEER GYNT. Rablánczukat lelökték!

AZ URAK. Hurrá! derék!

PEER GYNT. Csapdában a törökség! (kiüríti poharát).

BALLON. Hellasba föl! föl! hív a becsület,
A frank fegyvert ölt és oda siet!

EBERKOPF. A távolból kiáltvánnyal veszek részt.

COTTON. A liferálást elvállalom rögvést.

TRUMPETERS.

A sarkantyut, melyet Károly Benderben
Elvesztett, én ott újra visszaszerzem.

BALLON (Peer Gynt nyakába borul).

Bocsáss meg, kedves jó barátom,
Nem ösmerélek jól, most már belátom.

EBERKOPF (kezét szorongatja).

Vigyen el a manó,

Ha azt nem hittem, ön kötnivaló.

COTTON. No azt éppen nem, én kissé bolondnak.

TRUMPETERS. (meg akarja oszokolni).

Én meg, atyámfia, rossz yankee-mobnak,
Bocsáss meg, kérlek.

EBERKOPF. Merő tévedés.

PEER GYNT. Nem értem.

EBERKOPF. Most látjuk csak a merész

Gynt-féle serget, vágyat, álmakat

BALLON (osodálattal). Ez hát a nagy Gynt!

EBERKOPF (ugyanugy). Párja nem akad!

PEER GYNT. De kérem!

BALLON. Hát nem érti mégsem?

PEER GYNT. Eh, kössenek föl, hogyha értem.

BALLON. Hát nem viszi aranyját Görögthonba?

PEER GYNT (gunyosan).

Csak nem vagyok tán megbomolva?

A töröknek adok kölcsönt.

BALLON. Lehetetlen!

EBERKOPF. Mily szellemes viccet csinál a lelkem!

PEER GYNT (egy ideig hallgat, székére támaszkodik s előkelő
képet ölt).

Kedves barátim, jó urak, ajánlom.

Váljunk el, míg lehet baráti lábon.

Szegény embernek sok szabad;

Akinek nincsen többje, csak

Tenyérnyi föld, sírnak elég:

Az úgis ágyutöltelék.

De az ember vagyont ha hátrahagy,

A rizikó ott már fölötte nagy.

Önök, ha tetszik, menjenek Hellasba,

Fegyverrel is ellátom önöket;

Csak hozzák az országot szörnyű lázba,

Az nékem hasznomra lehet.
 És haljanak szabadságért, jogért,
 Sőt igyanak, ha kell megannyi vért.
 Dicső csatájuk méltón betetőzi,
 Ha egy török fejük dárdára tüzi.
 De engem hagyjanak! (zsebére üt) nem bánt itéletük:
 Én én, Peer Gynt vagyok. Adieu! Isten velük!

(Fölnyitja napernyőjét, az erdőbe megy, honnan a függőhinták látszanak.)

TRUMPET. A piszkos!

BALLON. Nincs benn' becsület!

COTTON. Nála arról szó sem lehet.

De én a nyereségre gondolok,
 Mit elvesztettünk, ez a földolog.

BALLON. Én láttam magam a sok görög tetemen,
 Amint sok szép görög nő koszoruzza fejem.

TRUMPET. Én megtaláltam a sarkantyukat,
 Mik Bendernél elvesztek hajdanába.

EBERKOPF. Én láttam, a német szó mint halad,
 Terjed, hódít egész világba.

COTTON. Legjobban fáj a készpénz énnekem.
 Mit nyertünk volna mi ez üzleten!

S most mindezt ő használja ki.

Pedig ha a futó hírt biheti

Az ember, Olympus gazdag érczen,

Bányáit ki lehet aknázni szépen.

Aztán Castalia híres vize,

Becsülöm ezer lóerőre,

A vízesések —

TRUMPET. Én megyek. Előre!

A svéd kard legyen méltó híre.

COTTON. Jó, jó, de a tömegnek sűrűjébe
 Megfulhatunk, aztán mindennek vége.

Oda a nyereség.

BALLON. A czélnál voltunk,

S épp most nyíljék meg siri boltunk?

COTTON (fenyegetőzve a hajó felé).

E fekete szekrényke rejti

A nábob minden aranyát.

EBERKOPF. Nagy eszme! Tudom, nem felejtí,

Mit tett vele a négy barát.

Csak jöjjetek.

BALLON. Mit gondol?

EBERKOPF. Föl, hajóra,

A legénység majd hallgat pénzre, szóra,

Én a hajót lefoglalom.

COTTON. Mi az?

EBERKOPF. Enyém a hatalom.

(Le a csónakhoz.)

COTTON. Még megelőz és többet fosztogat (követi).

TRUMPET. Valódi útonálló gondolat.

BALLON. Tolvajcsiny bár, de hát, enfin, szabad (al).

TRUMPET. Én is megyek. Itt magam mit csinállok?

De hangos szóval protestálok (utána el).

A part másik része. Holdvilág, száguldó felhők. A hajó teljes gőzzel jár a nyílt tengeren. PEER GYNT a part hosszában futkos, karjába csip, majd mereven a tengerre bámul.

PEER GYNT. Irtózatoss álom! Kétségbe ne vigy!
Fönn vannak a vizen, előre rohannak!
Nem... alszom... a mámor... a bor gyötörígy...

(Kézét tördelve.)

Nem, nem lehet az, hogy meghaljak.

(Haját tépi.)

Csak álmodom én, aluszom... akarom!
Ah iszonyu... ez se segít bajomon.
Barátim... ebek... de tekints le nagy ég!
Meglátjuk, a bosszúnak öl nyila még!

(Kinyújtott karral.)

Én, én vagyok, Peer Gynt! Azért könyörgöm,
Hogy hallgass meg, különben elveszek!
Hadd fűtsenek túl, a kazán széttörjön,
S pusztuljanak el a gazemberek.
Ne gondolj most te semmi más egyébbel,
Hisz a világ azért még meg nem áll;
Hiába, szóm hozzád már nem talál.

(Fölemeli kezét.)

Régóta békén van tőlem a néger,
Gondolj Kinára, melyben térítettem,

Jóságot érdemel jó tettem,
Segíts, segíts!

(Egyszerre tűz, majd sűrű köd száll a hajóról. Tompa robbanás. Peer Gynt fölkiált s a homokra zuhan. A füst lassankint elvonul, a hajó eltűnt.)

PEER GYNT (haloványan és halkan).

A bosszu fegyvere!
Elsúlyodt, s ember, állat is vele!
Áldott a véletlen, ő cselekedte (megindulva).
A véletlen? s nem valami felette?
Ő szánt nekem győzelmet és nekik halált:
Reám tekintett. Imám hozzátalált.

(Mélyen föllélegzik.)

Mily édes, boldogító érzés,
Tudnunk, hogy van külön gondviselés.
De hajh... az éhség, szomj, ki ad itt innom?
Ki ennem? Legjobb lesz Reája biznom.

(Hangosan, hízelegve.)

Ő csak nem engedi, hogy éhen veszszek,
Ki eddig rám még veszélyt nem eresztett.
Alázatot vár, de ki csügged, gyáva.

(Ijedten összerезzen.)

Nem oroszlán ordított ott a sásba?

(Fogvaczogva.)

Nem az... (fölbátorodik) s különben is, ha az lett
A bestiának van jó dolga, [volna?

Urával nem bocsátkozik csatába.
 Hiszen megsugja őstöne,
 Csak ő az, a ki vesztene.
 De azért jó lesz fölmászni a fára.
 Ott van néhány akácfa, pálma,
 Néhány egyházi nótát danolok,
 S onnan velük vitézül daczolok (fölmászik.)
 Nyugtával dicsérd a napot,
 Szép mondás ez, előtte kalapot! (Jól leül.)
 Itt fönn milyen dicső, milyen csodás,
 Kincsnél több a nemes gondolkodás.
 Istenben bizzunk, ő igaz tudója,
 Mindenkire részét hogyan kirójjá,
 Ő atyailag védi a személyem,

(Sohajtva tekint a tengerre.)

De jó gazdának nem mondhatni éppen.

Éj. Marokkói szállás a sivatag határán. Örtüz, pihenő
 harczosok.

RABSZOLGA (jő, haját tépve).

Eltűnt a császár hófehér lova!

MÁSODIK (megszaggatja ruháját).

A császár díszruhája is oda!

FELÜGYELŐ (jő). Százat kap a talpára mindenik,

Ha a tolvajt meg nem lelik.

(A harczosok lóra kapnak s minden irányban elvágtatnak.)

Reggszürkület. Az előbbi facsoport. PEER GYNT fönn a
 fán egy ággal igyekszik távoltartani magától egy fekete
 majmot.

PEER GYNT. Micsoda éj! Ilyenre nem emlékszem.

(Hadonáz az ággal.)

Már megint itt vagy? Csak te kellesz nékem.
 Most még dobálódzik. Könnyen tréfálhat...
 Ez a majom mégis csak undok állat.
 Irván vagyon: ébren viraszszatok!

(Újra megtámadják; türelmetlenül.)

De én már nem birom, oda vagyok.
 Mitévő légyek? Jólaktam vele,
 Hogy itt küzködjek. Fogok egy makit,
 Lenyúgom, bőribe bújok bele,
 A majom külső bárkit elvakít.
 Mi is az ember? Egy lehellet;
 Belé tanult mindig, a mibe kellett.
 Megint egy csoport! Ni hogy nyüzsögnek!
 Czoki te beste, nem bírok ki többet!
 Hej most elkelne az a fark, a régi,
 No nézd most már egy a fejem fölött! (Fölnéz.)
 Pfuj, szőrös marka sárral tele néki.

(Aggódva összehúzódik egy ideig oszondben marad. A majom megmozdul.

Peer Gynt csalogatja, s biztatja mint az ebet szokás.)

Te vagy, öreg? Szervusz, vén czimbora;
 Derék fiú vagy, nincsen benne kétség.

Ugy-e nem hajigálsz meg? Nem, soha!
 Hisz én vagyok! hogy ketten meg ne értsék
 Egymást ily jó barátok, rokonok?
 Add a kezecskéd? Ne légy oly konok!
 Holnap czukor lesz! Pfuj, te bűdös állat,
 Egy egész nagy halommal így reámrak.
 Mily íze, szaga van!... rosszúl vagyok.
 De — ehhez is még hozzászokhatok.
 Az ifjú nemzedék is jó (hadonáz). Ne hát!
 Sátáni nép! és ezt, ezt élje át
 A teremtés ura? De mit tehetnél?
 «Rossz az öreg, de ezek rosszabbak az öregnél!»

Kora regg. Köves vidék kilátással a pusztára. Egyik
 oldalon sziklahasadék és barlang. Egy TOLVAJ s ORGAZDA
 a hasadékbán a császár lovával s ruhájával. A ló gaz-
 dagon földíszítve egy kőhöz van kötve. Távolban lo-
 vasok.

A TOLVAJ. Hogy csillog a dárda
 A messze homályba!
 Tekintsd, no nézd!

ORGAZDA. Már mostan is érzem
 A fõm a fõvényben,
 Keresd a rést!

A TOLVAJ (mellén kereszthe teszi kezét).
 Apám lopott,
 A fia lop.

ORGAZDA. Apám orzott,
 Én is orzok.

A TOLVAJ. Sorsod viseljed,
 Él magadér!

ORGAZDA (fülel). Lépés közelget,
 Vigyázz, baj ér.

A TOLVAJ. A barlang megment, élni hagy,
 És a próféta nagy.

(Elmenekülnek s elhagyják a drágaságokat. A lovagok eltűnnek a
 távolban. Peer Gynt jó, nádisípot vág.)

PEER GYNT. Milyen dicső regg, édes Istenem!

Ganajbogár turkál a szemeten,

A csiga kis házából útra kel,

Hja, ki korán kel, az aranyat lel.

Csodás erője van a szent tavasznak,

Holott újult erők fakadnak,

Feszül a kar, bátorrá lesz a gyáva,

S ha kell, bikával is birokra szállna.

Csönd mindenütt... hja a szabad természet,

Megválnom tőle, ez lett rám a végzet.

Hogy lehet városokba lakni?

Minden rongy néptől oldaladba kapni

Lökést, ütést?... Hogy futkos az evet?

Csigát fog... hopp... most egyet megevett.

Mily ártatlan az állat, látni mingyár,

Mindegyik égi rendelés szerint jár,

Mindegyik munkál, fárad, sohse lomhán,

S marad ő, ő maga, sohsem változván.

(Lorgnettejét orrára teszi.)

Béka a kőben! Bámulat!

Körül bezárva. Csak feje szabad.

Itt ül nyugodtan nézve szerteszét,
 Ő önmagának minden és elég. (Elgondolkozik.)
Elég? magának? Ezt már ösmerem.
 Hol olvastam? A bibliába? Nem!
 Öreg, öreg, csak valld be már, mindenképp
 Érzed, hogy elméd napról-napra gyengébb.

(Leül az árnyékban.)

Itt jó hűvös van; meg lehet pihenni.
 Ni, páfrány, gyökerét jó lesz megenni.

(Megkóstolja.)

Barom szájába való e falat.
 De írván van: Ember, győzd meg magad!
 Továbbá: Porba dől a büszkeség.
 S első lesz, ki volt utolsó elébb.

(Nyugtalanul.)

Első? no persze. Minden azt mutatja,
 Számítnom kell e fényes fordulatra.
 A sors érettem majd csak közbejár.
 Ez volt a próba, de most vége már.
 Most a jövő vár minden örömeivel,
 Csak győzzem is kívárni egészséggel.

(Szivarra gyújt és kibámul a sivatagba.)

Határtalan, kietlen sivatag!
 Egy struccz im ott a távolban halad...
 Mi járhatott a jó Isten fejében,
 Mikor e rettentő, vigasztalan,

Véget nem érő, hasztalan
 Szörnyet teremté? En nem értem.
 E tetemet, mely meggyalázza
 A föld termékeny téreit,
 Melynek talaját nem trágyázza
 A könny, hol öröm nem virít.
 E föld, mely mindig parlagon hever,
 E jajszó, a szivnek fojtó teher.
 Tán a keletnek tengerárja ez?
 De hisz a tenger napnyugatra van,
 Ottan nyaldossa untalan
 A gátakat, ott zúg, ott terjedez.

(Egy gondolat villámlik át agyán.)

A gátakat?... de a gát alacsony...
 Nem kell hozzá, csak egy csatorna,
 És élet ömlenék el a habon
 S a sivatag vízáradatba forrna!
 Az izzó, pusza sivatagba
 Hatalmas, élő tengerár dagadna!
 Minden oázis egy sziget,
 Az Atlas hegye legelő,
 S hol most a karaván üget,
 Vitorlás rontana elő.
 S amint győzött a tenger árja,
 Eltűnne mind a ronda pára,
 A felhőből eső omolna,
 Város támadna itt városra,
 És enyhe pázsit, lenge pálma.
 És mívelt partvidékre válna

A Sahara déli vidéke,
 Timbuktuban gyár tüze égne,
 Bornu épülne európai módra,
 És egész Abessynián
 Modern vasúti sín húzódna
 A felső Nílig. Azután
 A tenger közepén, dús szigeten
 Letelepítném norvég nemzetem.
 A Gudbrand-völgyi mind királyi vér,
 Látnók, arab keresztes mit ér.
 Magas parton, mely büszke hegyre visz,
 Épülne a főváros, Peeropolis.
 ... Kiélt már a világ, most hát sorára
 Kerül az én országom, Gyntiána.

(Fölugrik.)

Csak töke kell, már semmi sem hiányoz,
 Aranykulcs a tengernek kapujához.
 Le a halállal és ide a pénzzel,
 Melyet zsákjában öröz szenvedélylyel;
 Szabadságvágy élteti a világot,
 S Noé galambjaként én hírt kiáltok
 Eszép rabföldnek, hogy mindütt hallhassák.
 Gazdagság légyen jelszavunk, szabadság!
 Előre, föl! most már habozni nem szabad!
 Országomat egy lóért vagy — félországomat!

(A ló nyerít a szakadékbán.)

Ló és ruha, kincsek is, ez csoda tán!

(Közelebb megy.)

Nem, nem lehet; egykor ugyan tanulám:
 Hegyeket mozdíthat el az akarat.
 Hegyeket? no igen, lehető. De lovat?
 Fecsegés! A lovat látod és lovasát:
 Ab esse ad posse — és így tovább.

(Fölölti a ruhát s megnézi magát.)

Sir Peter most már talpig török úr.
 «Már ezt a mai napot szeretem.»
 Így mondták egyszer csók után nekem.

(Nyeregbe száll.)

Arany kengyelvas? Jól van, finomúl!
 «Lószerszámon látni azt,
 Ki az úr és ki paraszt!»

(Bevágat a sivatagba.)

Arab törzsfő sátra egy oázison. PEER GYNT keleti vise-
 letében egy párnán pihen. Kávét iszik és csibukozik.
 ANITRA s egy sereg lány dalolnak és tánczolnak.

LÁNYOK KARA. A nagy próféta megjelent,
 A bölcs, a szép, a jó, a szent,
 A homoktengert átszelé
 És sietett sátrunk felé.
 A próféta, ki sohse téved,
 Imé szerény körünkbe lépett,
 Peregjen a dob, köszöntse zene,
 Im itt a próféta, az Úr vele!

ANITRA. Fehér a sátor, mint a tej,
 Mely foly Éden kertébe,
 Üdvükre jött ő ide el,
 Előtte térdre, térdre!
 Szeme mjéként csillag ragyog,
 De ne tekints beléje,
 Mert elvakitana legott
 Tündöklő, tiszta fénye.
 A pusztán által érkezett,
 Arany, gyöngy volt az éke,
 Jöttén öröm keletkezett,
 S bánat, ha tova lépe,
 Előtte fény, Samum mögötte,
 Ej, szárazság, iszonyat,
 De őt a pusztá meg nem ölte,
 A teste, lelke szabad!
 Hirdetni jött az igazságot,
 Szeme már földöntúlit látott.
 A Kaaba üres, a Kaaba romba,
 Ő maga látta, maga mondja.

LÁNYOK KARA. Peregien dob, zene szóljon,
 A prófétának hódoljon.

(A lányok tánczolnak halk zeneszónál.)

PEER GYNT.

Szent egy igaz — olvastam nyomtatásban,
 Hogy senki sem próféta otthonában.
 Ez egyszer a dolog csak máshogyan van:
 Itt jobb, mint Charlestownban, révész koromban.
 Volt valami e mesterségben,
 Ami nem tetszhetett sehogyse nékem.

Nem voltam otthonos benn' teljesen,
 S hiányzott a kellő szakértelem.
 Mindig gyötört valami kétely,
 Mért kell nekem évdődnöm effélével?
 Ha gondolok rá, még most is csodálom,
 De úgy kellett történnie, belátom.
 Hogy te magad légy pénzed kegyelméből,
 Eh vár az ilyes, mely fővényre épül.
 Megsüvegelik órád és gyűrőd,
 (Hogy mit gondolnak, persze azt nem hallod)
 Ilyesnek van keletje mindenütt:
 De pénzeddel magad egynek tán még se vallod?
 Már prófétának lenni többet ér,
 Legalább tudjuk, hogy mit érünk,
 A hódolat, imádat minket ér,
 S nem gyémánttűnk, vagy aranyékünk.
 Az ember az, ami. Nem több, kevesb sem,
 S nem kell, hogy a jó sorstól kegyet esdjen,
 Nem kell hozzá pápens, szabadalom:
 Próféta! ah ez volt kívánsatom.
 És hozzá mily olesón jutottam!
 Csak mert a sivatagban bandukoltam
 És like a gentleman viselkedém,
 A természet e gyermeket megláttam,
 Ők engem, s már hittek a prófétában:
 Én nem hazudtam egy szót sem, nem én!
 Prófétaág csak nem hazugság,
 Azonfölül lekötve sem vagyok,
 Az egész úgy szólván privát dolog,
 Mehetek, mindig megtalálom utját,

Szóval: a helyzetten uralkodok.

ANITRA (közeleg a sátor bejáratától).

Uram, prófétám!

PEER GYNT. Rabnóm mit kíván?

ANITRA. Ó könyörülj a puszták sok fián,

Kik látni vágnak fényes arczodat.

PEER GYNT. Jó, jó, fiam; ereggy, mondd, várjanak,

Innét is hallom, a hang bekerül,

De férfit nem tűrök magam körül.

A férfiak, fiacskám, csúnya nép,

Sőt majdnem azt mondhatnám: csőceselék.

Nem is hiszed, Anitrám, gyermekem,

Hogy bűnük száma szörnyű, végtelen.

Hagyjuk hát! — Lányok, ki-ki tánczot lejtсен,

A nagy próféta vigadjon, felejtсен.

A LÁNYOK (tánczolva). A próféta jó, de kedve borús,

A gonosz emberfiára boszus,

A próféta jó, ő magához vonja

A bűnbánót a paradicsomba.

PEER GYNT (szemével követi a tánczó Anitrát).

A lába úgy jár, mint a dobverő,

A szépségnél több benne az erő.

Formája kissé rendkívüli tán,

Szépség normáival nem egyező.

De mi a szépség? merő hagyomány,

Váltópénz, itt és ott más az értéke,

És épp a rendkívüli jóleső,

Ha a normálisnak kitelt mértéke.

A nagyon is szabályos untat,

Legyen nagyon sovány,

Vagy tulhizott a lány,

Mi közben van, nem izgatja vágyunkat.

Nem mondhatnám épp, hogy a lába tiszta,

A karja még kevésbé, úgy hiszem,

De az ilyesmi még el nem csufítja,

Én egyszerűn szépségfoltnak veszem.

Aztán fiatal a gyerek.

Anitra, jer csak közelebb!

ANITRA (közeledik). Parancsolj!

PEER GYNT. Szép vagy, tetszel énnekem,

Megteszlek téged hűrinak.

ANITRA.

De nem.

PEER GYNT.

Te azt hiszed, tréfálok? Nincs eszembe!

Oly igaz, mint hogy véled ülök szembe.

ANITRA. Mégsem lehet; nincs lelkem.

PEER GYNT.

Én adok.

ANITRA. Hogyan uram?

PEER GYNT.

Arról te légy nyugodt.

Majd én tanítlak és nevellek.

Butácska vagy, kicsim. Hogy nincsen lelked,

Azt egyelőre sajnálom, de hisz

Akad hely benned a léleknek is.

Hadd mérem csak meg a fejed:

No ládd, már is leltem helyet.

Hely van elég itt! No a bölcsesség

Kanálszám nem fog omlani beléd:

De lesz lelked, a mennyi néked épp kell,

Ne ints oly búsán buta fejceskédde!

ANITRA. Jó a próféta...

Ibsen. Peer Gynt.

PEER GYNT. No mi kell még?

ANITRA. Van a mit még jobban szeretnék.

PEER GYNT. Beszélj hát!

ANITRA. A lélek — kell is nekem!

PEER GYNT. Hanem?

ANITRA (P. turbánjára mutat).

Azt, azt ottan levehetem?

PEER GYNT (elragadtatva adja neki az ékszeret).

Anitra, Éva lánya,

Férfi vagyok hát! Hozzád fűz a hála

A jeles költő kitűnően mondja:

«Az örök asszonyi a férfit vonzza».

Holdas éj. Pálmaliget Anitra sátra előtt. PEER GYNT arab cziterával kezében egy fa alatt ül. Haja és szakálla meg van nyírva. Jóval megfiatalodott.

PEER GYNT (énekel). Bezártam az Éden-kaput,

A kulcsát zsebre tettem,

Míg a hajó távolba fut,

Az elhagyott lány iszonyut

Síránkozott felettem.

Délnek tartott vidám utam,

Oda vitt a remény,

Hol napsugár és pálma van,

Ott aztán vígan, gondtalan,

Hajóm elégetém.

Tevére szálltam: oly hajó,

Melynek négy lába van,

Könnyen volt kormányozható,
Szökött madár vagyok, hahó,
Csipj el, ha tudsz, fiam.

Anitra, drága pálmale,

Kinek mindene nagy,

Tán az angóra-macska téj

Sincs oly édes, Anitra, fél-

Oly édes, mint te vagy!

(Vállára akasztja cziteráját s közelebb jó.)

Hallga, tán önkénytelen

Hallotta az éneket,

Fátyol nélkül, meztelen...

Im a függöny reszketett.

Most hallok csak igazán,

Mint a béka-brekegés...

Sóhajtott a kicsi tán?

Ah, hortyogott! Alszik és — —

Hadd aludj békén, Anitra,

Hallgass el hát, csalogány,

Ki kíváncsi fájdalmidra?

Nem hallgatsz? megjáród ám!

Kicsavařom a nyakad.

Ámbár néki is szabad,

Ő is panaszolja bűjét,

Ha kis szíven kín vonul át.

Mindketten hatunk szívekre

Bánatunkról zengedezve.

Az éj is dalunkra vágyik,

Unva a nap vívódását.

A dal létünk legjava,
S a mi legszebb: a baba
Alszik mélyen s én úgy érem
A kehelyt csak a szegélyen.
De imé fölébredett.

ANITRA (a sátorból). Hívott uram engemet?

PEER GYNT. Ugy van, a próféta rád szólt,
Pár veszett macska miáskolt,
S megzavart a szörnyű neszszel.

ANITRA. A neszt félreösmeréd.

Rosszabb...

PEER GYNT. Mi?

ANITRA. Anita restel...

PEER GYNT. Szólj!

ANITRA. Az arczom pírban ég.

PEER GYNT (közeleg). Tán az, a mi bennem égett,
Mikor csillapítám éhed
Az ékes smaragd után?

ANITRA (tjedten). Téged, fenséges atyám

Egy kandurral összevetni?

PEER GYNT. Ki nem tud mást, csak szeretni,

Annak — megeshetik néha —

Egy a kandur és próféta.

ANITRA. Hogyha tréfálsz, gondolom:

Méz csurog le ajkadon.

PEER GYNT. Megmondom s te is belátod:

Ti, leányok, nem látjátok

A való férfinagyságot.

Tréfát szívesen üzők,

Kivált így, négy szem között,

Bár állásom megkívánja,
Hogy képem legyen komoly,
De ez untat, vigye kánya,
Néha az ember bomol.
Ott künn próféta vagyok,
Ám ha szemed rám ragyog,
Ujra Peer s tied vagyok,
A próféta elrepül,
S Peer tiéd csak egyedül.

(Egy fa alá ül s magához vonja.)

Jer, Anita, int a pálma,
Hűsít édes, enyhe árnya,
Alatta letelepülve
Gondoljunk szerelmi üdvre,
Én suttogok, rá mosolygj te,
Én mosolygok és suttogj te.

ANITRA (lábához ül). Édes zene halk beszéded,

Bár belőle szót sem értek.

Ámde mikor jó a lélek?

PEER GYNT. Máris csüggedsz? Majd a szellem

Eljő, hogyha jönni kelljen.

Majd ha Kelet rózsapírja

Azt jelenti: az éj sirba',

Akkor jutsz a kívánt véghez,

Akkor majd mindent megértesz.

Ám a holdas éjszakába

Vajj' ki lesz oly balga, kába,

Szegény agyad megfeszíteni,

Ócskaságokra tanítani?

És egyébként nem a lélek,
A mit én főnek itélek,
De a szív!

ANITRA. Mi balga voltam!

Bölcs szavadra most okultam.

PEER GYNT. Túl sok ész, már esztelenség,

A vakító fény — homály,
Ordító beszéd — siletség,
Igazság, mely kiabál,
Bölcsesség visszarul írva,
Gyáva — vakon merni fog.

Sok tapasztalást a sirba

Viszek én, sokat tudok.

Más is próbált tudni, látni,

Mégse vitte sokra, bármi

Nagy szelet, vihart kiállott;

Egyet ösmertem, kivállott

Százezrekből és mivé lett?

Ő is utvesztőbe tévedt.

Látod e sivatagot?

Mily kietlen, elhagyott.

Turbánommal kéne intnem

S víz alá kerülne minden.

De bolond volnék, ha tenném,

Tengerbe a vizet mervén.

Tudod-e, hogy mi az élet?

ANITRA. Hogyha megtanítasz?

PEER GYNT.

Halld, kérlek,

Száraz lábbal úszni árral,

S elhítni a világgal,

Hogy te választád irányod,
S ezt elérni, ha kívánod:
Csak a tömeg tesz emberré,
Az teheti Peert csak Peerré!
Aztán: vén sas szárnya lomha,
Vén ló lassan megy járomba,
Vén asszonyoknak foga ritka,
Vén ember utat nem bírja.
Megvénül a lélek, eszme.
Ifjúság, mért tűnsz te el?
Trónon, pompától övezve
Mint egy szultán, ha lehetne!
Mit ér egész Gyntiana,
Hogyha vár ránk egy leányka,
A ki tiszta, szűzi még?
S hogyha mégis kérdenéd,
Mért választalak ki téged,
Mért jut e szerencse néked,
Mért szivedben állítottam
Föl kalifai uralmam?
Mert a vágyaidra vágyom,
Egyetlen úr a világon.
Enyém maradj egyedül,
Engem szeress és becsülj!
S hogyha megválnánk, az élet
Véget érjen, azaz — élted.
Egész élted rajtam csüggjön,
Bennem éljen, üdvözljön,
Fürtid éje, minden bájad,
Hódoljon nekem, szultánnak,

Oltáromnak legyen éke,
Rajta áldozatul égve.

Épp azért nem is kívánom:
Elméd az éjből kiváljon,
Mert a lélek magát nézi,
Érzékinket megigézi.
Igen, várj, most jut eszembe:
Itt egy gyűrű, örömedre
Lesz, ha látod lábodon.
Legjobb is, lélek gyanánt ha
Magam tukmálom reája
S úgy üdvét magam adom.

(Anitra hortog.)

Alszik... nézd, hogy mosolyog...
Nem hallá szerelmi szömat,
Szebb vidéken andalog
S én jó voltam — altatónak.
Mindegy, én adám ez álmot,
Csak aludj! édeset álmodj!

(Föláll s ékszer rak ölébe.)

Itt van gyűrű, karperecz,
Rólam álmodj, ha szeretsz,
Álmodj és álmodban lássad
Főmön császár-koronámat.
Nem kincs emelt, hiú vásár:
Peer Gynt, az Én, lett itt császár.

Karavánút. Az oázis messze távolban. PEER GYNT fehér
ménen vágat a pusztán át. Előtte ANITRA ül a nye-
regben.

ANITRA. Hagyj el, mert megharaplak!

PEER GYNT. Kis betyár!

ANITRA. Mi kell?

PEER GYNT. Egy kis bolondság kéne már.

Játszszunk farkast és bárányt.

ANITRA. Szép dolog!

Vén proféta.

PEER GYNT. Azzal nem gondolok.

Nem olyan vén, kis liba, látod,

Öregember nem kíván bolondságot.

ANITRA. Bocsáss! ereszs haza!

PEER GYNT. Te kis kokett!

Papához úgy-e? Neked megesett!

Vidám madárkák röpkölni mi ketten

Az élet hullámában, fergetegben.

Mert hát mit ér az, végtelen

Oda ragadni egy helyen?

Megösmernék s vége a becsületnek.

Különösen ha proféta az ember!

Én már tovább nem győztem türelemmel,

A pusztá gyermeki terhemre lettek.

A tömjén, hódolás is elmaradt.

ANITRA. De profétának tartatod magad?

PEER GYNT (meg akarja csókolni).

A császárod vagyok, urad!

No nézd, a kicsi hogy harap.

ANITRA. Add ujjadról a gyűrűdet!

PEER GYNT. Legyen, Anitra, a tied.

ANITRA. Mint lágy zene a hangja beszédednek.

PEER GYNT.

Mi boldog, kit mint engem úgy szeretnek!
Leszállok, én vezetem a lovat,
Mint rabszolgád.

(Neki adja a lovagló pálcát és leszáll.)

Én gyönyörű virágom,
Ha forróvá is főz a déli nap.
Nincs napszurásnál szebb vég e világon.
Anitra, bájos, fiatal vagyok,
Csókot kérek, csókot adok.
Tréfáim is egész nyilván mutatják,
Hogy él s duzzad bennem a fiatalság.
Tréfál muczusod, ergo fiatal még.

ANITRA.

Hát persze, hogy az! Van még gyűrűd egy?

PEER GYNT. Van hát, nesze fogd; ugrálok, ereggy,
Koszorut a fejemre! Ha volna, de raknék.
No de tánczot? ah azt bírom én eleget.

(Tánczol, dalol.)

Kakas vagyok én, boldog kakas,
Kis jérce, jer te, csípj meg,
No jer, tánczolni viszlek,
Kakas vagyok én, boldog kakas.

ANITRA. A próféta izzad, majd megreped,
Add övedből azt a nehezet.

PEER GYNT. Mily megható gond! ne, te jó, te hív!
Aranyt nem néz, ha szerelmes a szív.

(Újra dalol és tánczol.)

Peer Gynt gyerek egész veszett,
Azt sem tudja, hogy álljon,
Eh állj bármelyik lábom,
Peer Gynt gyerek egész veszett.

ANITRA. A nagy próféta nagyszerű, ha tánczol.

PEER GYNT. Eh mit próféta! leteszek ruhámról:
Vetkezz le és cseréljünk.

ANITRA. Az öved
S a kaftánod bő, harisnyád kicsiny.

PEER GYNT (letérdel):

Eh bien... de hadd, hogy bármit szenvedek,
Szenvedni érted, ó mily üdv, kicsim!
S ha majd kastélyom befogad —

ANITRA. Azaz hogy Édened. Mily messze áll még?

PEER GYNT. Ezer mérföldre.

ANITRA. Az sok!

PEER GYNT. Gyerekjáték.

De a lelket megkapod hamarabb.

ANITRA. Jó, köszönöm, nem baj, ha elmarad.

De te kint kértél?

PEER GYNT. Add hát kínomat,
Legyen halálos, ám rövid, dicső.

ANITRA. A prófétának szava szent. Adieu!

(P. ujjaára üt és vágatva hazahajt a pusztán át.)

PEER GYNT (egy ideig áll, mintha villám csapott volna bele).

Ejh, hogy az ördög!...

Ugyanaz a hely, egy órával később. PEER GYNT óvatosan leveti egymásután törökös ruháit. Azután felsőkabátja zsebéből kivesszi utisipkáját, fejére teszi s ismét európai öltözkében van.

PEER GYNT (a turbánt messze elhajítja).

Ott a török holtan s én itten élve.
Ez a pogányság nem való nekem.
Még jó, hogy nem ment át végképp a vérbe,
Megállt fölül, a szép öltözetben.
Nem is volt képességem a dologhoz,
Legjobb keresztény módra élni csak,
Nem nyúlni az idegen pávatollhoz,
De tenni, mit törvény s morál kiszab.
Ki így cselekszik, annak meglesz olcsón
Szép temetés, koszoru a koporsón.

(Néhány lépést tesz.)

A kis lotyó! Csinos kis buta arca
A fejem majdnem megzavarta.
Magam sem értem tisztán, teljesen,
Miért vesztettem el eszem.
Csak egy lépés s már kikaczaghatott,
Mert már egészen bolondja vagyok.
Hibáztam — ámde mentségemre légyen,
A helyzetem idézte föl hibám,
Ez a számár prófétaság meg Éden,
Hogy' ültem a hír légi trónusán!
Prófétaság nem jó foglalkozás,
Az ember mindig föllegekbe mász,

S a tekintélynek nyomba vége van,
Csak egyszer merj beszélni okosan.
Ez mentsen engem is ki és hibámat,
Hogy udvaroltam ennek a libának.
No, itt próféta voltam.

(Fölkaczag.)

Jó dolog!

Hátrább öregség, én még tánczolok.
Ár ellen úszni ficzkándozva,
Vesztettül ütni a kobozba,
S végezni, mint kakas, vagyis; lenyúzza.
Ez aztán prófétai végzet!
Lenyúzva hát, koldus vagyok, leégett.
Hohó! Kis félretett pénz még kerül
Charlestownban, sőt itt is, zsebemben,
Utolsónak ne nézzen senki engem.
S fő, hogy magam vagyok csak, egyedül.
Nincsen lovam, nincs kocsisom,
A málha nem nyüggöz le, nem bizony.
Egy szóval: úr vagyok a helyzeten.
De most hová? mit válaszszak? hiába:
Ezen fordul meg, hogy ki böles, ki kába.
Az üzlettemmel elvégeztem,
A szerelmet is befejeztem,
Hogy újból kezdjem, ahhoz semmi kedvem:
«Ide-oda egy az ut,
Küntről-bentről oda jut»,
Igy olvastam egy régi versezetben.
Csak jutna most eszembe bármi nagy,
Mi híressé tesz (s némit nyerni nagy)!

Megírom tán őszintén életrajzom,
 Hogy az utóknak is okulást hajtson?
 Vagy tán jobb lesz, ha kutató leszek,
 Vizsgálom a letűnt évezreket?
 Olvastam otthon már a krónikákat,
 S hozzájuk némi kedvem támadt.
 Majd követem az emberem nyomát,
 Mindig fölszínen úszva rajta át:
 Hisz minden a fölszínen tükrözik.
 Szemlélem majd, miképpen küzködik
 A nagy s nemes szabadságért, jogér',
 De csak távolból, hova nyíl nem ér.
 Nézem gondolkodók bukását,
 A vértanúk dicső halálát,
 Országok keltét, sirba szálltát,
 S világkorok kis kezdetből mint lesznek,
 Szóval: a történet fölét szedem meg.
 Egy kötet Beckert még magamhoz váltok,
 S időrendben bejárom a világot.
 A történet ugyan nem erős oldalam,
 S beléje bonyolódok untalan,
 De nem baj: a hol a tudás sekély,
 Kezdetre ügyel, ki végére ér,
 S mindjárt megvan az «összefoglalás»,
 Az egész jó, bár a részlet hibás,
 Gyakran a kezdet üres és lapos,
 S a vég eredeti és alapos.
 Milyen dicső cél így magasba törni,
 S a sok silány játékot tűzbe lökni!

(Megindultan hallgat.)

Lerázni minden léha köteléket,
 Mely honom- s ifjuságomhoz kötött,
 Légbe röpitni minden kincset, éket,
 Miket szerzél verejték, könny között,
 S az igazságra törni jóba-rosszba:

(Könnyet töröl le.)

Erről ösmerni az igaz tudósra.
 Boldog vagyok, boldog nagyon,
 E nap talán legszebb napom!
 Eltem titkának nyitjára akadtam
 S a gyógyulásra is, bizton hiszem,
 Most már tévutra balhit nem viszen,
 Venebb s bölsebb levék e pillanatban.
 Büszkén hordhadd most már fejed,
 Peer Gynt, magad férfinak érezed.
 Az emberélet császára, ura lettem,
 A mult nem áll hiába már mögöttem,
 Többé nem köt le a jelen,
 Mely hitvány, üres és értéktelen,
 A férfi hitvány és erőtelen,
 A tette béna, észre balgatag,

(Vállát vonja.)

S az asszony — ingatag.

Nyári nap fenn északon. Erdei kunyhó, nyitott ajtó
fareteszszel, szarvasagancs fölötté. Kecskenyája kunyhó
mellett. Középkoru szép szöke asszony ül és fon a nap-
fényben.

AZ ASSZONY (az utra tekint és énekel).

Elmult a tél, eltűn a nyár,
S a kedvesem még messze jár.
De egyszer megjössz, érzem, érzem,
S én várok rád, mint megígertem.

(Csalogatja a kecskéket, fon és tovább énekel.)

Bárhon vagy is, adjon erőt a nagy Isten!
Aldjon meg, előtte ha esdel esennen.
Én várlak, a mig el nem jössz, itt lenn,
S ha fenn vársz, majd meglátlak ott fenn.

Egyiptom. Reggszürkület. Memnon szobra a fővenyben.

PEER GYNT jó s egy ideig körül néz.

PEER GYNT. Tehát itt kezdem vándorutamat,
Jelenleg, mint egyiptomi.
De csak mint a Gynt-fele Én alatt
Egyáltalán ezt szabad érteni.
Innen Assyriába egyenest:
A világteremtésnél aki kezd,
Az jól fog a czéljára érni.
A biblia elől nem jó kitérni,
Mert mindenütt nyomára akadunk.

De bővebben itt még se kutatunk:
Részlet tudósok nem vagyunk.

(Leül egy körre.)

Most megvárom türelmesen pihenve,
A Memnon-oszlop hogy dalát elzengje,
Aztán az egyik piramisra hágok,
Megnézem, hol feküsznek a királyok.
Valódi tudós sohase fáradt:
Tán meglelem sírját a Putifárnak.
Aztán lenézek Ázsiába,
A babyloni függő kerteket,
A műveltségre fontos helyeket
Mind megtekintem. Egy ugrás továbbra,
Megnézem, mint terül el Trója,
Aztán fölülök gözhajóra.
Bekukkantok a jó öreg Athénbe,
Előbb azonban a szorosba lépve,
Hol a dicső Leonidas esett el,
Áldozni fogok illő kegyelettel.
Aztán Athénben bölcséletet űzők,
Megnézem a börtönt, hol meghalt Sokrates;
... De mig eszmét eszmére fűzők,
Feledtem, Hellasban most dúl a harezi vész.
No, hogyha már a végzet úgy kívánja,
Féket vetek a hellén tudományra.

(Óráját nézi.)

Ördögbe is, sokat okoskodik
A nap, mig feljő. Az idő szökik.
Tehát Trójából — hova is? megállj!

(Föláll és figyel.)

Mi zúgás az, mely itt a légbe száll?

MEMNON SZOBRA (énekel)

Égbe repülnek az isteni hamvból

Dalos madarak.

Zeus, mindenek tudója,

Alkotta, hogy romboljanak.

Te böles bagoly,

Vajj' hol lakol?

Fejtsd meg a talányt,

Vagy szenvedsz halált.

PEER GYNT.

Ha nem csalódom — jót nem állok érte —

Az oszlop szólott. A multak zenéje!

A hang emelkedett, szállt hallhatón,

Följegyzem, még becses lesz adatom:

«Az oszlop énekelt. A hangja tiszta.

A szöveg zavaros, rejtett a titka.

Érzéki káprázat volt bizonyára,

Képes beszéd csak az oszlop danája».

(Tovább megy.)

Gizeh falu közelében. A nagy, sziklából kivájt Sphinx.
Távolból Kairó, templomtornyai és minaretjei. PEER
GYNT jó, figyelmesen megnézi a Sphinxet.

PEER GYNT. Hol láttam egyszerilyenfajta szörnyet?

Ha nem is ilyen, de hasonlatost.

Tán nem volt ily nagy; kisebb volt-e, könnyebb,

Személy vagy tárgy? az ördög tudja most.

A Memnon — csak később jutott eszembe —

Szakasztott olyan, mint a Dovre-véne,

Oly mozdulatlanul ült vélem szembe,

És csonka oszlop volt királyi széke.

De ez az öszvér, ez a vegyes állat,

Félig oroszlán, félig nőalak,

Tán meséim emlékiből maradt?

Vagy láttam egykor ezt a csodaválfajt?

Hohó! csak most derül a koponyámba!

Hisz ez itt a vasfejű sánta!

(Mily lázas voltam akkor, félig halva!)

(Közelebb lép.)

Megegyez minden, szeme, szája, ajka.

Nem oly gonosz, de ez inkább ravasz,

Egyébként mind a kettő ugyanaz.

Tehát hátulról nézve, napvilágon,

Oroszlánhoz vágsz, sánta jó barátom.

Talánygyártásban ügyes vagy te, nagy,

Megkérdelek s a választ várva várom:

Hé, sánta, ki vagy?

EGY HANG (a Sphinx mögött). Ach, Sphinx, wer bist du?

PEER GYNT. Az ekhó német hangot ad.

EGY HANG.

Wer bist du?

PEER GYNT. Ez érdekes, jó lesz adatként ideírni:

«Visszhang német; dialektus berlini.»

BEGRIFFENFELDT (kijő a Sphinx mögül).

Csak ember.

PEER GYNT. Nem tesz semmit, csak botlottam.

(Ujra jegyez.)

«Későbbben más eredményre jutottam.»

BEGRIFF. (Nyugtalan mozdulatokkal.)

Bocsánat, jó uram, de meg kell tudnom,

Mért kell ma épp itt önnel összejutnom.

PEER GYNT. Ifjúkori barátom látogattam.

BEGRIFF. A Sphinxet?

PEER GYNT (bólint). Az volt régi jó napokban.

BEGRIFF. Mesés! és épp ez éjjelen!

Majd megszakad szegény fejem.

Ön ismeri? hát fejtse meg,

Mi ő?

PEER GYNT. Nem látja, hogy nevet?

Ő — ő maga.

BEGRIFF (nagyot ugrik). Megfejtve a talány.

Tehát, mint ön mondá, ő ő magán.

PEER GYNT. Ezt mondja ő is.

BEGRIFF. Ő, ő maga mondja!

A nagy idő im szárnyait kibontja!

(Leveszi kalapját.)

Kit tiszteljek?

PEER GYNT. Peer Gynt nevem.

BEGRIFF. Peer Gynt! szimbólikusan: a nevetlen.

Peer Gynt, az eddig ösmeretlen,

Az eljövendő, régen hirdetett!

PEER GYNT. Ön várt tehát? örülök végtelen.

BEGRIFF. Peer Gynt! mi mély, talányos! Elvezet

Ezer nem sejtett gondolatra.

Ki ön?

PEER GYNT (szerényen). Ki itt önnel beszél,

Peer Gynt maga. Im itt az útlevel.

BEGRIFF. Maga? ujjabb talány a nagy talányban!

(Kézén megragadja.)

Kairóba föl! a császárt megtaláltam!

PEER GYNT. A császárt?

BEGRIFF. Azt!

PEER GYNT. Rám ösmert, mindhiába!

BEGRIFF. A császárt, aki az Ént föltalálta.

Kairó. Nagy udvar magas falakkal, épületekkel körül-
véve, rácsos ablakok, vasketreczek. Három ór az ud-
varon. A negyedik jó.

A NEGYEDIK. Hol a direktor?

HARMADIK. Elment már korán.

ELSŐ. Valami baj esett vele talán,

Ma éjjel —

MÁSODIK. Már is visszaérkezett.

(Begriffenfeldt Peer Gyntet bevezeti, az ajtót bezárja s a kulcsot
szembreteszi.)

PEER GYNT (magában).

Ez az ember egy kissé megveszett,

Én legalább nem értem, mit fecseg.

(Körülnéz.)

Tehát ez itt a tudós társaság?

BEGRIFF. Igen, itt megtalálja a javát.

Vagy hetvenen vannak, ugy-e hogy jó sok,
Az igazságot kutató tudósok.

(Az öröket hívja.)

Megjött ma reggel a nagy Peer, császártok,
Többé nincs itten szükség semmi rátok.
AZ ÖRÖK. Miránk?
BEGRIFF. Nincs már egymással semmi dolgunk,
A föld forog s mi véle forgunk.

(Beszorítja őket egy ketreczbe.)

Megjött a nagy Peer, a császár megérkezett,
A többit értitek.

(Beszárja a ketreczet s kútba veti kulcsát.)

PEER GYNT. De doktor úr, tisztelt Igazgató!

BEGRIFF. Nem vagyok többé annak mondható.

De tud hallgatni ön? ez kötelesség.

PEER GYNT (növekedő nyugtalansággal).

Miért?

BEGRIFF. Kérem, kissé figyelni tessék.

PEER GYNT. Tehát —

BEGRIFF. Az absolut, a tiszta értelem

Meghalt tegnap éjjélkor hirtelen.

PEER GYNT. Nagy Isten!

BEGRIFF. Úgy van; biz ez iszonyat,

Tekintve épp az én állásomat.

Mert ez a ház még tegnap éjjelen

Örültek háza volt.

PEER GYNT. Örültek háza!

BEGRIFF. Most már nem az.

PEER GYNT (sápadtan, magában). Borzasztó sejtelem!
Ez ember örült s ezt senki se látja.

(Szökni akar.)

BEGRIFF. (utána).

Értsük meg egymást. Nos: az ész halott,
De egy hátsó ajtót nyitva hagyok.
Bőreből bújt ki csak a gyáva,
Mint Münchhausen rókája hajdanába.

PEER GYNT. Bocsánat!

BEGRIFF. (tartja). Nem róka, ángolna volt.
De a szemébe egy karó hatolt,
Kicsit ficzánkolt —

PEER GYNT. Irgalom, az égre!

BEGRIFF. Egy vágás a hasán s künn volt a béle.

PEER GYNT. Ez ember örült, ah irtóztató!

BEGRIFF. Most már világos, nem vitatható,

E bőrből kibúvás nagy forradalmat

Idéz elő, melyből jó, rossz foganhat.

Az örültek mind józanokra váltak,

Mikor sírjukat elhagyták az árnyak,

Ellenben a ki eddig «ép» vala,

Pontosan akkor megbolondula.

PEER GYNT. Bocsánatot, az én időm letellett.

BEGRIFF. Időt említ... ej hogy említeni kellett.

(Kinyit egy ajtót s kiált.)

Eljött időnk! valóvá lőn hitünk!

Az ész meghalt, éljen Peer Gynt!

PEER GYNT. De jó uram!

(Az örültek sorára kijönnek az udvarra.)

BEGRIFF. Az ész meghalt,
Köszöntések az új hajnalt!
Császártok itt!

PEER GYNT. Császár?

BEGRIFF. No persze!

PEER GYNT. De nincs jogom e becsületre.

BEGRIFF. Ó nem, barátom, nem, ez óra fényét
Meg ne zavarja semmi álszerénység.

PEER GYNT. De mért ez a sietség? van időtök,
Utas ember vagyok, fáradt, törődött.

BEGRIFF. Egy ember, kivel Sphinx beszélt!
Ki ő maga!

PEER GYNT. A bökkenő ez épp!
Én magam vagyok, míg itt, e helyen,
Szabály, hogy az ember — magán kívül legyen.

BEGRIFF. Magán kívül? A tévhit ebbe van:
Itt mindenik maga határtalan,
S következményit is levonja,
Itt mindenik saját mélyébe száll,
Magában él, a míg magát kiforrja,
Magába zárkózik, magában áll.
Itt senki más bajával nem törődik,
A másnak ügye-gondján nem evődik.
Mi magunk vagyunk tettben, gondolatban,
Mi magunk végig, elhatározottan,
Azért ha ön császár lesz mi közöttünk,
A kellő úr lesz éppen majd fölöttünk.

PEER GYNT. Vigyen az ördög innen!

BEGRIFF. Csak ne féljen.

A kezdet új, ez így van régesrégen.
A «maga», hogy ne bántsa kétely,
Ösmerkedjék meg csak bármelyikével.

(Egy setét alakhoz.)

Huhu fiam, adj Isten jó napot!
Még mindig olyan nagy a bánatod?
HUUH. Mit tegyek, ha elvesz népem
Vak, tudatlan setétségben?

(Peer Gynthez.)

Halld meg, idegen!

PEER GYNT. Nem én.

HUUH. Távol a nap keletén
Van a malabári part
Portugal s hollandi tart
Ott fönn kulturát, de lakja
Még jó sok bennszülött fajta.
Nyelvük éktelenül zagyva.
Régen elmerült időben
Orangutang laktak bőven,
Ezek voltak ott a gazdák,
Egymást tépték, verték, marták.
Vinnyoztak kedvükre szépen,
Nem nyugózva semmiképpen.
Öserdönyelv elhanyatlott,
Hogy az idegen bebotlott,
S úr lön ott a hosszú éjjel,

Hol előbb majom volt éber.
 S hova ily nagy éj szakad,
 A fejlődés megakad.
 Vége már a régi nyelvnek,
 Nem morognak, nem dörmögnek.
 És ha eszméket cserélünk,
 Szókat kell akkor beszélnünk.
 Mily szegény, mi kényszer rájok!
 Hollandusok, portugálok,
 Kevert fajok, malabárok,
 Mindannyian rosszul jártak.
 Én szeretném hát a régi
 Ösnyelvet életbe hívni,
 Föltámasztani a halottat:
 Mert jó volt, míg ordítottak.
 Sőt ordítok — példát adva
 Magam is a népi dalra.
 De elhagytak, kinevettek.
 Érted már e bút, e terhet?
 Köszönöm, hogy figyelél,
 Tán tanácsod megsegél.
 PEER GYNT (magában). Köpönyegen jókor fordíts,
 Farkasok közt te is ordíts.

(Hangosan.)

Tisztelt úr, ha jól emlékszem
 Van Marokkó belsejében
 Szentelen majom nagy horda.
 Magamnak volt velük dolga.
 Ezek malabáruktól szóltak,

Minden szó egy külön szótag.
 Ereggy oda, köss csak farkat,
 Ott kis munkád még akadhat.
 HUUU. Köszönöm, hogy meghallgattál,
 Megmaradok tanácsodnál.

(Ájtatosan.)

Ha kigúnyol honom bután,
 Van Nyugaton orángután. (El.)
 BEGRIFF. Nos? nem ő maga ez? betelve
 Magával? s nem ő saját életelve?
 Magát közli, bármit beszél,
 Magát imádja és magának él.
 Im itt egy másik: szintén gyermekem,
 És éjjel óta van benn' értelem.

(Egy fellah-hoz, ki múmiát visz a hátán.)

Nos, hogy vagy, Ápis, én uram, királyom?
 A FELLAH (vadul, Peer Gynthez).
 Ápis király vagyok?

PEER GYNT. Nagyon sajnálom,
 Én itt még járatlan vagyok. De hisz
 Hangját ítélve és —

A FELLAH. Hazudsz te is!
 BEGRIFF. A felség most elmondja kegyesen
 Történetét.

A FELLAH (Peer Gynthez). Azt szívesen teszem.

Tudod, ki az, kit hátamon viszek?
 Király! uralkodott Ápis neven.
 Most úgy csufolják: mumia,
 S itt fekszik mereven.

Gulákat épített magasba,
A nagy Sphinxet is épp ő alkotá,
És mint a doktor kikutatta,
A törökökkel harczolt ő soká!

Ezért tehát egész Egyiptom
Tisztelte őtet módfelett igen,
S a templomokban is fölállíták
Ökörnek képiben.

S ez Apis, a király magam vagyok,
Világos ez, oly tiszta, mint a nap,
S ha tán a dolgot még nem érted,
Majd fölvilágosítalak.

Vadászaton volt Apis, a király,
Aztán vadászlováról ő leszállt,
És nagyapámnak szántóföldjén
Egy kicsit félreállt.

A föld, melyet trágyáza akkoron,
Magot termett, melyet én élvezék;
S még más bizonyágom van itt, a szarvam,
Láthatlan bár, de épp elég.

Ám a végzet csodálatos,
Királyi pompám nincs, se udvarom,
Apis királynak hiába születtem,
Nevetnek a fellahon.

Adj nékem jó tanácsot, jó uram,
S áldásom a fejedre száll,

Miként lehetnék oly nagy, oly hatalmas,
Mint Apis, a király?

PEER GYNT. Kérem, tessék gulát rakni magasba,
Alkosson Spinxet még nagyobbbat,
S mint őse, ön is vitézül vagdossa
A törököt, így közelébe juthat.

A FELLAH. Hát persze, ez oly egyszerű.
Mi egy fellah? éhes tetű.

Elég dolgom van, hogy kicsiny házacsám
Ne egye föl egér s a patkány.

Nem, jobb eszmét, könnyebbet adj nekem,
Hogy nagygyá s hiressé tegyen.

Olyan hiressé, mint itt hátamon
Ösöm, királyom s örök bánatom.

PEER GYNT. Tán felséged fölköthetné magát
S úgy vándorolna másvilágra át?
Végre az élet úgyis véget ér.

Nincsen tanácsom, a mely többet ér,

A FELLAH. Helyes, jó! Egy kötélért éltemet!
Kötélre föl, kötélre mindenestül!

Oly nagy különbség végre nem lehet,
S feledve van egy esztendőn keresztül.

(Készül fölkötni magát.)

BEGRIFF. Ez is egyéniség volt, módszeres.

PEER GYNT. Még sokra viszi. De lám, igazába
Még fölköti magát. Rosszul vagyok!

Szentséges Isten! csak innen vezess!

BEGRIFF. Csak átmenet, elmúlik, majd meglátja.

PEER GYNT. Csak átmenet? Bocsánatot!

(Menni akar.)

BEGRIFF. (visszatartja). Megörült ön?

PEER GYNT. Még nem, reméllem.

(Lárma. Hussein miniszter áttör a sokaságon.)

HUSSEIN. Hallom, hogy ma egy császár érkezett.
Ön az?

PEER GYNT (kétségbeesve). Ki volna, hogy ha én nem?

HUSSEIN. Jegyzékek; kérem, hol a felelet?

PEER GYNT.

Kellett nekem! Hajam tudnám kirántani!

HUSSEIN. Parancsol tán bemártani?

(Meghajol.)

Én toll vagyok.

PEER GYNT (még mélyebben meghajol).

Részemről a szerencse.

Én a papir, mást én sem mondhatok.

HUSSEIN. Az én sorsomtól, uram, Isten mentse!

Porzónak tartanak, pedig hát toll vagyok.

PEER GYNT. Az én sorsom, Toll úr, csak az marad:

Papir vagyok, de üres, tiszta lap.

HUSSEIN. Egyik sem érti, hogy mire születtem,

A porzóval kiöntenek szünetlen.

PEER GYNT.

Egy lány engem könyvként vett az ölébe,

Sajtóhiba, hogy csúnya volt-e, szép-e?

HUSSEIN. Mi szörnyű sors lehet a tollnak,

Hogy késsel hozzá sohse nyulnak.

PEER GYNT (fölugrik).

Miként szarvasnak, mely ugrik a mélybe,

Csak száll, csak hull, de nem jut völgy ölébe.

HUSSEIN. Eltompultam! kést ide! vágj!

Ha nem hegyeznek meg, elpusztul a világ!

PEER GYNT. Kár volna érte; isten alkotása,

S a ki teremté, maga is csodálja.

BEGRIFF. Nesze a kés!

HUSSEIN (megragadja). Ide vele:

Mily jól esik vágni vele. (Levágja nyakát.)

BEGRIFF. (félreugrik). Csak semmi vérfolt!

PEER GYNT (egyre növekedő félelemmel). Fogjátok meg őt!

HUSSEIN. Csak fogjátok meg, kezdem, mint előbb.

(Elesik.)

Kiírtam már magam. S a sírirat:

Derék írótoll volt s az maradt.

PEER GYNT (tántorog).

Mit tégyek és mi lettem! Te nagy ég!

Az lészek, mit te akarsz: söpredék,

Török, manó, de segíts! Ah elég! (Kiált.)

Már nem tudom, miként nevezzelek:

Balgák védője! ne hagyj el engemet!

(Elájul.)

BEGRIFF. (szalmakoszorúval kezében rángrik s lovagol rajta).

Imé, előttem a porba hever,

Eszméletét vesztette el.

Itt az idő!

(Fölteszi Peer fejére a koszorút s kiált.)

Éljen! az Én császára éljen!

EGY ŐR (a ketreczben).

A nagy Peer, császáruk sokáig éljen!

ÖTÖDIK FELVONÁS.

Egy hajón az északi tengeren, a norvég parton. Naplemente. Vihar. PEER GYNT erős, öreg ember, hófehér hajjal és szakállal a hátsó fedélzeten áll. Matrózskabátja, magas csizmája van; ruhája viseltes, arcza erősen megbarnult, kemény kifejezésű. A KAPITÁNY a kormánynál, a legénység odébb ül.

PEER GYNT. No lám, a Halling téli díszbe van,
Piroslik alkonyat sugáriban.

Testvére, a Jökel-orom mögötte
Kéklő jégköpenyét már fölöltötte.

A Folge olyan fehér, olyan foltatlan,

Mint szűzleány a tiszta patyolatban.

Eh, hagyjátok, ne bolondozzatok,

Mit tánczoltok, vén gránitoszlopok?

A KAPITÁNY (előre kiált).

Két ember a kormányra! Lámpa föl!

PEER GYNT. Ugyan fűj!

A KAPITÁNY. Még ma jobban is fűtyöl.

PEER GYNT. A Rondane innen kivehető-e?

A KAPITÁNY. Az nem, a Fonde van előtte.

PEER GYNT. És a Blahö?

A KAPITÁNY. Az árboecsesücsről látja

Galdhøpiget, ha tiszta az idő.

PEER GYNT. És Harteig merre van?

A KAPITÁNY (mutatja).

Ott tün elő.

PEER GYNT. No persze!

A KAPITÁNY. Ön most tér vissza honába?

PEER GYNT. Ifjú koromban jártam egyszer erre,
Azért tűnt oly jól ösmertnek szemembe.

(Kiköp s a partra néz.)

Tehát ott hátul, ama kéklő ködbe,
A hol a völgy mint sírbolt van befödve,
A fjord mentén, a keskeny part felett
Ott hát még mindig laknak emberek?

(A kapitányhoz.)

Mily messze esik itten ház a háztól!

A KAPITÁNY. Én Istenem, bizony jó távol!

PEER GYNT. Hajnalra ott leszünk?

A KAPITÁNY. Talán,

Ha nem lesz nagy vihar ez éjszakán.

PEER GYNT. Nyugatról már borúl.

A KAPITÁNY. Borúl!

PEER GYNT. Emlékeztessen, kedves úr,

Még mielőtt hajónk kikötne itt:

A legénységnek szántam valamit.

A KAPITÁNY. Nagyon szép.

PEER GYNT. Kérem! nekem sincs elég,

Majd mindent elvesztettem, mit lelek.

Szerencse vélem nem barátkozott,

Csak maradék, a mit haza hozok.

A KAPITÁNY. Elég, hogy otthon ön számot tegyen,

PEER GYNT. Nincs senkim, rokonom, se kedvesem,

Nem várja senki gazdag bácsiját,

De legalább nem is tolong köröttem.

A KAPITÁNY. Itt a vihar!

PEER GYNT. Tehát mint kikötöttem,
Ha kin az inség, a gond férge rág,
Szívesen szolgálók —

A KAPITÁNY. Nagyon derék.

Bizony, a legtöbb vékonypénzü nép,
Hanem gyerek egész rakás van.
A bér sovány úgy egymagában,
De ha van kis külön jövedelem,
Van akkor öröm otthon, végtelen!

PEER GYNT. Van gyermekük? van feleségük?

KAPITÁNY. No persze! mindnek! innen az inségük,
A legszegényebb mégis a szakács,
Annál mindennapos a koplalás.

PEER GYNT. Hát házasok? van öröm jöttükön?

A KAPITÁNY. Van, bár szegényes —

PEER GYNT. És ha beköszön?

A KAPITÁNY. Az asszony süt-főz, egy kis maradék
Szintén kerül...

PEER GYNT. Aztán egy gyertya ég
Az asztalon?

A KAPITÁNY. Söt kettő; kis itóka.

PEER GYNT. Sugy-é, meleg kályhánál összeülnek,
Vigan mulat a sok bohó fióka,
Apjuk mesél s ők annak úgy örülnek?

A KAPITÁNY. Biz úgy szokás, azért nagyon derék,
Hogy örömük ön gyarapítja még.

PEER GYNT.

Nem én, uram, csak nem vagyok veszett?

Azért küzdtem, hogy majd én szerezek

Más gyermekének örömet? No persze!

Keresményemnek izzadság az ára,

Vén Peer Gyntet bezzeg senkise várja!

A KAPITÁNY. Az ön pénze öné, maga szerezte.

PEER GYNT. Ez az! nem táplálok vele dögöt.

Kérem a számlám, mihelyt kikötött:

Másodosztályú kajüt Panamából.

A legénységnek pálinkát adok,

De, tisztelt uram, már bocsánatot,

Szívem s erszényem jobban mégse tágul.

(Az előfedélzetre megy; sötétedik, a kajütben lámpát gyújtanak; a
tenger egyre nyugtalanabb, köd és felhők.)

PEER GYNT. Otthon az asszony, otthon a gyerek,

Kik szeretik, kiket szeret.

Tudják, hogy minden távolságon által

Kísérik őket féltő vágyódással!

Én rám ki gondol szerető szívével?

Náluk egy gyertya, kettő: nálam éjjel.

Megálljunk csak! hopp, majd leitatom,

Hogy egy se jusson partra józanon,

Asszony-, gyerekhez mire hazaérnek,

Mind legyen, mint a disznó, olyan részeg.

Hogy szitkozódjanak, az asztalt verjék,

A síró asszonyt házukból kiverjék.

(A hajó erősen inog, P. tántorog s alig bírja megtartani magát.)

Ugyancsak tánczol hátra és előre,

Mintha fizetség járna érte,

Az Észak ma is még a régi dőre.
 Minő kiáltás volt ez itt, az égre!
 Az ŐR (elhű). Hajóroncs a szélmentes oldalon!
 A KAPITÁNY (a hajó közepén vezényel).
 Szélnek! erősen jobbra!

KORMÁNYOS. Vannak rajta?

ŐR. Hárman.

PEER GYNT. Utánuk, mentő csónakon!

A KAPITÁNY. No azt a szél hamar lekapja.

(Előre megy.)

PEER GYNT. Mit bántja azt? (A legénységhez.)

Legyetek bátrak!

Legföljebb, ha bundáitok megáznak.

CSÓNAKOS. Nem, nem tehetjük, szörnyű a vihar.

PEER GYNT.

Ismét kiálnak! Nyomban elsülyednek!

Szakács, előre, sok pénzt, kapsz, hamar!

SZAKÁCS.

Kétszáz font sok pénz, azért sem teszem meg.

PEER GYNT. Hitvány ebek! ah ezer átok!

Azoknak is van honn családjuk,

Mely várja őket.

CSÓNAKOS. Szép a türelem.

A KAPITÁNY. El a zátonytól!

KORMÁNYOS. Végük! Istenem!

PEER GYNT. Halálos csend lett.

CSÓNAKOS. Vége a hajónak,

S most három új özvegy zokoghat.

(A vihar nagyobbodik, P. a hátsó fedélzetre megy.)

PEER GYNT. Nincs hűség többé emberek szívében,

Meghalt a keresztényi szeretet,

Csak megszokásból imádkoznak éppen,

Az Úr előtt már senkiséremeg.

De ilyen éjben az Úrral tréfálni

Kockázatos, ezt már láthatja mind,

Nem jó dolog az elefánttal játszani,

S ők megteszik, habár a vihar int.

Én, én teljesen ártatlan vagyok,

Erszényemet azonnal megnyitottam,

S mégis mi hasznom? alhatom nyugodtan,

Mert lelk' ösméretem tisztán ragyog?

Még szárazon tán némi haszna von'...

De mitsem ér viharban a hajón.

Az egy igaz is elpusztúl azokkal

Az istenkáromló hitvány gazokkal.

Az ember itt magában semmi, semmi,

A többiek példáját kell követni,

S mert e barmoknak órájuk ütött,

El kell pusztulnom a népség között.

Az egyes ember itt semmit sem ér,

A többséggel együtt hal, együtt él.

Én mindig jámbor voltam, s fájdalom,

Hálátlanság lesz végül is jutalmam,

Csak volnék ifju még, hogy abbahagyjam

A régi nótát s kezdjek új dalon!

De nem késő. Megtudja a világ,

Hogy megjött Peer Gynt a nagy vizen át.

Még megkerítem régi udvarom,

Pompás kastélyt építek föl azon,

De be a házba senkit sem bocsátok,
Kolduljanak csak künn a jó barátok.
Kolduljanak, kezükben a kalappal,
De tőlem el nem mennek egy garassal.
Ha már a sors engem megkínzott,
Lesz a kin én is kacagni fogok.

EGY IDEGEN UTAS

(P. oldalán áll a homályban s barátságosan köszönt.)

Jó estvét!

PEER GYNT. Adj' Isten. Mi tetszik?

AZ UTAS. Én

Az utat Kegyeddel együtt tevém.

PEER GYNT.

Azt hittem, egyedül vagyok e hajó utazója.

AZ UTAS.

Csak egy kis tévedés. Kérem tegyen le róla.

PEER GYNT. De hol bujkált eddig? Nem értem.

AZ UTAS. A nappalt ki nem állhatom.

PEER GYNT.

Az arcza sápadt, bágyadtság szemében.

AZ UTAS. Pedig jól érzem magam nagyon.

PEER GYNT. Erős vihar van.

AZ UTAS. Hála Égnek!

PEER GYNT. Tessék?

AZ UTAS. Hát nézze a vizet!

Az életkedvem újra éled,

Elképzelvén a hajótörteket,

Habnak, féregnek való sok dögöt.

PEER GYNT. Ments Isten!

AZ UTAS. Mondja, látott felkötött,

Vagy megfult, vízbe fojtott tetemet?

Mindegyik oly erőltetve nevet,

Mint ki nyelvébe harapott.

PEER GYNT. Ugyan menjen, rajtam mulat?

AZ UTAS. Nem mulatok. De ha legott

Hajónk elsüllyed s víz alatt

Leszünk, mit szól ahhoz?

PEER GYNT. S ez megtörténhetik?

AZ UTAS. S én uszva menekülök, ön pedig

Alámerül?

PEER GYNT. Eh, mit fecseg?

AZ UTAS. Ugyan, ugyan! ha az ember remeg,

Ellágyul és jószívű lesz hamar.

PEER GYNT.

Ahá, értem. Tehát ön pénzt akar? (Zsebébe nyúl.)

AZ UTAS.

Eh, szó sincs róla. Sokkal jobb' szeretném,

Ha becses hulláját megkerithetném.

PEER GYNT. De ez már sok!

AZ UTAS. Pusztán a tudományért.

PEER GYNT. Elég!

AZ UTAS. Én fölbonczolom tetemet,

Új módszerrel, mit csak az új évszáz ért,

S megvizsgálom az álmok székhelyét.

Vizsgálatom szigorun tudományos.

PEER GYNT. Odébb, ha mondom!

AZ UTAS. Csak a tetemet!

PEER GYNT.

Örült gazember! még csak ez hiányoz,

Nem is eléggé fenyeget az ég.

Bármely percz meghozhatja a halálunk,
S míg gyilkos örvénynek fölötté állunk,
Őn még kihívja a rossz végzetet.
AZ UTAS. Eh, önnel ma tárgyalni nem lehet.
Majd máskor tán jobb szerencsével járunk.

(Barátságosan köszön.)

Ha súlyedünk, még egyszer szóba állunk,
Tán akkor kedve nem lesz oly veszett.

(Bemegegy a kajútba.)

PEER GYNT. Utálatos nép e tudós hiénák,
Ez atheisták, e merő szisztémák.

(A csónakoshoz, ki elmegy mellette.)

Mondd csak, ki az az útitársam,
Az a bolond, a kit itt láttam?
CSÓNAKOS.
Tudtommal nincs itt más utas, csak ön.
PEER GYNT.

Nincs más? Csak annál rosszabb. Köszönöm.

(A hajóinashoz, ki a kajútból jön.)

Ki ment le itt?
AZ INAS. Hajónk kutyája.
AZ ŐR. Föld van előttünk.
PEER GYNT. Pénzemet,
Az utitáskám!
A CSÓNAKOS. Mostan nem lehet.
PEER GYNT. Csak tréfa volt, ne adjon rája,

Segítek a szakácson, kapitány.
Hiszen nem vette komolyan talán?
KAPITÁNY. Az árboecz dől.
KORMÁNYOS. Vitorlánk szertefoszlik.
A CSÓNAKOS (elülről kiált).
Zátonyra jöttünk!
A KAPITÁNY. Hajónk összeomlik!

(A hajó szétzúzódik, láрма, zavar.)

A szárazföld közelében, hullámok és zátonyok közt.
A ködben határozatlanul kivehető egy mentőcsónak két emberrel; egy hullám megtölti és fölfordítja. Csönd.
Nemsokára felszínre vetődik a csónak, hasával a hullámok fölött. PEER GYNT a csónak közelében fölbukik.

PEER GYNT. Segítség! csónakot küldj ide nekem
S dicsértessél, nagy Isten, fönn az égben!

(A csónakba kapaszkodik.)

A SZAKÁCS (a másik oldalon merül föl).
Nekem nőm van és vár rám gyermekem,
Ő tartsd meg, Isten, gyarló életem!

(A csónakba kapaszkodik.)

PEER GYNT. El!
A SZAKÁCS. El!
PEER GYNT. Ütök!
A SZAKÁCS. Én is ütök!
PEER GYNT. Ha nem mégy, darabokra váglak.

Kettőt a csónak nem bír el, te dög!

A SZAKÁCS. Azt látom. El!

PEER GYNT. El!

A SZAKÁCS. Jer te, várj csak!

(Birkóznak, a szakács bénára üti egyik kezét, de a másikkal erősen kapaszkodik.)

PEER GYNT. El a kezéd!

A SZAKÁCS. Ah kegyelem!

Szegény nőm! árva gyermekem!

PEER GYNT.

Nekem még nincs s szeretném, hogyha lenne,
Azért tartok még életemre.

A SZAKÁCS. Bocssás, te éltél, én ifjú vagyok.

PEER GYNT. Ereggy, gazember, takarodj!

A SZAKÁCS. Isten nevében menj, a bánat

Nem emészt senkit te utánad.

(Kiált és elereszti a csónakot.)

Elsülyedek!

PEER GYNT (üstököt fogja). Megállj, majd tartalak,
Mig elmondod a Miatyánkodat.

A SZAKÁCS. Szót sem tudok, mindent elfeledék —

PEER GYNT. A földolgot csak, annyi most elég.

A SZAKÁCS. Uram, add meg nekünk —

PEER GYNT. Azt hagyhatod,

A mennyi eztán kell, azt megkapod.

A SZAKÁCS. Add meg nekünk a mi —

PEER GYNT. S itt elakad,

A szakács csak holtig szakács marad. (Elereszti.)

A SZAKÁCS (elsülyedve).

A mi mindennapi (Elmerül.)

PEER GYNT. Amen reá!

Csak megmaradt a régiek. Hajrá!

(Fölugrik a csónakra.)

Hol élet, ott remény.

AZ IDEGEN UTAS (a csónakra teszi kezét).

Jó reggelt adjon Isten!

PEER GYNT. Hah!

AZ UTAS. Hallom kiabálni itten,

Gondoltam, jó, hogy meglelém.

Nos, igazam volt az imént?

PEER GYNT. El, el, magamnak sincs elég helyem.

AZ UTAS. Én úgy uszom, hogy nincs baja velem,

Csak itt e lyukba dugom ujjamat.

A tetem ügyében jövök.

PEER GYNT. Utálat!

AZ UTAS. És most, hogy itt a kellő pillanat —

PEER GYNT. Azt mondom, fogd be már a szádát!

AZ UTAS. A hogy kívánja. (Csönd.)

PEER GYNT. Nos?

AZ UTAS. Én hallgatok.

PEER GYNT. Mit akarsz, szörnyeteg?

AZ UTAS. Én várhatok.

PEER GYNT (haját tépi).

Borzasztó! mondja meg, ki ön?

AZ UTAS. Barátja.

PEER GYNT. Szépen köszönöm.

AZ UTAS. Uram, nem ösmer? Sohse látott?

PEER GYNT. Az ördög vagy.
AZ UTAS (halkan). Ő gyújt világot,

Holott az élet napja elborul?

PEER GYNT. S ön tán azt véli botorúl,
Hogy az én vezérszellemem?

AZ UTAS. Még nem gyötörte félelem?
Éltéért még nem reszketett?

PEER GYNT. Vészben az ember megremeg.
De mit jelent az ön titkos szava?

AZ UTAS. S a félelemből nem fogant soha
Szent győzelem és büszke diadal?

PEER GYNT (ránéz). Ha az a szándoka, hogy engem
Megmentsen, miért nem tette ezt hamar?

S mért épp itt prédikál a szentem,
Hol már a tenger árja eltakar?

AZ UTAS. S ön azt hiszi, hogy szebb a győzelem,
Mely füstös kályhánál, otthon terem?

PEER GYNT. Jó, jó, de ön gunyt üzött én belőlem,
S még nem szerettem, már rettegve féltem.

AZ UTAS.
Nincs gúny, honnét jövék, a tartományban,
Kaczajra és sirásra ott egy ár van.

PEER GYNT. Mindent a maga idejében,
Mi másnak jó, nem illik nekem.

AZ UTAS. Ki hamvvederben békén szundikál,
Kothurnusban hétköznapon se jár.

PEER GYNT. El, borzadály, el, el, gonosz kezed,
Én nem halok meg! föld, föld! Éledek!

AZ UTAS. Nyugton, barátom, persze, itt nem
[végezhetém

Az ötödik fölvonás közepén. (Lecsúszik.)

PEER GYNT. Hiába henczegett, a dolog tisztá,
Ez úr csak egy unalmas moralista.

Temető magas hegyvidéken. Temetés, pap, község.
A halotti dal utolsó sorait éneklik. PEER GYNT jó az
úton.

PEER GYNT. Egy földim, a kit elhantolnak ott.
' De jó, hogy ő s nem én vagyok.

(Belép.)

A PAP (a sír fölött beszél).

És most, hogy lelke föl a mennybe szállott,
És itt maradt a gyarló porhüvely,
Lássuk hivek, ez élet miben állott,
S e lélek milyen sorsot érdemel.

Nem volt dússem szellemben, sem javakban,
A hangja és tartása férfiatlan,
Gyengén beszélt és bizonytalanúl,
Aligha volt saját házában úr.
A templomba is oly zavartan lépett,
Mint a ki szól: «Bocsánatot, hogy élek!»
Gudbrand-völgyből jött — még most is emlékszem,
Ő maga vézna, kora gyermeki,
S tudjátok tán, hogy soha életében
A jobbkezét zsebből nem vette ki.

Keze zsebében. Erről ismerék meg,
Ebben mindnyájunktól különbözött,

S a félelemről, melyet mindig érzett,
Ha olykor megjelent az emberek között.

De bárha mindig csöndes útain járt,
S köztünk maradt merőben idegen,
Nem gátolhatta, hogy ne tudják mindjárt:
Négy ujjá volt csak a jobbik kezén.

Emlékezem... pedig sok éve van tán,
A sorozáson történt Lundeben,
Rossz, háborús napok... mindünknek ajkán
Ezer remény és még több félelem.
Ott voltam én is. Hosszú asztal mellett
A sebész, polgármester, kapitány,
A fiúk jöttek, s a kinek kitellett
Mértéke, azt beírták azután.

A szoba tömve, ünnepi komolyság,
Künn annál hangosabb volt a mulatság.

Most egy nevet kiáltnak. Ez belépett.
Az arca sápadt, halotthalovány,
S hogy intenek, a nagy asztal felé megy,
Jobbját fehér kendőbe burkolá,
És kapkodott, szót keresett — hiába,
A kapitány úgy szidta, mint a zápor,
Míg végre oszt' hebegve, arca lázba,
Valami mesét bökött ki magából,
Hogy nem jól fogta meg a sarlót,
És egy ujjat tövig letarlott.

Csend lön — csak épp az óra ketyegett;
Ajukunk, szemünk egymásnak integet;
Pillantásunk rá nézve kész halál,
Ő érzi, bár nem lát, egész' elbódul...

S a vén, komor, ősz kapitány föláll,
Kiköp és mond ajtót mutatva: «Lódulj!»

S ő ment. S a merre járt, mindütt kitértek,
Ki rá nézett, szemével döfte át,
S futott, rohant, a mint ajtóhoz érhet,
Rohant vadul föl, hegyen, csúcson át,
Fönn szakadékon, sziklaszál fölött
Állt kis kunyhója s ő odaszökött.

Félévvel később jött közénk e helyre
Ő, anyja, jegyese és kis fia,
Kis földet vett — már rég nem volt mivelve —
Ugyancsak jól kellett dolgoznia.
A mint tehette, meg is esküdött,
Kunyhót épített, földét dolgozá,
De munkáján az Isten öröködött
S adott dúsan áldást, kalászt reá.
Ha jött templomba, kezét eltakarta,
De hogyha otthon senki sem zavarta,
Kilencz ujjával tízért dolgozott.
De tavasszal a víz kiáradott.

Éltén kívül semmije sem maradt.
S ő újra izzadt a dolog alatt,
Erdőt irt és egy védettebb helyen
Kunyhót épít, hol a vízár nem éri.
Két évre egy lavína hirtelen
Alázuhan s földönfutóvá teszi.

S ő küzd tovább és munkál rendületlen,
Ás, fúr, farag, hogy verejtéke hull,
S nem hullt a hó még és befejezetten
A harmadik ház, mely magasba nyúl.

Három fia született, szép fiúk,
Már iskolába kellett járniuk,
Az út veszélyes, alig nyomnyi széles,
Ki rajta jár, mindjárt szédülést érez.
S hogyan segített rajt? A legnagyobbat
Kötélre vette, azon lebocsátja,
A többi karra vette, hátra.

Így küzde értük; ők sokra jutottak.
S mi lett a hála érte? mind elment rég,
Az újvilágban mind meggazdagodtak,
S apjuk jószágát végképp elfeledték.

Nem volt ő nagyralátó. Szűk körén
Túl, a távolba sohse látott.

S nem érzi, mely int sürgősen felénk,
A jobb hitet s a túlvilágot.

A nép, haza s minden, mi szent,
Előtte szó volt, mely mitsem jelent.

De volt szívében mélységes alázat.

Keresztje ellen sohse lázadt,
És tudta, ha bírása elé megérkezek,
Zsebéből majd ki kell venni kezét.

Megszegte a törvényt? Ó az lehet,

De él valami törvényink felett,

Miként a havas ormokon felül

Emelkedik a felhő egyedül.

Rossz polgár volt, az egyház és az állam

Nem vette hasznát. Ám fenn a hegyen,

Hol fáradt, küzdött emésztő munkában,

Ott nagy volt ő, ő maga teljesen.

Szívének hangja tompán zeneggett,

Mint hegedű, ha eltompítják hangját,
És mégis, megvíván az élet harcát;
Fáradt harcos, bék, nyugalom veled!

Ki vizsgálja a szíveket, veséket?
Neked adatott az, Uram, te néked!
S mégis reméllem, a hit bennem ég:
Úra előtt nem áll, mint nyomorék!

(A halotti kíséret eloszlik, Peer Gynt egyedül marad.)

PEER GYNT. Ez már keresztény ige, az szent,
Nem hátborsóztató, se rettent.
Aztán a végszó: «ő maga vala»,
Már dicséretre méltó egymaga.

(A nyitott sírba tekint.)

Tán ő volt, ki megcsonkítá magát,
Amikor ottan vágtam én a fát?
Ki tudja? hogyha itt nem állanék
E vétkes sirján, bottal a kezemben,
Azt hinném, engem siratott el, engem,
S megrikatott vón' ez a gyöngy beszéd.
Van abban valami szép, megható,
Ha így a sír fölött egy visszatekintést vet
Az elhunyt életére; elég jóakaró,
És nyoma sincs benn kegyeletsértésnek.
Biz Isten, én is hallgatnám a sorsom
Folyását, a mint elmondja a pap,
De még ráérek, egyelőre hordom
Alázatosan időnapomat.
Mert tartja az írás: A jobb csak jobb a jónál!

Ibsen. Peer Gynt.

Ahány nap, annyi baj! S gondolj mindig a végre.
 Az egyház vigaszunkért jót áll:
 Eddig ügyet se veték az ilyen temetésre.
 De most oly jól esett a komoly, szent malaszt,
 Tudós pap ajkáról: Ahogy vetsz, úgy aratsz.
 Magához hű, ez az, mit embertől kívánt,
 Magához hű kicsinyben, nagyban egyaránt.
 S így bár megtép a sors, megvan az elégtétel,
 Hogy egybehangzón éltél az erkölcsi igékkel.
 És most haza! mert gátolhat akármi,
 Ha sorsod még oly fájdalomra indít,
 Vén Peer Gynt a saját útján fog járni,
 Szegény lesz, ámde becsületes mindig.

Domb egy kiszáradt folyómeder mellett. Bedőlt malom
 a parton. Köröskörül pusztulás. Följebb udvar, rajta
 árverést tartanak. Sok ember lármázik, iszik. PEER
 GYNT egy gyeppadon ül a malomnál.

PEER GYNT. Ide-oda egy az út,
 Künnről-bennről odajut,
 Az idő fölfal, a folyó elcsmézt.
 «Kerülj!» mindig erre gondolni kész.

GYÁSZRUHÁS FÉRFI.

A népség csupa rongyokat hagyott.

(Peer Gyntet meglátja.)

Idegen úr. Adj Isten jó napot.

PEER GYNT. Fogadj Isten. Vigan vannak nagyon.
 Keresztelő ez? vagy lakodalom?

GYÁSZRUHÁS.

Inkább mondhatnám tán házavatásnak,
 A menyasszony a kukacok között...

PEER GYNT. És kukacok a lakoma fölött...

GYÁSZRUHÁS. És ez vége a bús danának.

PEER GYNT.

Ahány a dal, mind egy hangjegy szerint jár,
 Mind régi, tudtam kis koromba mind már.

EGY HUSZESZTENDŐS (öntökanállal).

Nézd mire akadtam a régi lombra,

Evvel Peer Gynt gombot öntött hajdanta.

MÁSIK. Egy sillingért aranymerő lapátot —

HARMADIK. Ötödfélért egész szekrény kabátot.

PEER GYNT. Peer Gynt? Ki volt az?

GYÁSZRUHÁS.

Ő volt valaha

Aslak kovács s a halál sógora.

SZÜRKERUHÁS. Te elfeledsz engem! mint teheted?

GYÁSZRUHÁS. Te is el a haegstadi esetet.

SZÜRKERUHÁS. Te is jóízűt neveltél rajta.

GYÁSZRUHÁS. Csak a halált is aztán be ne csapja.

SZÜRKERUHÁS. Sógor! igyunk a sógorságra egyet!

GYÁSZRUHÁS.

Az ördög sógorod! ki látott ily veszettet!

SZÜRKERUHÁS. Jó, jó, a vér vízzé nem válhatott,

Peer Gynt a sógorod, azt nem tagadhatod.

(Vele együtt el.)

PEER GYNT (magában). Akad még ösmerős.

EGY FIÚ (a gyászruhás után kiált). Ereggy, mulass,

Anyád a sírból kél s lesz nemulass!

PEER GYNT (főlál).
 Itt, e pontban tévedt a gazda most:

Mennél mélyebb a föld, csak annál illatosb.
 EGY IFJÚ (medvebőrrel). A Dovre-macska! Itt a büre.

Ez fektetle a manót a fűre.

MÁSÍK (íramszarvas koponyával).

Nézzétek csak ezt az aggancsos bakot,
 Mely Peer Gynttel a Gendinen vágatott.

HARMADIK (kalapácsosál a gyászruhás után kiált).

Ne Aslak, itt a kalapácsod,
 Mely a dióból ördögöt kivágott.

NEGYEDIK (üres kézzel).

Itt a köpeny, Mats Moen, láthatatlan,
 Ingriddel Peer Gynt vágatott el abban.

PEER GYNT. Pálinkát, fiúk, azért eladom,

Mi még maradt kis ingó s más nagyon.

IFJÚ. Mit adsz el?

PEER GYNT. Van egy palotám,

A Rondonban. Az a palota ám!

IFJÚ. Egy gomb — először.

PEER GYNT. Italt nem kínálhatsz?

Pofonverlek, ha még azt sem ajánlasz.

MÁSÍK. Jókedvű az öreg.

(Köréje csoportosulnak.)

PEER GYNT (kiabál).

Grane lovam,

Kinek kell?

EGY A TÖMEGBEN. Jó, de merre van?

PEER GYNT. Nyugatra. Ugy tud ám a' futni,
 Ahogy Peer Gynt sohsem tudott hazudni.

TÖBB HANG. Mid van még?

PEER GYNT. Mint a pelyva, aranyom.

Kárral vettem s alig lesz rajt haszon.

EGY FIU. Kiáltsd ki!

PEER GYNT. Álom egy kis imakönyvről,

Egy horogért eladó.

A FIU. Ördögöt köll.

PEER GYNT. A császárságom! közzétek dobom,

Czivódjatok egymással érte.

A FIU. S a korona?

PEER GYNT. A legszebb szalma, mondhatom,

Akarmelyiknek illik a fejére,

Egy szűztozás egész épp állapotban,

Örült ember megöszült fürtei,

Próféta szent szakállá, nesztek, ott van,

Csak nekem meg tudjátok mondani,

Pusztán egy szóval: az ut hol van?

ELÜLJÁRÓ (odalép). Oly furcsa minden szavad, tetted.

Jó lesz, ha kissé hívőkre tetetlek.

PEER GYNT (kalappal kezében).

Nagyon helyes. De mondd, ki volt Peer Gynt?

ELÜLJÁRÓ. Eh mit fecsegsz?

PEER GYNT. Ez itt ösméri mind.

ELÜLJÁRÓ. Azt mondják, sokat hazudott.

PEER GYNT. Hogyan?

ELÜLJÁRÓ. Amit másról tudott,

Ugy mondta el, mintha ő tette volna.

De nincs az úrnak egyéb semmi dolga? (Megy.)

PEER GYNT. S e furcsa ember hova lett?

IDŐSB EMBER. Külföldön töltött hosszú éveket,

Aztán nem szolgált neki sem jó sors, sem egészség,
S most néhány éve már, a szegényt felkötötték.

PEER GYNT.

Hogy? felkötötték? És így érte végét? (Köszön).
Igy hát hú volt magához mind a végig.
Isten megáldjon! (néhány lépést tesz, de újra megáll).

De tán köszönetkép

Elmondhatnék egy történetkét.

TÖBBEN. Ha tudsz —

PEER GYNT. Én, ki a világot bejártam?

(Közelebb jő, arczára idegenszerű kifejezés ül.)

San-Franciskóban aranyásó voltam.
Volt szédelgő egész halommal ottan;
Egyik lábujjával hegedült,
A másik térdén spanyol tánczot lejtett,
A harmadik rögtönzött verset,
Amig agyába szurkáltak be tűt.
Az ördög is ott akkor megjelent épp,
Amint mondják, hogy próbáljon szerencsét.
Műsora nem volt több, csak az:
Ugy visitott, mint egy élő malacz.
Nem ösmerték, de a személye vonzott,
A közönség hozzá csak úgy tolongott.
S ő föllép bógalléros köpönyegben
— A fő művészet van az öltözetben —
De alul a redők között
Egy kis malaczka rejtőzött.
Az előadás ím megkezdetik:
Az ördög csip, a malacz meg visit.

A címe ez vala: elmélkedés
A malacz-létről, ennyi az egész.
Még egy csipés — most utolsót visit,
A művész meghajol s eltávozik.
Dicséret, gáncs jutott a visitásnak,
A bírálatok megjelennek másnap,
Lerántják a művészt: a hang magas,
A végvisitás éppen nem igaz.
De egyben mindegyik találkozott:
A visitás, mint ilyen, túlozott.
Igy járt az ördög a művészetével,
Mert — nem számolt a közönséggel.

(Köszön és távozik; az emberek némán állanak.)

Pünkösöd előestéje. Mélyen az erdőben; hátrább a tisztáson kunyhó, ajtaja fölött iramszarvas agganca. PEER GYNT a bokorban mászkál és vadhagymát gyűjt.

PEER GYNT. Uj álláspont! vajj' ennél megmaradjak?
Mindent vizsgálj és tartsd meg a legjobbat.
Igy tettem, kezdve a nagy Cæsaron
S végezve lenn — Nabukadnézaron.
Vagyis: megint a bibliára tértem,
Mint agg pihen az anya lágy ölében.
Mert irva van: a föld porából lettél,
S ki onnan vétetett, az oda megtér.
Azért igen gyakorlati tanács,
Hogy első légyen s fő a jóllakás.

De hagymával? az nem táplál bizony.
 Majd inkább a csapdát fölállítom,
 Víz a patakban van, nem szomjazom,
 Ugy élek, mint egy fejedelmi barom.
 S ha üt az óra — nem késhe sokáig —
 Elküszom egy szélkidöntötte fáig,
 Tar gallyak közt lesz csöndes pihenésem,
 De a kéregbe körmömmel bevésem:
 «Itt nyugszik Peer Gynt. Nyugalom a holttnak!
 Császára volt négylábu állatoknak.»
 Császár? (Nevet.)

Prófeta, te dicső, te nagy.
 Nem császár, hanem hagyma vagy.
 Meg is hámozlak császár-Peer barátom,
 Nem bánom, felséged bárhogy kiáltson.

(Lehámoz egy hagymát.)

Im itt a külső, piszkos, ronda máz,
 A hajótörött, a ki hadonáz.
 Aztán az útas, a ki érzi, mint
 Üt, vág, ha rossz kedvébe van Peer Gynt.
 Aztán az aranyásó-Én, a patkány,
 Nincs nedve, soha nem is volt tán.
 Most a vastag bőr; várj, hohó, vigyázz!
 Ez itt a Hudsons-bai-i prémvadász.
 Itt belül ez, akár egy korona,
 Adieu! még volt s többé nem lesz soha.
 A történettudós is itt, a kedves,
 Meg a prófeta, friss, még üde, nedves.
 Hazugságtól bűdös, mint Irás tartja,

Az embernek szemét vörösre marja.
 A bőr, mely lágyan ujjamhoz tapad,
 Mutatja a gazdag, vidám urat.
 Aztán ez kóros: feltja feketéllik,
 Csak nem tudom: négerre, papra illik?

(Egyszerre több hártját tép le róla.)

Hát csupa bőr? Szeretném tudni csak,
 Végtére látható lesz-e a mag?

(Széttépi az egész hagymát.)

Biz ez bőr végig, az egész darab,
 Csakhogy belülről mindig vékonyabb.
 A természet tréfás! (Eldobja a maradékot.)

Az ördög bánja,
 Az embert csak gondolkodás ne bántsa!
 Eh végre én már nem botolhatok,
 Hisz négykézláb a földön lenn vagyok.
 Hej, furcsa egy vadászat ez az élet,
 Mikéntha rókát kergetnének,
 Utána kapsz, de eloson,
 És üres lég a jutalom.

(A kunyhó közelébe ér, meglátja a döbbenten megáll).

E kunyhó az erdőben! (Szemét dörszöli)

Istenemre!

Én láttam ezt már egykor, valaha.
 És ajtaján az agganacs ott diszelge,
 S fölül a tenger tündér asszonya.
 Hazugság!... a reteszt, zárt rá kell tennem,
 Manó-nép, asszony, férfi künn rekedjen.

SOLVEJG (énekel a kunyhóban).

Pünkösdre minden ime készen.

Mért késel a messzeségben?

De eljössz ugy-e bár?

A munkától vagy fáradt,

Ne félj, én várva várlak,

A kedvesed epedve vár.

PEER GYNT (csöndesen fölemelkedik, halotthalványan).

Im egy, ki hí volt — a másik feledt,

Az kóborolt — ez a sírig szeret,

Irtózatoss most már hiába bánom:

Itt, itt volt az én császárságom.

(Elrohan az erdőbe.)

Éj. Erdőség, melyet tűz pusztított el. Mérőföldre látszanak a megszenesedett fatörzsek. Fehér köd vonul át a földön. PEER GYNT fut az erdőn át.

PEER GYNT. Kőd, hamú, dögvész a tájon,

Itt építs hát, mesterem,

Dögpáratól szállva álljon

Nagy műved, a sirverem.

Álmok, ál-tudás, hazugság

Építik föl a gulát,

Belül a léposók befutják,

Álerények, ál-tusák.

Aggódás a bűnbánat helytt.

Átok a szent borzalom helytt,

S a tetőre írd az ékit:

Petrus Gyntus Caesar fecit.

(Hallgatózik.)

Milyen sirás, hogy zokog!

Mily üvöltés, hogyan tombol!

Lábam előtt gomolyok,

Mit akartok? el utamból!

A GOMOLYOK. Mi gondolatok

Vagyunk, gondolj ránk!

Mindegyik halott,

S te is jössz hozzánk!

PEER GYNT (megkerüli őket).

Egész éltém, egynek adtam,

S most itt állok elhagyottan.

A GOMOLYOK. Mi feltörekedtünk

A fénybe, magasba,

És gomolyok lettünk,

Szavunk ki hallja?

PEER GYNT. Gáncsot vettek, ostobák,

Álljatok tüstént odább! (menekül).

SZÁRAZ LEVELEK (a szél hordja őket).

Jelszó valánk,

S ki nem ejtél te,

Elhányatánk

A szörnyű szélbe.

Gyümölcsöt védve

Meg nem maradtunk,

Féreg emészttve

Leszakadtunk.

PEER GYNT. Nem hullottatok hiába,
Hullt levélből lesz a trágya.

LÉGI HANGOK. Dalok vagyunk,
De nem daloltál,
Most elhalunk,
Mert elpártoltál.

Szivednek mélyén
Mi csöndbe vártunk,
Se halva, sem élven
Méregre váltunk.

PEER GYNT. Örögre is! nem volt kedvem
Versírásra kerekednem.

(Gyorsabban megy.)

HARMATCSÖPPEK (hullanak az ágakról).

Könnyek vagyunk
S te nem könnyeztél,
Elapadunk
S te nem éreztél,
Szólt szíved
S rá nem hallgattál,
Most vége lett
S te jégge fagytál.

PEER GYNT. A Dovre-várban bőgtem eleget,
Azért elverték, jobban sem lehet.

LETÖRT KALÁSZOK. Mi vagyunk a tettek,
S te nem hajtál végre,
Erőd elvesztetted,
S mindennek vége.
De ítélet napján

Vádunk letipor,
S panaszunk folytán
Elkárhozol.

PEER GYNT. Azt mondom, hogy most már elég,
Fölróni azt is, a mit nem tevék! (Elrohan.)

AASE HANGJA (a távolban). Rossz kocsis voltál,

Fölborult a kocsi,
Egész nap a hó száll,
Az utast befödi;
Rossz útra hajtod a lovat.

A kastély merre, Peer?
Meglásd, majd az ördög fogad
S jól a hátadra ver.

PEER GYNT. Szegény lélek, hát nyögve vidd
Ördög bűnének terheit,
Pedig mihaszna tagadom,
A magamé is súlyos már nagyon.

Más hely a pusztán.

PEER GYNT. Sirásót! hol vagytok, ebek?
S egy szép egyházi éneket,
A kalapomon gyászszalag,
Temetem a halottakat.

A GOMBÖNTŐ (ládikájával s egy nagy olvasztókanállal jön egy
Jó estét! [mellékútról.]

PEER GYNT. Adj isten, barátom.

A GOMBÖNTŐ.

Menjünk együtt. De te sietsz, úgy látom.

PEER GYNT. Igen, a temetőbe.

A GOMBÖNTŐ. Eszerint

Becses neved talán Peer Gynt?

PEER GYNT. Azt mondják.

A GOMBÖNTŐ. Ejnye, ezt már szeretem,

Épp ő rá van ma szükségem nekem.

PEER GYNT. S mi végre?

A GOMBÖNTŐ. Nem látod, hogy ez mi?

Téged ma kell még e kanálba venni.

PEER GYNT. Minek?

A GOMBÖNTŐ. Hogy újra öntselek.

PEER GYNT. Hogy újra —

A GOMBÖNTŐ. Nos, mi van veled?

Sírod megásva, gyalulva a deszka,

Féregnek étkül tested földbe száll,

De lelkedet a Mester énám bízta,

Azt el kell vinnem, mert ő várja már.

PEER GYNT.

Az nem lehet, úgy se szó, se beszéd...

A GOMBÖNTŐ.

Tudod jól, hogy népünk szokása rég:

Keresztelőre és halotti torra

Nincs szükség külön meghívóra.

PEER GYNT.

Bocsánat... a fejemben oly zavar van...

Mi vagy tehát?

A GOMBÖNTŐ. Gomböntő! százszor újra mondjam?

PEER GYNT. Becézett gyermeknek sok a neve!

Hogy rám halászol, eh, nem gondolok vele,

De hidd el, öreg, mégis tévedsz egyben:

Velem jobban kell bánnod, szelidebben.

Nem vagyok ám oly rossz, mint gondolod,

Én tölem is telt egy-két jó dolog;

Balgának mondhat, azt csak még elértem,

De kanaladra azért meg nem értem.

A GOMBÖNTŐ.

Magam se mondhattam vón jobban, szebben:

Nem vagy bűnös magasabb értelemben.

Nem is vagy méltó tüzes gyehegnára,

Csak idejutsz, az olvasztókanálra.

PEER GYNT. Pokol, kanál mindegy, a név buta,

Az egyik eb, másik kutya.

Jó lesz, ha kotródasz!

A GOMBÖNTŐ.

Azt veled talán,

Goromba fráter, szarvam van s patám?

PEER GYNT. Mit! lópata vagy róka karma?

Csak ne fecsegy s ereggy utadra.

A GOMBÖNTŐ. Te szörnyen tévedsz, gyermekem,

Tréfára nincs időm nekem,

Azért elmondom, mint van a dolog.

Magad mondád: «nagy bűnös nem vagyok,

Alig kicsiny» —

PEER GYNT.

Ez már lehet,

Ez jobban hangzik.

A GOMBÖNTŐ.

Ámde ne feledd,

Jónak nevezni téged, az szinte úgy hamis.

PEER GYNT. No azt gondoltam magam is.

A GOMBÖNTŐ. Tehát te fél-ember vagy, úgy-e bár?

A nagy bűnhöz kevés a szenny, a sár,

A bűn is munka, nem csupán mulatság.

PEER GYNT. Tehát szerinted az a nagy, csodás,

Ha úgy verekszünk, mint egy óriás.

A GOMBÖNTŐ. Nono, te vétkezni is gyáva voltál.

PEER GYNT.

A bűn előttem nem volt jobb — mocsoknál.

A GOMBÖNTŐ. Helyes, megegyezünk. Tüzes pokol

Nem teneked való, ki a sárban lakol.

PEER GYNT. Tehát megkímélsz? Nem vagyok tied?

A GOMBÖNTŐ. Dehogynem, éppen újjá öntelek.

PEER GYNT. Minő fogást eszeltetek ti ki,

Amíg Peer Gynt időzött odaki?

A GOMBÖNTŐ. Ósrégi e szokás; és van a végett,

Hogy kerüljük az értékvesztéséget.

E mesterség sem biztos ám föltétlenül,

Az öntés néha nap sehogyse sikerül.

Például egy gombon ha nincs lyuk —

PEER GYNT. Azt egyszerűen elhajítjuk.

A GOMBÖNTŐ. Igen, apád is így cselekvék,

Amíg a pénzeszsákból erre telt még.

De a ki mester, van annak eszi:

A hasztalant is elteszi,

Semmit könnyelműen el nem hajít:

A nyers anyag is érhet valamit.

Te csillogó gomb voltál e világon,

Csak egy hibád van, nincs füled, barátom,

Azért a többivel most újra öntelek.

Nos láthatod, hogy nincs rossz szándokom veled.

PEER GYNT. De nem kívánsz talán Péterrel, Pállal

Egy társaságban öntni által?

A GOMBÖNTŐ. Pedig az úgy lesz, édesem,

Már más is átesett ezen.

A pénzverőben így bánnak a pénzzel,

S te tán magadba több értéket érzel?

PEER GYNT. De ez zsványság, megmondhatja bárki.

Tisztelt barátom, engemet bocsáss ki!

Fületlen gombbal, lyukas filléressel

Mit is törődik az urad, a Mester?

A GOMBÖNTŐ. Az, hogy a gomb fületlen vagy kopott,

Még nem csökkenti a fémananyagot.

PEER GYNT. Nem és ezerszer nem! tiltakozom,

Ily nyomorultul el nem kárhozom.

A GOMBÖNTŐ. De kell lakolnod; hiszen föl az égbe,

Azt magad is tudod, hogy sohse mégy be.

PEER GYNT. Én bármivel, de bármivel beérem, ||

De nem hagyom megkisebbitni Én-em.

Ítéld, a mint szokás, magam kívánom.

Poklokra küldsz? hát azt magam se bánom.

Mi az, száz évvel több vagy kevesebb?

Nálam különb urakkal megesett.

A kín is ott benn csak erkölcsi kín,

Nem lesz oly nagy, mint földi kínjaim.

Csak átmenet, miként megírva van,

S mint róka koma mondta. Későbbben vagy ko-

Majd vége lesz; a panasz szóztalan, rábban

S él a remény a bűnös bánatában.

De ez a másik: fölolvadni,

S egy idegenben föltámadni,

Egy rongy kanálban elveszítetni Én-em:

No már ezt magamnak kikérem.

A GOMBÖNTŐ. De édes jó Peerem, hogyan szabad
Ilyesmiért fölizgatnod magad?

Ember! te soha *magad* nem valál,

Mit lármázol, hogy elvisz a halál?

PEER GYNT. Én nem valék én? Ah nevetség!

Peer Gynt Peer Gynt volt, Uraságod téved!

Ugyan ne spekulálj, ejtsd el ez eszmét.

Ha át tudnád vizsgálni a vesémet,

A szívemet, benne csak Peerre lelnél,

S mindig reá s egyébire soha ennél.

A GOMBÖNTŐ. Az nem lehet. Az írás rólad így szól:

Hívd Peer Gyntet. A lelke botorul

Elfordul méltó hivatásitúl,

Majd a kanálban újra öntve tisztul.

PEER GYNT. Eh, butaság, tán nem jól olvasod,

Nem Peer, hanem Rasmus vagy Jon van ott.

A GOMBÖNTŐ. Ezek benn voltak a kanálba rég,

De most jer, a tréfa már épp elég.

PEER GYNT. No persze! és ha holnap kiderül,

Hogy tévedés volt s nem engem hívnak,

Te felelnél meg érte egyedül,

S gondold a bajt el, mely belőle támad.

A GOMBÖNTŐ. Írásba van.

PEER GYNT. Adj hát időt nekem,

És én bebizonyítom fényesen,

Hogy én én voltam mindig, bármi ért.

S ez épp a fővitánk.

A GOMBÖNTŐ. De azt ne véld,

Hogy pusztá szóra én hiszek neked.

Mivel erősíted meg hiteled?

PEER GYNT. Tanukkal s okmányokkal.

A GOMBÖNTŐ. Attól tartok,

Hogy te a mesterem bolonddá tartod.

PEER GYNT. Nem, igazán. De ha kérnem szabad,

Add nékem kölcsön ennenimagamat.

Jövök hamar! csak egyszer születünk,

S én-ünket nem pótolja sirkövünk.

A GOMBÖNTŐ. Mehetsz. Mégennyi időt adtam neked,

Az első keresztútnál úgyis véged.

(Peer Gynt elszalad.)

Más részén a pusztaságnak.

PEER GYNT (nagy sietve).

Az idő pénz; most szörnyen érdekel,

Vajj! az első keresztút messze még?

Vagy tán már itt van, közvetlen közel?...

A föld alattam mint tüzes vas ég.

Tanut! tanut! de itt hogy leljem! Éppen

A vadon erdő kellő közepében?

Eh hitvány a világ, az embert tépi, marja,

Mikor legszebb jogát bizonyítani akarja.

(Egy törődött aggastyán bottal kezében, zsákkala hátán eltotyog előtte.)

AZ ÖREG (megáll). Uram, hajléktalan aggkonyörög...

PEER GYNT.

Nincs aprópénz zsebembe most, bocsánat.

Az ÖREG. Peer herczeg! no de ezt az örömet!

PEER GYNT. Ki vagy?

AZ ÖREG. Feledted a Rondane-várat?

PEER GYNT. Hogyan, tehát?

AZ ÖREG. Az az, a Dovre-véne.

PEER GYNT. A Dovre-véne? te? elhihető-e?

A DOVRE-VÉNE. Ugy-e ebül vagyok? Mire jutottam!

PEER GYNT. Hát koldulsz?

A DOVRE-VÉNE. Csak szánj, épp ez kell nekem!
Kezemben koldusbot, úr a gyomorban.

PEER GYNT. Hahó! Ezt épp tanúnak vihetem.

A DOVRE-VÉNE.

De herczegséged is egész fehér lett.

PEER GYNT. Tisztelt após! sorvasztanak az évek.

De hagyjuk most a magánügyeket,

A czivódást: heves voltam, lehet . . .

A DOVRE-VÉNE. Igen, herczegséged még ifjú volt,

S ki az, ki ily korban sosem botolt?

De jó, hogy ott hagyá menyasszonyát,

A bestia rég szégyenemre vált.

Od' adta magát minden férfinak,

Most Tronddal él, képzelje csak.

PEER GYNT. Melyikkel?

A DOVRE-VÉNE. Fönn a hegyben.

PEER GYNT. Ez a bér

Az egykor elcsalt három kedvesér'.

A DOVRE-VÉNE.

De unokám vidám, jókedvű ficzkó,

Sarjával telve szerte minden kuczkó.

PEER GYNT. Ej, édesem, most ördög bánja ezt,

A hátamon van egy súlyos kereszt,

S ha nem hozok bizonyítványt, tanut,

A kés még máma a torkomba fut.

Azért, barátom, kérlek, jöszte vélem

Tanúnak, a költséget nem kimélem.

A DOVRE-VÉNE. A herczeg úr szolgálatára állok,

De magam is egy írásért instállok.

PEER GYNT.

Örömmel, pénznél százszor szivesebben,

Az ember úgys nehezen szerez,

De halld tehát: tán él még emlékedben

Az est nálad.

A DOVRE-VÉNE. Herczeg!

PEER GYNT. Ne herczegezz!

Bolondságot akartál tenni vélem,

És megvakítani (csak az Isten óvá)

A balszemem; engem tenni manóvá;

S mit tettem én? Azt mondtam erre: «Én nem!

Mit szerelem, tisztesség, hatalom?

Én én maradok és úgy akarom!»

Hát erre légy szives esküt letenni.

A DOVRE-VÉNE. Nem tehetem.

PEER GYNT. Hisz az egész csak ennyi.

A DOVRE-VÉNE.

Mért kényszerítne ön hazudni engem?

Ön megnyugodott már törvényeimben,

Ivott a sörből —

PEER GYNT. Mert ön törbe csalt.

De végül én arattam diadalt.

S csak ott válik meg, ki a férfiu:

A végszó súlyos, nem üres, hiu,

A DOVRE-VÉNE. A végszó! igen, ez a fő.
 PEER GYNT. No ládd!
 A DOVRE-VÉNE. Mikor te Rondan várát elhagyád,
 Az lett a jelszód, a mi az enyém.
 PEER GYNT. Mi?
 A DOVRE-VÉNE. Az én nagy, merész, erős igém.
 PEER GYNT. És ez ige?
 A DOVRE-VÉNE. Most újra hallhadd:
 Manó, elég légy mindig tenmagadnak!
 PEER GYNT (hátrál). Elég!
 A DOVRE-VÉNE. Igen, bármerre jártál,
 Mindent csak e szerint csináltál.
 PEER GYNT. Én? Peer Gynt?
 A DOVRE-VÉNE. S ez a hála, jutalom,
 Manóként éltél s titkolád előttem,
 A mi valál, lettél én általam,
 Jelszóm vezet azóta minden időben.
 S most idejössz és lábbal' taposol
 Engem s a jelszót! Hejh, tudnám fizetni vissza!
 PEER GYNT. Valami hiba van itt valahol.
 Elég magadnak... manó... egoista...
 A DOVRE-VÉNE (egy csomag régi újságot szed elő).
 Tán azt hiszed, nem olvasunk lapot?
 Itt van becses személyed, láthatod.
 «Gellérthegy és Vidéke» — jó kis újság —
 Három cikkben közölte Peer Gynt utját.
 A Heklahegyi Híradó is zengi,
 Hogy Peer Gyntnek nincs párja senki.
 Itt egy kis cikk, jelzés alatta: Lóláb.
 Aztán a «nemzeti manóság».

Írója kitűnően bizonyítja,
 Hogy nem szarv és fark a dolognak nyitja.
 «Nem» úgymond «jellemünk: magadnak légy
 [elég!]
 S Peer Gyntet említi legméltóbb példaképp.
 PEER GYNT. Manó — én?
 A DOVRE-VÉNE. Úgy van, kedves pályatársam!
 PEER GYNT.
 Mért nem maradtam hát a Rondan-házban?
 Mért hagytam el csöndes nyugalmamat,
 Hogy munkában majd hátam megszakadt?
 Peer Gynt — manó? Ugyan már fogd be szád,
 Itt egy garas, tömjed meg a pipád.
 A DOVRE-VÉNE. Nem kell, fenség.
 PEER GYNT. Bolond vagy, lázba'
 Szegény fejed, ereggy kórházba.
 A DOVRE-VÉNE. Megtettem volna rég s ez lesza vége,
 Az unokám ahány van, megtagad,
 Azt mondják, hogy nem élek, csak mesébe,
 Ez azt jelenti: élnem sem szabad.
 Keserves sors, elpusztulok bele,
 Élnem, mint enmagam kísértete.
 PEER GYNT. Tisztelt ur, ez sok mással megesett.
 A DOVRE-VÉNE. Munkáspénztárunk nincs; aki beteg,
 Nincs ingyen orvosa, senkisé is áldoz,
 De meg ez nem is illenék — Rondanhoz.
 PEER GYNT. No persze «légy elég magadnak!»
 A DOVRE-VÉNE.
 A herceg úrnak gunyolódni tetszett.
 De némi kis segítség tán akadhat?

PEER GYNT.

Tévedsz, barátom, Peer Gynt addig szerzett,
Míg hazajött koldusként, csupaszon.

A DOVRE-VÉNE.

A herczeg koldus? no szép, mondhatom.

PEER GYNT. Úgy van, herczegségem elárverezték,
S csak te okoztad annak is a vesztét.

Rossz társaság megront mindent.

A DOVRE-VÉNE.

Hiába

Koldultam hát? Majd koldulok továbbra.

PEER GYNT. Hová még?

A DOVRE-VÉNE. A városba, a színházhoz megyek,

A nemzeti tárgy ott most szörnyen keresett.

PEER GYNT. No sok szerencsét! tiszteletemet?

Ha szabadulok, én is mék veled.

Bohózatot irok, czimét már fogom tudni:

«Sic transit gloria mundi».

(Elfut, a Dovre-véne kiáltoz utána.)

Keresztút.

PEER GYNT. Most hát barátom Peer, ütött az óra!

Átok csapott a hires elég szóra.

Hajód elült; s ha nem akarsz elülni,

Jó lesz még idejében menekülni.

A GOMBÖNTŐ (az út közepén).

Nos Peer Gynt, hol a bizonyítvány?

PEER GYNT. Itt a keresztút? Bizony itt mán,

A GOMBÖNTŐ. Arczodra csak egy pillantást vetek,
S belőle olvasom ítéleted.

PEER GYNT. Elfáradtam, téves uton bolyongtam.

A GOMBÖNTŐ. A bélyeg im homlokodon van.

PEER GYNT. Éjben, sötétben nem találhatám —

A GOMBÖNTŐ. Ott jár egy agg, megszólítom talán,
Ha tetszik.

PEER GYNT. Hagyd el! ittas az öreg.

A GOMBÖNTŐ. Mégis talán?

PEER GYNT. Ugyan hagyd el, minek?

A GOMBÖNTŐ. Jövel tehát!

PEER GYNT. Egyet hagyj kérdni még,

Hogy mit jelent ez: magának elég?

A GOMBÖNTŐ. Úgy látom, újra csel jár az eszedbe.

PEER GYNT. Várok rövid, velős, jó feleletre.

A GOMBÖNTŐ. Magának elég: öngyilkosság,

De nálad másra változott át.

Pajzsul hordozni fenn, szégyentelen,

A mire oktattott nagy Mesterem.

PEER GYNT. S ha én nem értem, mire oktattott?

A GOMBÖNTŐ. Meg kelle érzened, ez a bajod.

PEER GYNT. Az érzés gyakran rossz utakra von,

A vízre visz s elmeríti hajóm.

A GOMBÖNTŐ. Az ördög ép ott biztos sikerében,

Hol ez érzés hiányzik, más egyéb nem.

PEER GYNT. A dolog csúnyán ellenemre fordul,

No jó, lemondok hát az Én-magamról.

A bizonyítás végre is nehéz,

Hát nem bánom, maradjon az egész.

De az imént bolyongás közbe, lásd,

Éreztem valamelyes fordulást:

Bűnös vagy, mit tagadnád, jobb, ösmerd meg!

A DOVRE-VÉNE. Elülről kezded, ő te balga gyermek!

PEER GYNT.

De érts meg, ember, nagy bűnös vagyok,
Szóban, tetteben vétkeztem és nagyot,
Külföldön a becsületet kicsinyt . . .

A GOMBÖNTŐ.

Gyengék és gyarlandók vagyunk mi mind.
Ha egy listát, bűnlajstromot kapok —

PEER GYNT. Jó, várj kicsinyt, hadd nézek egy papot.

Meggyónok néki, ő meg visszaadja.

A GOMBÖNTŐ. Jó, jó, tehát én várok lajstromodra.

Az átöntéstől így megszabadultál.

Hanem a rendelet, Peer!

PEER GYNT.

Az elévült.

Bizonynyal rajta nem mai napunk áll,
Hanem mikor prófétásdit játszottam
S a nép rám hallgatott elkábitottan,
Onnan való az írás, én aszondok.

A GOMBÖNTŐ. Igen, de —

PEER GYNT. Nincs olyan sürgös, sok dolgod:

A levegő oly tiszta itt e tájon,

Hogy némelyünk akár Matuzsalemmé váljon.

A jostedali pap is irta:

«Itt ritkán száll egy-egy a sírba».

A GOMBÖNTŐ. A második keresztúton tehát,

De annál egy lépéssel sem tovább.

PEER GYNT. Papot nekem, csak egy papot ki ád?

(Elfut.)

Gyommal benőtt halom. Látni a fölvezető utat.

PEER GYNT. Ki tudja még, mi jóra szolgál?

Mondá az Úr s megállt a félpatkónál.

Ki hitte volna, hogy ez lesz a végem,

Hogy keresem csak egy nagy régi vétkem.

Nem gondolok nagy élvezettel erre,

Attól tartok, csöbörből visz vederbe.

De az örök vigasztalással élünk:

Míg életünk tart, mindaddig remélünk.

(Egy sovány személy fölgyűrt papi talárban és lepkehálóval fut le a dombon.)

PEER GYNT. Pap, a ki visz magával lepkehálót?

Peer, a szerencse szerződött szolgáló!

Jó estét, tisztelendő. Merre ügget?

A SOVÁNY. Veszendő lélekért mit nem teszünk meg.

PEER GYNT. Valaki föl az égbe készül?

A SOVÁNY. Sőt azt reméllem, a poklokra szédül.

PEER GYNT. Szabad, uram, egy kissé elkisérnem?

A SOVÁNY. Ha lépést képes tartani, miért nem?

PEER GYNT. Egy kérelmem van —

A SOVÁNY. Kérem, hallgatom.

PEER GYNT. Én magam jó embernek mondhatom.

A törvényt mindig tartottam, becsültem,

Kenyéren-vízen sohasem hűsöltem.

De hát az ember elveszti eszít

S megtántorul —

A SOVÁNY. Ez könnyen megesik.

PEER GYNT. Nos, ily botlások —

A SOVÁNY. Botlások?
 PEER GYNT. Igen,
 A nagy bűnöktől ment maradt szivem.
 A SOVÁNY. Hja úgy? nohát akkor tiszteltetem.
 Ön téved bennem, drága gyermekem.
 Mit nézi a kezem? mi van azon?
 PEER GYNT. A körmei fejtettek, mondhatom.
 A SOVÁNY. A lábamon mit tetszik vizsgálni?
 PEER GYNT. Bocsanatot, ez a pata valódi?
 A SOVÁNY. Hát persze.
 PEER GYNT. (leemeli kalapját). A ruháról papnak néztem,
 Pedig Nagyságod más egészen!
 ... Ha elül nyitva, mért osonjak hátul?
 Ne az inástól kérj, ha kérhetsz a királytul.
 A SOVÁNY. Önben, mint látom, nincs előítélet.
 Mivel szolgáljak? Szívesen segílek.
 Csak pénzt ne kérjen tőlem vagy hatalmat,
 Az nincs, nem lesz, ha mindjárt föl is aggat.
 Az üzlet rossz, lanyha a forgalom,
 Kinálat nincs, az egyik ujjamon
 Megszámálom a lelkeket.
 Tán a világ jó útra tévedett?
 Dehogy, csak vizenyős lett, ellapult,
 Legtöbb az olvasztó kanálba jut.
 PEER GYNT. Igen? a gazdáját már ösmerem.
 Hisz épp azért jöttem, mivel velem —
 A SOVÁNY. Nos, ki vele!
 PEER GYNT. Ha nem szerénytelen —
 A SOVÁNY. Ugy-é egy jó hely kellene?
 PEER GYNT. Megillet, azt hiszem, méltó vagyok rá.

Ön meg rossz üzletről panaszkodott,
 Hát azt hiszem, lehetne szólni hozzá.
 A SOVÁNY. Igen, de —
 PEER GYNT. Csak legyen nyugságom ott,
 Aapidíjat is elengedem,
 De jó bánásmód köll nekem.
 A SOVÁNY. Meleg szoba?
 PEER GYNT. Nem tulságos meleg,
 S az engedély kell mindennek felett,
 Hogy átmehessek, lármát sem csinálva,
 Csöndben, mihelyt lehet, a mennyországba.
 A SOVÁNY. Barátom, őszintén sajnálom,
 De nem gondolja, hányan kérik ezt,
 (Egy csomó ily kérvény van ma nálam),
 Ha elmúlt róluk a földi kereszt.
 PEER GYNT. Pedig ha éltem végig gondolom,
 Kérhetném ezt némi jogon.
 A SOVÁNY. Botlások —
 PEER GYNT. Kérem! nem egészen úgy van.
 Néger isadtunk el ifjabb korunkban.
 A SOVÁNY. Mások szellemmel, szívvel üzérkedtek,
 S a kívánt helyről mégis csak letettek.
 PEER GYNT. Kinába fetiseket szállítottam.
 A SOVÁNY. Ez is bűn? Mondok önnek mást legottan:
 Van a ki az Uristent árusítja,
 És küszöbömről mégis küldöm vissza.
 PEER GYNT. Tovább megyek. Én egykor Afrikában
 A szent prófeta szerepét is játsztam.
 A SOVÁNY. Külföldön? humbug, semmi. Ődehán van
 Ily szédelgő az olvasztó kanálban.

Ha kérelmét mással nem támogatja,
Ilyesmi házamat meg nem nyithatja.

PEER GYNT. Nos hallja, egyszer elsülyedt hajóm,
Én s egy szakács küzdünk a csónakon,
És én kegyetlen kilöktem belőle,
Tehát az éltet raboltam el tőle.

A SOVÁNY. Még ha szakácsnérről szól, érdekel,
S ön tőle más mit rablott volna el.
De tisztesség nem esik mondván,
Amit ön mond, az tiszta hülyeség.
Mai időkben ha a szemet lopnám,
Akkor se vón az ön fajtájának elég.
Kimondom, ami nyomja szívemet,
Hiába is kapálódzik, barátom,
Láthatja most már, bennem tévedett,
Kanálba! nincs annál jobb a világon!
Ön értelmes fő, megmutatta most,
Emlékezete is csodálatos,
De sem szívének, sem eszének
Nem kellemes a régi ének.
Nem angyal ön, de ördög sem, nő lássa,
Ujjongni, kétség'b'ezni nincs oka,
Nincs oka kaczagásra, sem sirásra,
Csak — mérgeledni. Most mehet tova.

PEER GYNT. Nem tudhatod, a csizma mint szorít,
Ha nincsen rajtad.

A SOVÁNY. Mond ön valamit!
De rám nem hat, mert nekem nincs czipöm.
Azonban jó, hogy ezt megemlítette.
Nekem mulatni többé nincs időm,

Egy jó falat vár, meghizott fölötte!
Már kész a nyárs s az idő futva tűn...

PEER GYNT.

S mely sültté hizlalá: mi volt a bűn?

A SOVÁNY. A balga mindig ő maga maradt,
Azért fog égni lassu tűz alatt.

PEER GYNT. Ó maga? s ez önökhöz eljuttatja?

A SOVÁNY. Esetleg. Azt az ember nem tudhatja.

Az ember két módon lehet maga,

Kabát kívül vagy a belső fala.

Párisban most egy módot föltaláltak,

A nap segélyével portrét csinálnak,

A pozitív kép természethez hívebb,

De vannak úgynevezett negatívek.

Itt fény és árnyék megfordítva áll,

De maga a kép épp oly jól talál.

A lélek, mely magát fotografálja,

És negatív képet nyújtott visszára,

Azért még nem haszontalan lemez:

Az ember ilyet a kezébe vesz,

S a kellő módon bánik el vele,

Mig csak által nem változott bele.

Bemártom, megtisztítom, égetem,

Savval leöntöm, míg az idegen

Visszás vonás, mindaz, mi rajta rossz,

Lassankint el-elmaradoz,

S előtűnik a jó, a hív,

A fordított kép, vagyis pozitív.

De ha az ember lelkét félig elpaczkázta,

Akkor minden fáradság oszt hiába.

PEER GYNT. Tehát csak a ki tiszta fekete,
Az lesz fehérre? S mondja csak,
Kin fog segíteni most művészete?
Nevezze meg a boldogat.

A SOVÁNY. Peer Gynt az.

PEER GYNT. Peer Gynt? Ej, no lám!

S Gynt ur ő maga?

A SOVÁNY. Ő azt mondja ám.

PEER GYNT. Ha ő mondja, elhiheti.

A SOVÁNY. Ön ismeri?

PEER GYNT. Igen, igen.

A SOVÁNY. Hol látta?

PEER GYNT. A Cap-földön odalenn.

A SOVÁNY. A jóreménynél?

PEER GYNT. Igen, de szaladt,

Azt mondta, ég a föld talpa alatt.

A SOVÁNY. Örülök; most már oda nyílsebesen.

Legjobb lovamon utazok,

A Cap-földet nem szeretem,

Egész csorda hittérítő van ott.

(Elmegy Délnek.)

PEER GYNT. A buta állat. Ugy rohan,

Hogy lóg a nyelve; még olyan

Bolonddá nem tették, mint én, a sógort.

Hogy henczeg, pedig feje csupa hóbert.

Henczeghet is, hisz abból él szegény,

A mestersége alig hajt neki,

No azt ugyan az ördög viheti.

Ugy sorvad, fogy bele szegény legény.

De én is kicsiny lettem ám örökre,
Az «Én magam» czégből csúful kilökvé.

(Egy meteor hull alá, Peer Gynt int feléje.)

Peer Gynt köszönt, szellemtestvérem,
Ki égsz, elalszol s elveszel az éjben!

(Összeborzad, mélyebben bemegy a ködbe; egy ideig hallgat, majd fölkiált.)
Nincs senki hát, a ki segéljen,
Sem fön az égen, sem lenn a mélyen?

(Lejön, kalapját földre veti s haját tépi. Lassankint megnyugszik.)

Ilyen szegényül, koldus módra lép be
Az ember a halotti nagy sötétbe?
Te szép föld, ó ne vedd tőlem zokon,
Hogy jártam üde, friss pázsitodon.
Bájos nap, mely küldöd sugárodát
Oda is, hol hálás szív nem fogad,
Dicséreted nem zengte senki ajka,
Mert soha, soha nem volt honn a gazda.
Te szép föld, ó te ragyogó nap,
Mit adtatok szegény anyónak?
A természet pazar és törekvésünk árva,
A születésnek életünk az ára!
Föl, fölme gyek, hol a csucok

Az égbe nyúlanak.

Csak még egyszer hadd látom ott,

Hogy mint kél föl a nap,

Hadd bámulok le az áldott vidékre,

S fejem lehajtom örök pihenésre.

Hadd írják rá: Itt senki sem pihen.

Aztán?... Ó jaj ezt aztán nem tudja senki sem.

(Isen. Peer Gynt.)

BUCSUJÁRÓ (az erdei uton énekel).

Légy áldva, te hajnal,
Mikor tüzes ajkkal
Az Úr a földre szálla,
Most emberi szívből
Száll érte egekbe a hála!

PEER GYNT (tíjeden összerázkódik).

Nem nézem azt... ott éj, nem a hajnal van...
Halott valék rég, mielőtt meghaltam.

(A bokron át akar törni, de a keresztútra akad.)

A GOMBÖNTŐ. Jó reggelt, Peer! Ide a lajstromot!

PEER GYNT.

Kerestem, most még mást nem mondhatok.

A GOMBÖNTŐ. Es nem találtad?

PEER GYNT. Egy lelket se láttam,

Csak egy vándor-fotografust találtam.

A GOMBÖNTŐ. Időd letelt.

PEER GYNT. Minden letelt.

Hallod a baglyot? Huh, mi szépen énekelt!

A GOMBÖNTŐ. Hajnalharangszó az.

PEER GYNT (kezével mutat). Mi fénylik ott?

A GOMBÖNTŐ. Egy kunyhó.

PEER GYNT. Mi cseng? Mi susog?

A GOMBÖNTŐ. Egy nő dalol.

PEER GYNT. Ott megtalálom

A lajstromot.

A GOMBÖNTŐ (karján megragadja).

Házad hozd rendbe csak, barátom.

(Mindketten kijöttek az erdőből s a kunyhó előtt állanak. Hajnalodik.)

PEER GYNT. Hogy hozzam rendbe? Ott van, láthatod.

Vón kanalad koporsónál nagyobb,

Az én nagy bűnömet nem fogja át.

A GOMBÖNTŐ. A harmadik keresztúton tehát! (El.)

PEER GYNT (közeledik a kunyhóhoz.)

Ide-oda egy az út,

Künnről, bentről odajut.

(Megáll némán.)

Ó kín, mit nem lehet megmérni.

Éltünk végével így megterni.

(Néhány lépést tesz s újra megáll.)

Kerülj! így mondta.

(Hallja a kunyhóban az éneket.)

Nem, most nem lehet.

Most egyenest, ontsam bár véretem.

A házhoz fut; azalatt Solvejg kijő az ajtóból templomi díszbe öltözve, imádságos könyvvel, kezében bottal. Egyenesen s barátságosan áll.)

PEER GYNT (a küszöbre veti magát).

Itt a bűnös! mondj rá ítéletet.

SOLVEJG. Nagy Isten! végre hazaérkezett!

(Tapogatózik utána.)

PEER GYNT. Kiáltsd ki bűnöm, mely nagy, végtelen!

SOLVEJG. Te nem vétettél semmit, gyermekem!

(Tapogatózik s megleli.)

A GOMBÖNTŐ (a ház mögött).

A lajstromot!

PEER GYNT.

Kiáltsd ki vétkeket!

SOLVEJG (melléje ül). Te szép dallábüvöltöd éltetemet,

Légy áldva te, a ki szavához hű vala,

S áldott, mely itt köszönt, a pünkösöd hajnala.

PEER GYNT. Elvesztem!

SOLVEJG. Más bírása szónak, tettnek!

PEER GYNT. Elvesztem, ha a talányt nem fejtet meg.

SOLVEJG. Talányt?

PEER GYNT. Igen, mondd meg, hol voltam azalatt,

Mióta utoljára láttalak?

SOLVEJG. Hol voltál?

PEER GYNT. Keblemben szent hivatással,

Agyamban isteni, nagy látomással,

Megmondhatod, megfejtheted te?

Különben végem, végem mindörökre!

SOLVEJG. Ezt könnyű lesz megfejteni.

PEER GYNT. Légy áldva!

Maradt tehát egy vigaszom még hátra.

Ó mond, hol voltam én, egész töretlen,

Isten fényével, melylyel megszülettem?

SOLVEJG. Én nálam, hit-, remény- és szeretetben!

PEER GYNT (visszadöbben).

Ne szólj, ne szólj! Te volnál? hihetem?

A tévelygőnek anyja? mondd nekem!

SOLVEJG. Igen, anyád és oldalán atyád,

Az atya, ki minden bűnt megbocsát.

PEER GYNT (arca átszellemült s fölkiált).

Anyám, te megbocsátsz szeretve,

Fogadj, fogadj, anyám, öledbe!

(Szorosan átöleli s ölébe rejtí arcát. Hosszú csönd. A nap fölkel.)

SOLVEJG (halkan dalol).

Aludj, aludj, én gyermekem,

Ringatlak én, virasztlak.

A gyermek anyja ölin ült,

Úgy játszott véle, úgy örült.

S a gyermek anyja kebelén,

Mig él, én édes kicsikém.

És az ölemben addig ült,

Mignem pihent, mert kimerült.

Aludj, aludj, én gyermekem,

Ringatlak én, virasztlak.

A GOMBÖNTŐ hangja (a ház mögött).

Tudod-e, Peer, ott a keresztúton...

Mi lesz veled, azt meg nem mondhatom.

SOLVEJG (hangosabban énekel s ragyogón emelkedik a nap).

Ringatlak én, virasztlak én,

Aludj, álmodj, én gyermekem!

Vége.

PEER GYNT.

Még ki sem hültek a letűnt század tetemei, s az örökös már is szorgos vizsgálat alá veszi papirjait. A hagyomány dús: átok és áldás, haladás és visszaesés, jó és rossz küzködik benne egymással; az örökhagyó meghalt, de javait nem vitte magával a sirba; a mi jó volt köztük, még áldást hintve hat, s a rossz itt is túlélte őt...

A történet, mely a korszakok részére egységes elnevezéseket keres, néha megható, de fölösleges buzgalommal, ám törje a fejét azon is, minek nevezze a tizenkilenczedik századot. Mi a zürzaváros, vívódó ellentétek tusájában sehol sem találjuk az egységet. Száz esztendő hányszor látta változni Európa és Amerika politikai képét. A francia köztársaságra császárság következett, s utána a restaurált királyság; s hogy ez is megdőlt, újra fölkelt rövid életre a respublika, hogy helyet adjon durva államcsíny által a második császárságnak. S mikor ez is összeomlott dicstelenül, a világ újra bámulva látta éledni a szabadelvű, forradalmi alapokra épült köztársaságot. S minő alap ez is, hogy recseg, ropog a fölépítmény, csaknem minden pillanatban katasztrófával

fenyegetve. Szent szövetség és forradalmak, gögös abszolutizmus és jogait követelő népfölség egymás mellett. A gazdasági élet telve válságokkal, a ropant vagyonok összehalmozódása mellett a «turpis egestas», a fenyegető szegénység. A tudományok bámulatos kifejlése mellett a brutális vakság; a kritikus hitetlenség mellett a vakbuzgó felekezeti-ség; a társadalmak széjjelrobbanása s a szerteve-tett részek késhegyig menő harcza. Merő ijesztő, kétségbeejtő képek!

S a tudományok tudománya, a filozófia, me-rész elméleteivel és rendszereivel szintén e zűr-zavar, e kétségbeesés szolgálatába áll. Kant még a XVIII. század bölcsője, s az, ki belőle indul ki, SCHOPENHAUER már messze eltér tőle és saját ko-rának gyermeke. Hirdeti a lemondást a boldog-ságról, mely pusztá fantóm; az életről, mely csupa szenvedés és csak hiu, üres szofizmával tud visszatartani az öngyilkosság megváltó gondola-tától.

Az új filozófia sem sokkal vigasztalóbb. Hadat izenvén minden metafizikai vizsgálódásnak, az embert csakis a tapasztalatra, a megfigyeléssel és kísérlettel szerezhető tudásra utalja a lélektan és megismeréstan körében, az etikában tagadja az emberi akarat szabadságát s fájdalmas felkiáltás-sal árulja el minden tudós vizsgálódás célját és várható eredményét: Ignorabimus!...

És most a költészet, derült és kiváltságos lel-kek e ragyogó játéka, az emberi nem disze és

gyönyörűsége, elborult fantáziával maga is a két-ségbeesők táborához csatlakozik, növeli a jajsza-vak velőkéig ható erejét és hirdeti maga is Byron, Leopardi, Madách ajkáról a legsötétebb pesszi-mizmust.

Mintha a londoni vásár fantasztikus végjelene-tét látnók, hol katona, gyáros, munkás, komédiás, tudós mind a közös sírba bukik. Ki lesz vajjon, ki Évaként a magasba fog emelkedni? ki büszke önérzettel fogja kérdezhetni:

Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál?
Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt.
A por száll csak belé, a föld szülötte,
En glóriával átállésem azt.

*

A pesszimizmus e nagy és egyetemes hatása vá-ratlan diadalhoz juttatta Észak íróit. E rideg és szomorú világ természeti és politikai életében egyaránt otthonos a *nihil*, és íróik, — a mióta vannak, — mindig hiven tükrözték a zord ter-mészet és politikai szolgaság hangulatait. De míg Európa népei a romantika nagyszerű képei-ben és holdvilágos éjeiben gyönyörködtek, alig vették észre ama szomorú embereket. Csak a ki-józanodás néma csöndjében hallották meg egy-szerre a rokonhangokat, s alig hogy meghallot-ták, a szenvedésben testvér fájdalmas részvételével üdvözltek. A múlt század hatvanas évei hozták az első európai sikert az oroszoknak és csakha-

mar fölfedezte a fölébredt figyelem a dánokat, svédekét és norvégeket is. Holberg és Oehlenschläger, a XVIII. század és a XIX. század elejének dán írói olyféle renaissance-ot értek meg csaknem száz évvel virágzásuk után, mint Shakspeare Lessing dramaturgiai akciója következtében.

De e sajtászerű, komor és pesszimisztikus fölfogásával egész Európa hangulatához oly jól illő szellem új és új írókat teremtett, köztük olyanokat, kik hatásra vagy vetekeednek bármely más nemzet költőivel, vagy messze fölül is mulják őket. *Ibsen* géniuszának meghódolt az egész germán világ, s nem zárkózhattak el előle a román nemzetek sem. *Björnson*, a ki sokkal nemzetibb, mélyebben gyökerezik hona talajában, kevesebb, de nem sokkal jelentéktelenebb sikereket ért el. A fiatalabbak, *Jacobsen*, *Arne Garborg*, *Strindberg* s megannyi más, benne élnek még a legmodernebb irodalmi élet forgatagában s a korán elhunyt *Jacobsen* *Jens Péter* halálát fájdalmas részvétellel fogadta az egész művelt világ.

Ibsen kétségtelenül a legjelentékenyebb s legátfogóbb elme mindezek közül. Színművei bejárták a világot, s mindenütt csodálat, ellentmondás, tapsok és gúny egész viharát költötték föl. Gyakorta vetették neki is szemére, hogy több benne a mesterember a költőnél, a hogy ezt a ragyogó *Dumas* filmsnek, *Echegaray*nak is hallania kellett. De azt az egyet soha és sehol nem vitatták el tőle, hogy a jelen alapján áll, minden izé-

ben modern és a leggyökeresebb, legeredetibb, legmerészebb költői kifejezője korunk egész gondolkodásának. Nincs a pesszimisztikus világfölfogásnak egyetlen nyilatkozása sem, melyet meg ne találunk műveiben. Akaratunk rab voltát hirdetik drámái, melyek hősei saját ingadozásunk, gyarlóságunk, bizonytalanságunk tükrői (*Császár és galileus*, *A tenger asszonya*, *Solness építőmester*). Az átöröklés sulyos következtéseit megdöbbentő példákön tárja föl (*Brand*, *Peer Gynt*, *Rank orvos*, *Kisértetek*). A társadalmi «igazságok» hazug és ferde voltáról győz meg kérlelhetetlen szigorral (*A vadkacsa*, *A társadalom támaszai*, *A népgyűlölő*, *Hedda Gabler*.) Bebizonyítja, hogy mennyire megbizhatatlanok ítéleteink erényről és bűnről (*John Gabriel Borkman*), s megfoszt még attól a végső vigasztól is, mely a művelt lelket a kétségbeeséstől eddig mindig megmentette, hogy t. i. a művészet föl-emel, megtisztít és fölszabadít a köznapi élet nyűgétől. (*Ha mi holtak föltámadunk*). Mi marad itt hátra? Az egyetemes rothadás hova visz? Mi a cél? S mi módon fogunk célra érni?

Súlyos kérdések, de a mi költőnk nem ad rájuk feleletet. Talán nem is keres. Úgy véli, hogy ez már nem az ő hivatása: ráutal a tudományra, melynek éppen abban van legdicsőbb rendeltetése, hogy megment kintző kételyeinktől. S önelégült, kárörvendő mosolylyal látja, hogy a tudomány sem bir választ adni a kérdéseinkre,

a híres, nagyszerű, roppantúl haladott tudomány ugyanazt a tréfát űzi velünk, mint a szegény költő: kérdéssel felel kérdésünkre és talányynal fejezi be az ötödik fölvonást.

Ibsennek negyedszáz darabja közül egyik sem hordja úgy magán az író jellemének minden vonását, mint *Peer Gynt*. E hatalmas drámai költeménybe mindent belefoglalt, a mi valaha életében izgatta és foglalkoztatta. És csaknem tudattalan művészi ösztönből a drámai költemény szabad és fantasztikus formáját választotta, hogy pillanatra se nyugozze le a színpadra való tekintet. Valóban, szelleme itt korlátlan száguld Észak jéghegyeitől a Szahara forró sivatagáig, a gyermekkortól a késő vénségig, a manóktól és boszorkányoktól a modern angol, francia és német *globetrotterekig*. Férfikora virágában áll: harminczkilencz esztendő, mikor e művét írja és kiadja. Elviharzott fölötte az ifjuság minden hóbortja, láza, éretlensége, gyermekbetegsége; kiszabadult hazája szűk határai közül, a fojtó légkörből és az örök városnak minden művészre éltető levegőjét szivja. De az öregkor nyomorúságai sem bántják még: semmi senilis, semmi aggságoskodó nincsen ebben a darabban. Nem ismer nehézséget, nem gátakat; tele van duzzadó erővel, s úgy érzi, itt és most kell megírnia az ember valódi történetét és természetrajzát, egyetlen jól kifejlődött példányon szemléltetnie, milyen egy ember, egy norvég ember, s az ember általában. Mert

az egyéntől a nemzetin át föl az egyetemesig emelkedik Ibsennek e drámai költeménye.

★

«Und wandelt mit bedächt'ger Schnelle vom Himmel durch die Welt zur Hölle.» Bejárja a földet, eget, poklot. De oda tér meg, honnan kiindult, a zord északi tájra, Norvégia nyugati partvidékére, melynek jéghegyei, meredek sziklászlalai, égbenyúló ormai voltak a költő gyermekkorának első látomásai.

E tájakon, hol olyan rövid a nyár, oly kietlenül hosszú és szigorú a tél, ólomsúlyyal nehezedik az emberi lélekre a környezet természete. A sziklák keménysége beleköltözik a szivekbe, a hosszú éj sötétje és fojtó köde titokzatos, misztikus fölfogásra neveli az elmét. Itt, hol minden falat kenyeret nehéz harczzal kell kivívni a mostoha földtől, vagy életveszély árán elhozni a viharos, vészekkel teljes tengerről: itt az önzés, a durva, lelketlen önzés alapvonásává lesz a jellemnek. A Dovre-fjeld jelszava is az: *elég légy tenmagadnak*.

S a hosszú éjjelek álmodozásra, kényszerű tételességből renyhe ábrándozásra szoktatják e föld lakóit. Innen van, hogy álom és való náluk egybejátszik, reális és tündéri, emberi és emberfölötti bizonytalan és ingadozó határvonalakkal vannak elválasztva egymástól. Schopenhauer azt tanítja: «Az élet s az álom azon egy könyvnek

lapjai. Az összefüggésben való olvasásnak neve: élet. De ha az olvasás órájának vége szakad, s a pihenés ideje jött: még lapozgatni szoktunk a könyvben össze-vissza, s rend és összefüggés nélkül majd itt, majd ott olvasunk; gyakran még ismeretlen lapot olvasunk, gyakran olyant, melyet már olvastunk, de azért mind a lapok egy könyvből valók.» De ez emberek ébrenlétükben sem képesek annyi logikus rendre, hogy összefüggően olvassanak, vagyis imette álmodnak. S álomban is oly színes, buja, kézzelfogható a képzeletük, mintha ébren volnának. Álmodva nevelkednek, álmodva járják be életüket, álmodva térnek meg sirjukba.

Amde rideg önzés és álmodozásban eltelt élet egymásnak ellentétei? Az önzés józan, számító, hideg; az álom telve van nagylelkűséggel, mesés kincsekkel, pazar ajándékokkal. És mégis ez ellentétek egyesülnek Gyntben, a mi hősünkben, a norvég népben, melyet ő maga jelképez, az emberben, kinek valóságos és jól megrajzolt prototipusa.

Peer Gynt hűszesztendő, izmos suhanc; az atyja, Jon Gynt, vagyonos ember volt, de esztelen pazarlásai tönkre juttatták. A földesúrból, ki aranyos hintón kocsikázott, ki dőzsölésben, dús lakomáin a drága csiszolt poharat ivás után a falhoz vágta, szatócs lett. Mig Jon kóborolva járta be az országot, gyöngé jellemű felesége, Aase, a kit a közhit bolondnak tart, azzal vigasztalta magát és kis fiát, hogy meséket mondott neki;

azokat a szomorú, búbajos, veszedelmes meséket, melyek a hegyi nép ajkán élnek, tanuságául ez emberek föllengő nagyralátásának, naiv pompaszeretetének, bújá érzékiségének. Peer Gynt e meséken nőtt nagyra, kettős örökségét: atyja rossz természetét s anyja eszelősségét hordozza keresztként. Nem csoda, ha azzá lett, a mi: dologkerülő, mint atyja volt, hazug, mint mese-mondó anyja. Önző, mint amaz, misztikus, ködös lélek, mint ez.

A függöny Aasenek e szavaival gördül föl: «Peer, hazudtál!» Mily jellemző kezdet! Csakugyan hazudott. A legnagyobb munka idején otthagyta házáat, udvarát és elment a hegyek közé. S most, hogy lerongyolva hazatér, el akarja hitetni anyjával, hogy a csodaszarvas históriája esett meg vele. Nem jól lőtte meg a vadat, a hátára ült, hogy nyakába döfhesse vadászkését, s a vad megbokrosodik.

«Ordít egyet, szabadúl,
A kést kiveri kezemből,
Szarvát hánnya, nekilendül,
Két agancsa beszorít:
Se ki, se be: én meg rajta,
A mélységnek nekihajtva...»

Aase irtózáttal, lélegzetvesztve hallgatja a szörnyű esetet. A szarvas Gynttel együtt iszonyú magasságból egy tóba esett.

«Hogy lövelt a víz, föcskendett,
Ló és lovas hogy lelkendett!

Végre leltünk kis helyet,
Hol kikötni lehetett,
Ő uszott, én megfogóztam,
És most — itt vagyok.

Az anyja kérdi: hol a vad? «Tudja Isten, hol legel, ha meglátod, csipjed el!» Csak most eszmél rá Aase, hogy fia megint becsapta egy ősrégi mesével. Szidja, veri érte, de Peeren nem fog se szó, se verés. Anyja hiába tárja föl nyomorukat, a fiu azt hajtja: *Király, császár leszek én.* Ez az álombeli királyság, sőt császárság lebeg egyre a szeme előtt, ennek áldoz föl mindent, de érte tenni nem akar, nem is tud semmit. Közben pusztul kis jószáguk; Ingrid, a gazdag Haegstad paraszt leánya, a ki igazán szereti, Mats Moëné lesz, pedig ez a házasság még talpra állíthatná őket. Peer Gyntben föléled a vágy: az érzékek, vagy a kapzsiság vágya-e? Kéri anyját, menjen el a paraszthoz, kérje meg a lány kezét. De már késő: holnap, vasárnap meglesz a lakodalom.

Peer Gynt útnak indul Haegstadba, maga se tudja, miért. Az országúton, a falu határában megáll. Bemenjen? Ne menjen be? Meghúzódik az út mentén a sövény mellett s hallja az arramenők gonosz, gúnyos megjegzéseit.

Az apja ivott, az anyja sem ép,
S a fiu jól forgatja örökét.

Szégyentől kipirult arczczal tekint utánuk, aztán leheveredik a fűbe s elkezd álmodozni. Álmodja a császárság álmait.

Ott vágat a Peer aranyos paripán.
Paripája diszes, s a kísérete fényes.
Maga keztyűvel és sarkantyúval ékes,
Lebegő köpönyegje kivarrva selyemmel,
Kíséri kísérete büszke örömmel,
De ő üli legszebben paripáját,
Ő benne köszönti a népe királyát.
Alatta gomolyg a tömeg feketén,
Süvegtelenül, amerre mén.
Bókolva köszönti az asszonyi nép
Peer Gyntet, a császárt és seregét.
S mint utczai rossz kavicsot ledobálja
A vert aranyat a silány sokaságra.
Nyomába derű s öröm a falun át,
S Peer Gynt a nyugatnak ugratja lovát,
Már Anglia hercege várja a parton,
És véle a sok gyönyörű uri asszony,
A császár, s mind a dicső nagy urak,
Láttára, ahány van, eléje szalad,
S átadja a császár aranykoronáját,
S azt mondja —

Aslak kovács riasztja föl álmából, a ki minap is jól elverte korcsmai duhajkodásban. Csípös, gúnyos beszéddel, bántó szavakkal sebzi az álomcsászár szívét, ki most már igazán nem tudja, lemenjen-e Haegstadba a nászi vendégek közé, mikor ez a halálos ellensége is ott van. Végre is győz benne az ifjuság, a mulatni vágyás, az érzékiség buja ösztöne és lemegy Ingrid lakzijára.

Tarka nászi képek vonulnak el itten sorára, a mulatságot csak a bamba vőlegény zavarja, a ki egyre apjához, anyjához szalad panaszra, hogy Ingrid elzárkózik előle, hallani sem akar róla.

Peer Gyntnek is bajos a dolga: rossz a ruhája, még rosszabb a hire, egy leány sem akar tánczra menni vele. Csak Solvejg, tizenhat esztendő, ártatlan szűz, ki szüleivel és kis hugával jött, ígér neki egy tánczot, de mikor megtudja a nevét, ő is kivonja a kezét Peeréből és elfordul tőle. Most vége mindennek: ezt a leányt első látásra megszerette, s ez most csúful cserben hagyja. Mohón iszsza a pálinkát, melyet azelőtt visszautasított, s mikor Mats Moën megkéri, juttassa be a feleségéhez, megszökteti Ingridet a nászi házból. Az indulatos Haegstad borzasztó boszút esküszik ellene és Aase, ki az utolsó pillanatban jött, hogy fiát jól megverje, ijedten látja a történeteket és Istenhez fohászkodik irgalomért, ótalomért a fiának.

Az első bünt hát elkövette, Ingridet magával vitte a hegyek közé. A lány is akarta, ő is: bűnük közös, most együtt kellene terheit is hordaniok. De Peer eltaszítja Ingridet, nem kell neki se teste, se lelke, se vagyona. Szívében annak az egynek, a tiszta szűznek képe él. Ingrid fenyegetőzik s be is fogja váltani fenyegetését. Peer Gyntre börtön vár, ha elfogják, szegény kis jószágát elviteti a Haegstad, csak anyjának hagnak meg könyörületből egy nyomoruságos kis szobát, benne ágyat és lőcát. Az anya elindul, hogy megkeresse holtnak hitt fiát, vele együtt mennek segítségül Solvejg és szülei. Aase anyai büszkeséggel látja, mint éled a lány szívében

szerelem Peer iránt s mind újabb és újabb hőstetteket tud elmondani magzatáról.

Ez pedig bujdosik a hegyek közt, érzékei káprázatában keres feledést, egyszerre három pásztorkánynyal is mulat buja kedvtöltésben, és kóbor útján, míg önmagát szeretné tisztult alakban megtalálni, a *Zöldruhás lánynyal* találkozik; itt a cselekmény átjátszik a meseszerűbe. Peer Gynt kitalálva a való világból, a hegyi manók, boszorkányok világába menekszik és hazug meséivel megejtí a Dovre vénének, a legfőbb manó-királynak lányát. Érdekes, mint alkalmazkodik e két hazugság egymáshoz: a durva parasztfiu vaskos tódításai és a hegyi tündérleány légies meséi kitűnően összeillenek. Megegyeztek, megtalálták egymást. Belovagolnak «óriási disznón» a Dovre véne királyi palotájába. A bölcs fejedelem országa felét igéri Peernek, ha nőül veszi lányát, de kiköti, hogy alkalmazkodjék a honi szokásokhoz: igyék italukból, egyék ételükből, kössön farkat és — engedje kívágni félszemét. Ezt az utolsó föltételt Peer ridegen visszautasítja. Minden egyebet elfogadhat: akár örökre a Rondanehegyben marad, beéri a Dovre népe szörnyű táplálékával, megesküszik, hogy a manó-nép jelszava: *Elég légy tenmagadnak*, az egyedül üdvöztető, de a testi épségéhez nem enged nyúlani. A boszus fejedelem ráuszítja gonosz cselédeit s ezek már-már darabokra szaggatják: de távolról harangzúgás hallatszik, a mint Peer anyját hívja segítségül, a

manók üvöltve menekülnek, a csarnok összedől...

Sokan és sokat gondolkoztak e jelenet való értelméről. Hogy szimbolisztikus jelentősége van, abban nem lehet kétség. De hogy a járatos magyarázatok tévesek, előttünk az is világos. Emil Reich, Ibsen alapos ismerője, a következőket írja erről a jelenetről: «Mély szimbolizmusával hat ránk, mikor Peert a manók közepette látjuk, készen, hogy (az udvari manók állítása szerint) minden bölcseséget magában egyesítő Dove véne előtt minden emberiről lemondjon s önmagát eladja azon az áron, hogy a királyságban követni fogja. Ez az óra, mely út mindenkinek, ha az elé az elhatározás elé állítják, hogy meggyőződését vagy karrierjét áldozza föl; egyesíteni a kettőt csak ritkán lehet. A nehéz próba ez órájában legtöbben még rosszabbul viselkednek, mint a mi Peerünk...» A manók az ő értelmezésében a fennálló rend képviselői, a pártfegyelem megtestesítői. Mindez igen mély és elmés gondolat, de itten nincs helyén; megbontaná a költemény egységét s képtelen módon megszakítaná az összefüggést a mese részei közt. Miféle karrierrel lehet itt, e pontban még szó? Az üldözött, törvény alatt álló Peer Gynt a három leánynyal való bűja mulatozás után, elcsábítván még egy másikat is, hogyan kerül a pártfegyelemmel szembe?

A mélyértelmű jelenet helyes magyarázata csak ez lehet: Peer Gynt kitaszítva az emberek közös-

ségéből büne miatt, készül teljesen elmerülni az álmok, a mesék, a képzelet mocsarában. De érzi magában, mennyi mindent veszít a léha álmodozással, hogy emberi mivoltát teljesen le kell vetnie, hogy posványba jutott és végéhez közeleg. Azért hívja azt, kinek hozzá való ragaszkodását, szeretetét, önfeláldozását a való világból ismeri, *anyját*. S ennek segítsége menti meg.

De nem végképpen. A palota összeomlott, helyén vak sötétség tátong, s Peer Gynt nem tud áttörni rajta, mert mindenütt utjába akad valaki. Valaki? vagy valami? A *nagy sántának* nevezi magát.

A sánta, ki meghala, földre zuhant,
A sánta, ki meghala s ujra fogant.

A ki sohase üt és mégis mindig győz, nem látható, meg nem fogható, erővel nem, csak idővel küzd harczaiban. Peer azt hiszi, hogy kinos álom gyöttri, pedig ébren van, ébren, de küzdelemben a nagy sántával, a halálnak minden oldalról ráleselkedő rémével. A sánta korántsem a «nagy tömeget» jelképezi, a renyhe, szívós, gondolkodásra rest tömeget, mint Emil Reich hiszi. A nagy tömeg ellen hogyan hívhatná és miért hívna Solvejg alakját? Peer Gyntet a halál üldözi száz alakban, apa és leány boszújában, a maga kétségbeesésében. S ellene könyörög olyan meg-

Ó ments meg engem, édes szép leányom,
S ne nézz reám oly fájón, szemrehányón,
Vágd hozzá imádságos könyvedet!

Az ördögűzés e módját minden keresztyén nép jól ismeri, elég Fauszt hatalmas jelére utalunk, melylyel Mefisztót burkából kicsalja, és a londoni vásár jelenetére, a hol a Szűz Mária kép előtt higanynyá válik a Luczifer-adta ékszer.

A halál hívja már a lég keselyűit, hogy segítsenek neki eltakarítani a tetemet. A madarak szólnak:

Már fekszik, fogd meg, sánta, rá a dögre!

S ekkor messziről harangszó és templomi ének hangzik, a sánta semmivé roskad s elhaló hangon szól:

Erős volt: asszonyok álltak fölötte.

Főként egy asszony, Solvejg, ki étket ad az éhezőnek és meleg vonzalmat a kitaszítottak.

★

Peer Gynt tehát egyelőre megszabadult az ördög üldözésétől, s a halál karmaiból és visszatér a való világba — dolgozni. Eleinte keservesen esik a munka, még keservesebben azért, mert egyre álmodik. Álmodik a császárságról, a palotáról, a fényről, hogy aztán újra hozzáfogjon a kemény dologhoz, favágáshoz. Mert hajléktalan és

menedékre van szüksége. Kunyhót kell építenie s rá závárt és reteszt, hogy a manó-népség be ne törhessen hozzá. Mert a multak emlékei még mindig kísértének s ő tétovázva áll a való és mesevilág között.

Most, most megmenekülhetne végképp kinzó álmaitól. Solvejg eljött hozzá hóban, viharban, elhagyva szüleit, testvérkéjét, hogy egészen az övé legyen. Egy végtelenül megindító jelenet után Solvejg belép a kunyhóba, és Peer Gynt, a ki ottkünn maradt, hogy fát aprítson a tűzre, találkozik egy vén asszonynyal, rongyos zöld szoknyában; az asszony után egy csúf fiu sántikál s kötényébe fogódzik. Ime: itt a mult büne, az örök szemrehányás, a nefas irreparabile. A mit vétett, soha, soha jóvá nem teheti. Az álmából nem lesz teljes a fölébredés, egész ember soha sem lesz már belőle. Agyát egyetlen gondolatnak, szívét egyetlen érzelemnek többé át nem adhatja; a hazugok, félemberek sorsa érte utól teljes tragikummal. Hasztalan igyekszik elüzni a rémképet, a zöldruhás fülébe sugja rettentő sorsát:

Naponta ide visszatérek,
Ajtótoknál leselkedem,
És csókotoknál kémkedem,
S ha elfog a szerelmi mámor
És rajta csüggsz, ölelgeted,
Én követelem részemet
Szerelmed forró italából.
És majd hozzám, majd meg feléje kapkodsz;
Most Isten áldjon! Holnap menj a paphoz.

Mitévő legyen? Bemenjen Solvejghez és megbanja bűnét? Ezt tenné, ha igaz ember lenne. De Peer Gynt nem az: inkább hazudik és hazugságával örökre megrontja a maga s a leány életét, de bűnbánatra nem hajlandó.

Bűnbánat? Szép, de kissé hosszadalmas,
S az élet a mellett nagyon unalmas.

Nem mer a kunyhóba menni, egyre kerülgeti, de lába sem vinné be. «Beszéljek és hallgassak? Titkolózzam? Szent este van... a karjába fogózzam? Isten se tűrné e gyalázatot! «Hát azt hazudja Solvejgnek, hogy valami dolga van, csak várjon rá a kunyhóban. Solvejg felelete jellemző a leányra: *én várok*.

Most már új bűn is terheli lelkét: Solvejget elszakította családjától és mégis elhagyta gyávaságból, az igazságtól való félelmében. Talpa alatt ég a föld, nincs itt mit keresnie. Érzi, hogy a hon ismert bércei, tavai, jeges csúcsai csak újabb s újabb bűnökbe sodornák. Csak anyjától akar búcsút venni, s aztán elhagyja hazáját.

De ez a búcsú örök, Aaset többé viszont nem látja soha, ha egyszer el fog távozni. Még jó, hogy élve találja, utolsó vonaglásaiban. Az anya nagybeteg s érzi vesztét; s a fiu egy kimondhatatlanul költői és szomorú jelenetben halálba ringatja az anyját meséivel. Egykor így ringatta az anya álomba fiát ugyan-e mesékkel.

A holdbeli napnyugati palotához,
A nappeli napkeleti palotához,
A Soria-Moria házba
Megyünk be ujjongva-hurrázva!

Vágtat a mese sebes lován anya és gyermek;
a Soria-Moria házban vigasság, táncz, zene járja,
s ott mulatnak ők is ketten, oda tartanak a csikorgó havon, repülő szánban, zúgó fenyvesek mellett.

Még egyet vonaglik az özvegy asszony...

PEER GYNT (ostorával pattogtat).
Az országúton megy a szán.
AASE (aggódva).
Nem, Peer, nem megy jól, igazán!
PEER. Már nemsokára itt a cél,
És utunk akkor véget ér.
AASE. Behúnyom fáradt szememet,
S rád bízom, fiam, testem-lelkemet...

Most már anyja is meghalt, nincs a mi itt tartaná. Föléledt benne a norvég nép másik jellemvonása, a kalandokat kedvelő, vállalkozó, merész kalmárszellem. Csak anyja illő temetéséről gondoskodik, aztán megy messze a tengerig, sőt még sokkal tovább...

*

A merész norvég suhancz fölött harmincz év viharzott el. Sokszor volt alant, de mindig fölködte magát. Nem feledkezett meg a tanításról, melyet a Dovre-véne palotájában hallott: elég

légy tenmagadnak! Hallatlan önzéssel, mindenféle gyanus üzletek és vállalatok révén megdagodott s most éppen azon van, hogy Marokkóból társaival együtt útra kel s a görög-török háborúban a török érdekekbe fekteti vagyonát. De angol, francia és német utitársai (kiket Ibsen kiméletlen gúnnyal utálatos karrikaturának rajzol) hatalmukba kerítik hajóját s rajta minden kincsét úgy, hogy újra kezdheti az elején. Igaz, hogy a tovasiető hajó kazánrobbanás folytán darabokra zúzódik; de ez silány vigasz Peer Gyntnek. Isten csodálatos intézkedésének tartja, hogy a rablók ily hamar elvették büntetésüket s jól esik látnia, hogy néki külön gondviselése van.

Istenbe bizzunk, ő igaz tudója,
Részét mindenkire hogyan kirójjja,
Ő atyailag védi a személyem,
De — jó gazdának nem mondhatni éppen.

Most itt áll a sivatag szélén koldus ő felsége. De humorát nem vesztette el a majmokkal való küzdelemben és silány eleségének keresése közben. Sőt fennszármnyaló, császári gondolatait sem; a Szaharára rá akarja bocsátani a tenger árját, minden oázis legyen egy-egy sziget. S az akként keletkezett új országnak, Gyntiánának közepére építi a fővárost, Peeropolist... Csak tőke kellene neki, mindenekelőtt szabadulás a sivatagból. Véletlenül lovat lát meg, melyet üldözött tolvaj hagyott ott félelmében, hátára pattan és nekivágat a pusztaságnak.

Itt ismét durva érzéki életet él a természet egy «romlatlan» gyermekének, Anitrának ölen. De a lány megunja a folyton mekegő prófétát, a vén bolondot, a ki azt hiszi, hogy mivel bolond, hát fiatal is és faképnél hagyja. Most már semmi egyéb nem marad hátra, csak az absztrakt tudomány. Elhatározza, hogy tudós lesz; vizsgálja a Sphynxet és a gizehi piramisokat. Az egyik gúlánál meglátja Begriffenfeldt doktor, a kairói örültek házának igazgatója, magával hurczolja a tébolydába, s miután a legveszedelmesebb örülteket megmutatta neki, lassankint önkénytelenül elárulja, hogy maga is örült. Peer Gynt segítségért kiált és összeroskad, a doktor ráugrik s lovagol rajta, szalmakoszorút tesz a fejére és kiáltja:

Éljen! Az Én császára éljen!

Ide vezetett Peer én-kultusza: a bolondok házába. Tovább nem sülyedhet.

★

Megtörve, öregén tér vissza hazájába, Norvégiába; a hajó legénységét meg akarja ajándékozni, ha szerencsésen befejezte hosszú útját, de mikor hallja, hogy ezekre család vár, gondos feleség, szerető gyermekek, akkor legjobban szeretné leitatni őket, hogy részegen térjenek haza, megverjék az asszonyt, kidobják a gyermekeket s megrontsák a viszontlátás minden örömét. De e torz gondolattól eltéríti egy rettentő vihar, mely szemük

láltára sülyeszt el egy csónakot. Hajójukat is vész fenyegeti s egy titokzatos utas lép hozzá, hogy elkérje holta után a tetemét. Peer Gynt borzadva tiltakozik a kérés ellen, de nincs sok ideje, a hajó zátonyra vetődik, lárma, zavar támad, majd utána — csönd. A hajó népéből csak ketten menekültek, Peer és a szakács; egy fölfordult csónakba kapaszkodnak, de mindkettő érzi, hogy a csónak egynek is kevés, szörnyű tusa keletkezik közöttük, végre Peer letaszítja a csónakról kellemtelen utitársát. Ama titokzatos utas ismét megjelenik a csónakon, kéri a holttetemet. De Peernek még haladéka van, nem lehet csakugyan befejezni a darabot az ötödik fölvonás közepén.

Neki még látnia kell otthonát s mind azt a nyomort és pusztulást, melyet végelemzésben ő idézett elő, s meg kell érnie, mint kótyavetyélik el silány ingóságait s kaczagnak még félig elfeledt emlékein is.

Pünkösöd előestéje van. Peer a kunyhaja körül mászkál, de most is mint *akkor*, nem mer bemeni. Belülről Solvejg dala hallatszik, az örökké hű, az örökké szerető Solvejgé. Peer leroskad, s a mint fölkel tántorogva, arca halotthalavány:

Im egy, ki hű volt — s a másik feledt.
Az egyik kóborolt, másik híven szeret,
Irtózat, s hiába szánom-bánom,
Itt, itt volt az én császárságom!

Elrohan az erdőbe, de az egész természet fülébe harsogja a vádat: lába előtt gomolyok, a

gondolatok, melyeket nem gondolt; feje fölött a száraz levelek, az igaz élet erkölcsének jelszavai, melyeket nem ejtett ki; fönn a légben hangok, a dalok, melyeket nem dalolt el, az ágakon harmatesöppek, könnyek, melyeket nem ejtett; le-tört kalászkok, tettek, a melyeket nem hajtott végre, s Aase hangja, kit elaltatott meséjével, de nem tud megnyugtatni a sírjában.

Minden boszúért, itéletért kiált. De mi legyen az itélet? Mennyország? Az valóban nem. Pokol? Még az sem. *A gomböntő kanálába fog kerülni*, a hol újra öntik, mint a nem sikerült ólomgombot. Mert nem volt se jó, se rossz; hitvány volt, még a nagy bűnökre sem volt bátorsága. Peer kétségbeesetten tiltakozik e közrendű sors ellen, s fölajánlja a gomböntőnek, hogy okmányokkal fogja igazolni nagy bűneit; így legalább a pokolba jut s az olvasztókanáltól megszabadul. A gomböntő haladékot ad neki a legelső keresztutig.

Peer a Dove-re vénével találkozik, kiből kopott, vén koldus lett, s tőle kér bizonyítványt. De ez nem adhat neki, hiszen mióta a manók birodalmát elhagyta, mindig a kicsinyes önzés vezette, a manók jelszava irányította lépéseit: elég légy tenmagadnak. Az ilyenek középszerű lények, olvasztókanálba valók.

Aztán az ördögöt magát látja s tőle kér engedelmet a pokolba való szabad bemenetelre. Elősorolja összes bűneit, de az ördög kineveti; négy

sorban jellemzi hősünket és kifejezi a költemény egész tartalmát és gondolatát:

Nem angyal ön, de ördög sem. No lássa,
Ujjongni, kétségbesni nincs oka,
Nincs oka kacagásra, sem sirásra,
Csak mérgelődni. Most mehet tova.

A gomböntő már türelmetlen: bizonyítványt akar. Most végre Peer is a kunyhó felé közeleg, kerülő, huzavona nélkül. A ki odabent van, az bizonyára kiállítja a bizonyítványt nagy bűnéről; mert sokat vétkezett, de annyit senki ellen, mint ő ellene.

Könyörög Solvejgnek, ki pünkösdi díszben, hófehér hajjal, világtalanul lép ki a kunyhóból, hogy kiáltssa ki bűnét, mely nagy, végtelen. És Solvejg válasza ez:

Te szép dallá bővölted éltetmet!
Légy áldva te, a ki szavához hű vala,
S áldott, mely itt köszönt, a pünkösdi hajnala!

Peer Solvejg ölébe rejtí arczát és átszellemülve hallja Solvejg megváltó dalát. A gomböntő hangja kételkedve szól:

A keresztútton Peer, ott a keresztútton,
Mi lesz veled? Azt meg nem mondhatom.

Solvejg hangosabban énekel, egyre világosodik, ragyogó díszben tündöklék a pünkösdi regg.

*

Ibsen nemzeti érzése ebben a műben is megnyilatkozik, de többé nem az ifjuság túlzásaival,

hanem a férfi érett ítéletével. Hősében meg akarta mutatni a norvég nép jellemét s ha e jellem nem költ valami nagy csodálatot, sőt néha egészen ellenszenvenessé válik, akkor a költő azt fejezi ki vele, hogy népének renyhe álmodozása és rideg önzése egyaránt kárhozthatni való, elítélésre méltó.

A levegő, melyben a negyedik fölvonás kivételével az egész darab játszik, mégis honi; az alakok az anyaföldben gyökereznek, az egész saajtszerű, zord természet részt vesz az akcióban. Maga Peer Gynt is norvég. De e nemzeti jellem valójában csak esetleges, csaknem mellékes dolgokban mutatkozik, hőse alakításában túl emelkedett a költő a nemzeti szűk körén s egyetemes emberi, s épp ezért mindenhol egyaránt hatásos alakot rajzolt.

Az egyéniség titka, e szédületes rejtély még koránt sincs megoldva. Az egész világról csak egyéniségünk útján szerzünk tudatot: a mit másokról, emberekről, környezetünkről tudunk, vagy tudni vélünk, mind ahhoz csak egyéniségünk révén jutunk. S mily fogatékos, mily gyalró a fenomenális világ! Még minmagunkat sem ismerjük, mi messze vagyunk attól, hogy másokat ismerjünk! Emberismeret! Mily hiú és üres kérdés e szót csak ki is mondani!

Ki tudja, nem él-e abban, kit végtelenül szerénynek s alázatosnak ismerék, egy merész, krepzelődő lélek, mely magát rendkívülinek, nagyra hivatottnak, császárnak érzi, mely boldogtalanul vergődik lánczai közt, mivel hozzám hasonló

társaságában kell élnie? S ha egy őrizetlen pillanatban elárulná magát, ha félig ébren, félig álmaiba elmerülve megfélelkeznek szokott ál-orczájáról: tán nem bámulnék kevésbé, mint Aslak kovács, mikor megleste Peer álmát.

Igaz, ezt a paraszt suhancot ily álmokra ránevelte anyja, s nagyravágását örökül hagyta rá az apja. Ámde, ha közvetlen környezetünket se-hogy s mi magunkat is csak fölszínesen ismerjük, honnan van biztos tudásunk azok jelleméről, kiktől vérükkel együtt hajlamaikat, szenvedélyeiket, száz betegséget s esetleg némi tehetséget is örököltünk? . . .

Az ily álmodó lélek számára egybeolvad való és emberfölötti, reális és képzeleti világ. Hazudik, de nem gonosz szándékból, hanem pusztán megszokásból, naivul elhívén maga is ügyetlen leleményeit. S nagyszerű, fényes, pompázó hazugságai vannak, mert azt reméli, hogy ezekkel több tiszteletet ébreszt maga iránt. Bolond tévedés! Lépten-nyomon éreznie kell a bántó megvetést, hiába minden orczátlansága, minden kérkedése: csak annál jobban gunyolják, rátámadnak, ütik, verik, üldözik.

Mi az eredménye e súlyos ellentmondásnak, mely a saját értékének túlzott fölbecsülése s a mások megvetése közt mind szélesebben tátong? A rideg önzés, a szív megkeményedése, erős törekvés, hogy csakugyan nagygyá, kiválóvá, császár-
szárrá legyen.

Ámde ereje csak az önzésre van. Messzehatoló tervek megvalósítására, a császárság kivívására nincs. Középszerű bűnökkel és kicsinyes alérényekkel nem lehet sokra menni. S ebben van bukása: az egész egy elhibázott élet, újra kell önteni nyers anyagát, mert az anyag jó volt, csak a forma volt rossz és silány, melybe öntették. A halhatatlan Eötvös szavait idézi föl Peer Gynt sorsa: Csak az önzőnek nincs vigasztalása e földön.

Két nőt állított a költő szembe a férfival, kinek jelszava: elég légy tenmagadnak; a kettő egymástól is csodálatosan különböző. Aase, az egyik, az anyai szeretetnek megragadó képe; folyton szidja, üti, cibálja rossz fiát, de ha más valaki csak szóval is meri sérteni, mindjárt kész körmével, öklével neki menni. S ez a házsártos, veszekedő paraszt asszony egyuttal áloméletet is él, mint fia, valóságos hercegnő, királyasszony. De mi más hatással van a gyöngéd női lélekre ez álmodozás: vigaszt lel benne, megnyugvást szenvedéseiben, csalódásaiban. Mesével táplálja fiát, mesével táplálja magát is a sovány években, mesével szunnyad el örök álomra. Jól jellemzi a fiú ez asszony élete folyását, mikor kihűlt tete-métől búcsuzik:

Köszönök mindent: a szívódást,
Ütést, tréfát és csókolózást.
S most, mint illik, köszönd te meg,
Hogy kocsikázni vittelek.

A másik nő Solvejg. Hű, gyöngéd, szerető: hű önmagához, kedveséhez, hivatásához. Viharban, hóban jön az üldözötthöz, a kiátkozotthoz kunyhójába, s e kunyhó lakója marad, míg kedvese a világot kóborolja be. Ő fogadja ölébe a haldoklót s ő altatja el, mint anya a gyermekét.

Ringatlak én, virrasztlak én,
Aludj, álmodj, én gyermekem!

Szimpatikus férfi a tömegestül szereplők sorában egy sincs és megannyi nő is az érzékiség, önzés, alacsony indulatok rút vonásaitól eltorzítva jelenik meg nála. De e két asszonyt a sugárzó költőiség koronája ékesíti.

A kapcsolatot a való világ és a meseország között Ibsen bámulatos, mesteri tapintattal találta meg. Már a legelső jelenetben előkészít bennünket Peer légi útja a csodaszarvason arra, hogy nem fogunk mindvégig megmaradni a modern és köznapi élet szűk korlátaí közt. De csak a második fölvonás hozza meg a csodás elemet, még pedig fokozatosan: először három pásztorlánnyal találkozunk Peer, a kik még földi lények, nagyon is földiek, de magukfajta legények híján hegyi manókkal is hajlandók mulatni. Aztán a zöldrühás következik már s ő előre elmondja, hogy királyi atyjának, a Dovre vénének királyi palotája mily mesés, mily pompás. Egészen ott-hon vagyunk, mire odaérünk. S a Dovre-jelenet borzasztó vége után már nem lep meg a szim-

bolisztikus *nagy sánta*, szörnyű kiséretével. Úgy olvad egybe a két külön világ a drámai költeményben, mint a hős elméjében és szívében.

★

Nines Ibsennek drámája, melybe annyi titkot s értelmetlenséget belemagyaráztak volna, mint a Peer Gyntbe. És való igaz, hogy hosszan el kell mélyedni bele, hogy szépségei s igazi értelme föltáruljon előttünk. De e fáradság jutalmazó. Korunk, tán sokkal inkább mint más korok, a föllendült ipari s kereskedelmi viszonyok, a meg-sokasodott igényű élet következtében, telve van félemberekkel, rohamosan meggazdagodni vágyó, irreális gazokkal, képmutató hazugokkal, álomcsászárokkal. Ezeknek tükröt mutat e drámában Peer Gynt, s vele teljesíti a színpadnak azt a hivatását, melyet részére a legnagyobb mester tűzött ki: hogy tükröt mutasson a természetnek, felmutassa az erénynek önábrázatát, a bűnnek önönképét, és maga az idő, a század testének tulajdon alakját és lenyomatát.

SEBESTYÉN KÁROLY.